

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANESİ

Kayıt numarası: 42224

Demirbaş numarası: 39953

Kot numarası: R 151
63

Ek:

MÜHÜR

2

xcoup.

BÜYÜKDERE MERKEZİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Sıdıka Erkıılınç

Mimar

D.G.S.A.M.Y.O.

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ

MİMARLIK FAKÜLTESİ

rölöve-RESTORASYON YÜKSEK LİSANS DİPLOMA ARAŞTIRMA TEZİ

İstanbul - 1982

Ö N S Ö Z

Çalışmanın amacı; Boğaziçi'nin tipik köylerinden biri olan Büyükdere'nin tarihi, kültürel ve doğal değerlerini gelişimleri doğrultusunda incelemek, günümüze kalabilmiş olanları geleceğe aktarabilmek için sağlıklı koruma tedbirleri alınmasına katkıda bulunmaktır.

- 1.bölüm, Coğrafi konumu
- 2.bölüm, Yapı ve yerleşimlerin tarihi gelişimi
- 3.bölüm, Ekonomik yapı
- 4.bölüm, Tarihi değerlerin tesbiti
- 5.bölüm, Tarihi yapılar
- 6.bölüm, Sonuç ve önerilerden oluşmaktadır.

Çalışmanın yürütülmesinde önerileriyle bana yardımcı olan sayın hocalarım: Prof.Turgut Övünç, Doç.Özden Süslü, Öğretim Görevlisi Y.Mim.Nevzat İlhan, Öğretim Görevlisi Y.Mim. Arkeolog Lemi Merey, Öğretim Görevlisi Dr.Mim.Reha Günay, Öğretim Görevlisi Dr.Y.Mim.Lütfü Yazıcıoğlu, Araştırma Görevlisi Sedat Göksu'ya teşekkürü borç bilirim.

Sıdika Erkıllı
Eylül, 1982

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
I- COĞRAFİ DURUMU	1
I.1. Yeri -----	1
I.2. Sınırları -----	1
I.3. Topoğrafyası -----	3
I.4. Jeolojik Yapısı -----	3
I.5. İklimi -----	4
I.6. Bitki Örtüsü -----	5
I.7. Görsel Özellikler -----	5
I.8. Büyükdere Koyu -----	6
I.9. Ulaşım -----	7
II- TARİHSEL GELİŞİMİ	9
II.1. Bizans Öncesi Devir -----	9
II.2. Bizans Devri -----	11
II.3. Osmanlı Devri -----	18
II.3.1. Osmanlı Devrinde Yangınlar -----	40
III- EKONOMİK YAPI	42
III.1. Nüfus, Toprak Dağılımı, Yoğunluk -----	42
III.2. Sanayi ve Ticaret -----	43
III.3. Dalyanı -----	44
III.4. Turizm -----	45
III.5. Resmi Müesseseler -----	46
IV- TARİHİ DEĞERLERİN TESBİTİ	49
IV.1. G.E.E. ve A.Y.K. 8.9.1981 Tarihli Karar- ları -----	49
IV.2. 1/1000 Ölçekli Tesbit Çalışmaları -----	54
IV.3. Fotoğraflar -----	55
IV.4. 1/50.000 Ölçekli Büyük İstanbul Nazım Planı -----	

	<u>Sayfa</u>
V- TARİHİ YAPILAR	56
V.I. Dini Yapılar -----	56
V.I.1. Camiler -----	56
V.I.2. Kiliseler -----	63
V.II. Sivil Yapılar -----	73
V.II.1. Saray Yapıları -----	73
V.II.2. Elçilik Yapıları -----	73
V.II.3. Konutlar -----	76
V.II.3.1. Yalılar -----	76
V.II.3.2. Konaklar, Köşkler -----	87
V.II.3.3. Ahşap ve Kâğır Yapılar -----	92
V.III. Su Yapıları -----	95
V.IV. Sağlık Yapıları -----	100
V.V. Ulaşım Yapıları -----	102
V.VI. Mesire Yerleri -----	103
VI- SONUÇ VE ÖNERİLER	107
VII- BİBLİYOGRAFYA	112
FOTOĞRAFLAR	

I. COĞRAFI KONUMU

I.1. YERİ

Boğaziçi'nin Rumeli kıyısında, yine aynı ismi taşıyan geniş ve derin koy üzerinde kurulmuştur¹. Büyükdere köyü adını, Belgrad ormanı sırtlarından (denizden yüksekliği 230-250 m) doğup buradaki koya dökülen dereden alır². İstanbul ili, Sarıyer ilçesinin Yeniköy nahiyesi merkezidir. Enlemi; 41°10' kuzey, boylamı; 29°0,3'-1/2 doğu dur. Boğaz'ın Karadeniz ağzından uzaklığı, kuş uçuşu 10,5 km. Haliç ağzından uzaklığı, kuş uçuşu 16 km, sahil yolundan 23 km'dir. Rumeli yakasında 13. iskeledir³. Köprüden 11.10 mil uzaktadır. Liman işletmesi vapurları bu mesafeyi, iskelelere uğrayarak 90 dakikada, doğru giderlerse 55 dakikada alırlar⁴.

I.2. SINIRLARI

Köyün muhtarlık sınırları kıyıda Mesarburnu (eski Simas) ile Çakaldere (Kireçburnu) arasında, dağ tarafında Bilezikçi Çiftliği ve Hacıosman Bayırı tepesindeki Han Çayırı arasında kalmaktadır⁵.

Çayırbaşı, Kalafatyeri, Maltız çarşısı, Dereiçi, Fıstıksuyu (Kestane korusu) ve Piyasa başlıca semtleridir⁶.

Büyükdere, asıl Büyükdere ve Çayırbaşı isimleri ile iki mahalleye ayrılmıştır, aralarındaki hudud köyün ilkokulu

1. Yenal, "Boğaz'ın Rumeli Yakası Yer Adları", s.33.

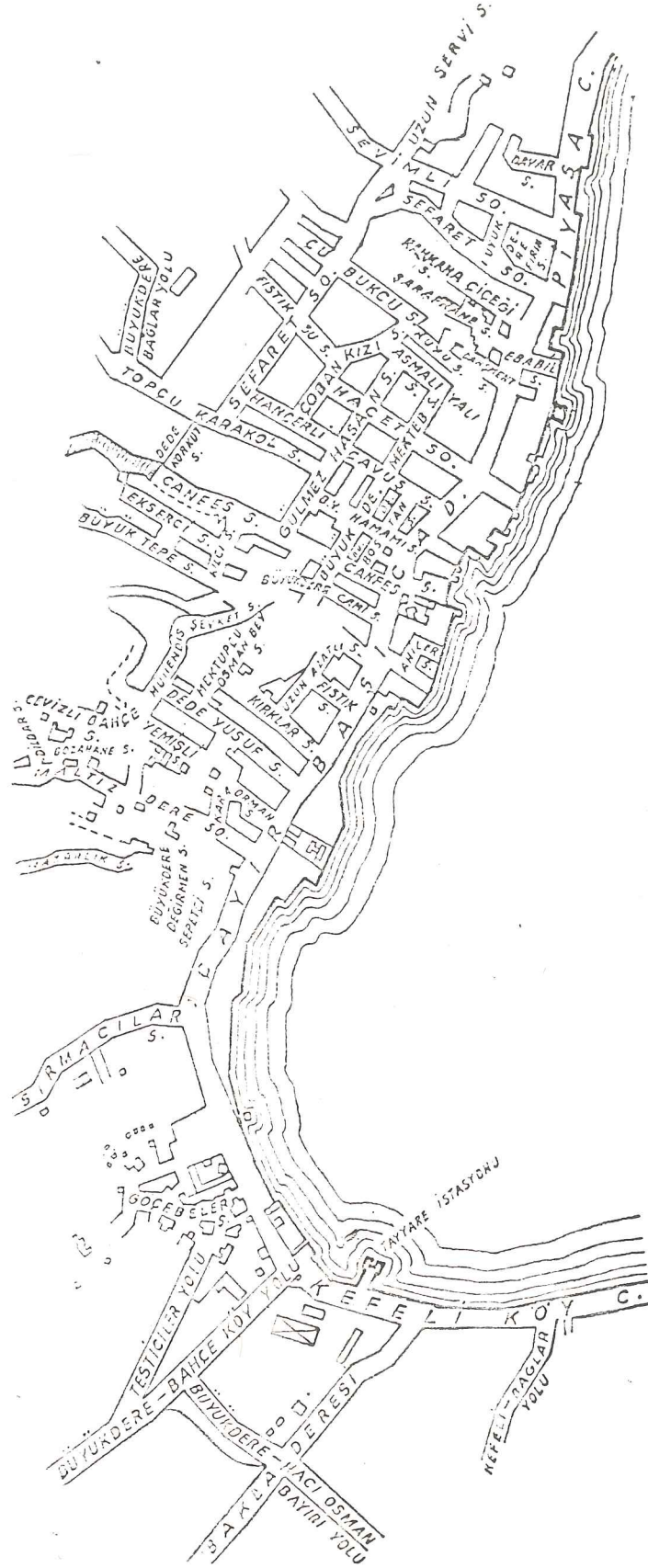
2. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.6, s.3240.

3., Türk Ansiklopedisi, c.9, s.109.

4. Koçu, loc.cit.

5., Türk Ansiklopedisi, c.9, s.109.

6. Koçu, loc.cit.

RESİM 1- Büyükdere (Koçu, İstanbul Ansiklopedisi)

yanından geçer. Büyükdere mahallesi 43 sokak olup isimleri şunlardır:

"Piyasa caddesi, Piyasa çıkmazı, Bülbul sokak, Davar sokak, Sevimli sokak, Lokanta sokak, Fırın sokak, Kireç sokak, Sefaret sokak, Kahkaha sokak, Şerbethane (eski adı Şarabhane) sokak, Yazıcı sokak, Fıstık suyu sokak, Hacet sokak, Gülmez Hasan sokak, Çobankızı sokak, Çubukçu sokak, Mekteb sokak, Hançerli çavuş sokak, Topçu Karakol sokak, Kocataş mevkii, Bağlar mevkii, Bostan sokak, Hamam sokak, Kömür iskelesi sokak, Bayır sokak, Canfes sokak, Dede Korkut sokak, Cami şerif sokak, Ekserci (eski adı Enserci) sokak, Çeşme sokak, Büyük Tepe sokak, Mühendis Şevket sokak, Azadlı sokak, Ahiler sokak, Uzun Fıstık sokak, Kırklar sokak, Dede Yusuf sokak, İhtilâlcî Ziya (eski adı Mektubcu Osman) sokak, Karaorman sokak, Yemişli sokak, Dere sokak, Cevizli sokak, Dildar sokak"⁷.

I.3. TOPOĞRAFYASI

Kıyı bandında meyil az olup yamaçlara doğru dikleşir. Büyükdere vadisinde az olan meyil kuzeye doğru artarak, Boğazın en yüksek tepelerinden biri olan Kocataş tepesinde 247 m yi bulur⁸.

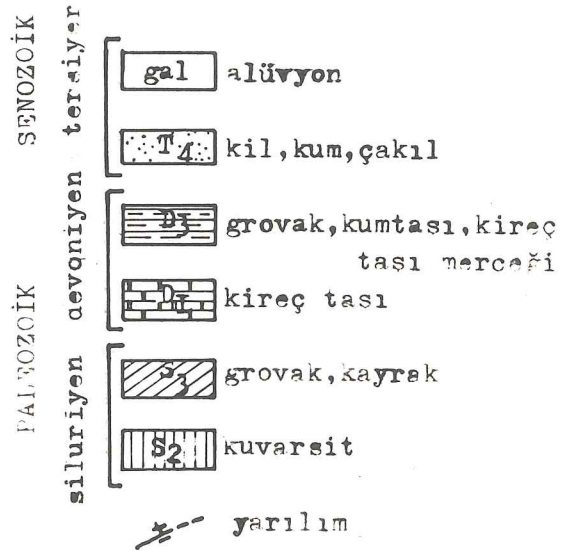
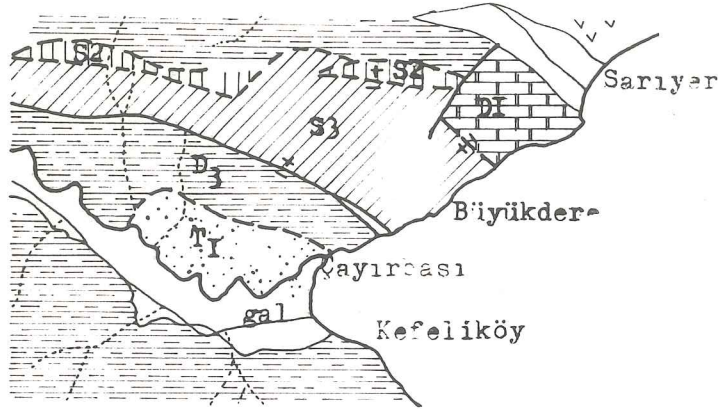
I.4. JEOLojİK YAPISI

Rumeli yakası serileri olan Paleozoik zamanın Devon ve Silur formasyonlarından oluşmuştur. Bu temel üzerinde daha az kıvrımlı ve kıvrıklı bir yapı gösteren tersiyer serileri yer almıştır⁹.

7. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.6, s.3240.

8., Türk Ansiklopedisi, c.9, s.109.

9. Aysu "Boğaziçi ve Çevresinin Doğal Yapısı", s.53.

RESİM 2- Büyükdere ve çevresi jeoloji haritası.

(Pamay, İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Simpozyumu)

1.5. İKLİMİ

Boğazlar Akdeniz makro iklimasının Marmara iklim alt tipinde yer almaktadır. Hafif yaz sıcaklığı, oldukça soğuk kışlar, normal kar yağışı görülür. Don akdeniz ikliminden daha çok, nisbi nem ve bulutluluk daha fazladır¹⁰. Hakim süren rüzgarlar lodos ve poyraz olup ortalama hızı 2-9 m/sn'dir¹¹.

10. Açıkbaz "Boğaz ve Çevresinin Korunmasında Ağaçlanmanın Yeri", s.308.

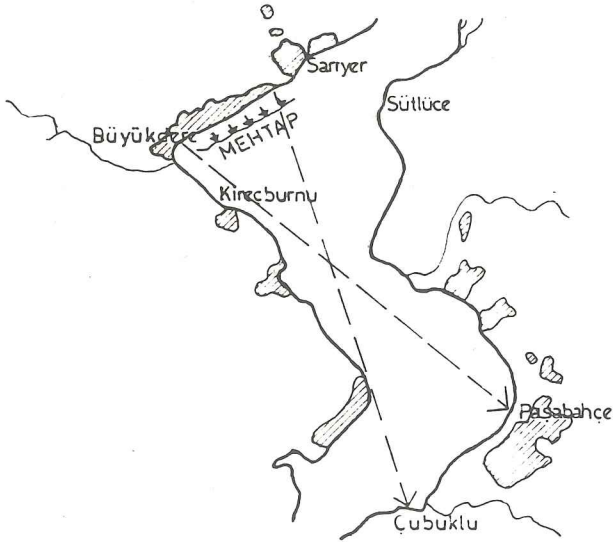
11. Çubuk, Boğaziçi Mekanının Düzenlenmesinde Bazı İlkeler, s.35.

Büyükdere koyda kurulmuş olduğu için hakim rüzgarlara karşı korunmuştur.

I .6. BİTKİ ÖRTÜSÜ

Boğaziçi ve çevresi Akdeniz bitki örtüsünden Karadeniz bitki örtüsüne bir geçiş teşkil edip, orman ve maki topluluğu görülür¹². Büyükdere'de orman alanından daha çok kuru ve yeşil alanlar diyebileceğimiz bitki örtüsü zarar görmüştür. Büyükdere vadisi ve çevresinde çalılıklar, çok seyrek meşe ağaçları görülürken, Sarıyer istikametine doğru gidilince bitki örtüsü sıklaşır. Bu alanlarda tahribat daha az olup çam ve çınar yanında akasya, servi, meşe, söğüt gibi ağaçlar ile çayır otlarından oluşan bitki örtüsü görülür. Plansız ve kaçak inşaatların yaptığı tahribat devam etmektedir.

I.7. GÖRSEL ÖZELLİKLER

Büyükdere eski bir yerleşim merkezi olduğu için Boğaziçinin karakteristik manzara perspektiflerine açıktır.

Yakın mesafede; Büyükdere koyu'nu ve yerleşmeyi algılayabiliriz. Uzak mesafede; yine aynı yakada bulunan Ke-feliköy ve kireç burnu. Tepelere çıkınca Paşabahçe ve Çubuklu'ya kadar uzanan manzara perspektiflerini algılamak mümkündür. Büyükdere koyu mehtaba açıktır.

RESİM 3- Görsel Özellikler

(Söylemezoglu, "Boğaziçinde Yerleşmelerin Mimarlık Yönünden analizi").

12. Aysu, "Boğaziçi ve Çevresinin Doğal Yapısı", s.64.

I.8. BÜYÜKDERE KOYU

Yukarı Boğaz'da Kireçburnu ile Mesar Burnu arasında olup, Boğaz'ın en geniş yerini (3.3 km) teşkil eder¹³. Bütün rüzgarlara kapalı olduğu için Boğaz'ın en güzel demir yeri-
dir. Büyükdere bu koyun kuzey sahilindedir, koyun bitiminde Kefeliköyü bulunmaktadır¹⁴.

XIX.yy. ortalarına kadar yelken devrinde Osmanlı Donan-
ması Karadeniz seferlerine çıkmadan önce burada demirler mü-
sait havayı beklerdi¹⁵.

Büyükdere koyu'nun dibi ince kum ve çamur olduğu için demirlemeğe müsaittir. Başlangıç kısmında 8-24 kolaç, bitimi-
ne doğru da 4-7 kolaç su bulunduğu için koya pek çok gemi,
hatta küçük bir filo girip demir atabilir¹⁶.

Boğaz'ın ana akıntısı Mesar Burnu önünde vapur iskele-
si hizasında şiddetlenir, koya girmeden Kireç Burnu'na doğru
akar geçer. Ana akıntının koya girmemesine rağmen koyda daima
hafif bir anafor cereyanı vardır. Ana akıntı şiddetlendikçe
bu anafor da kuvvetlenir¹⁷.

Büyükdere koyu, Boğaziçi'nde mehtabı ile meşhurdur. Es-
kiden mehtab geceleri denizde pek çok kayık gezerdi¹⁸.

13., Türk Ansiklopedisi, c.9, s.109.

14. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.6, s.3257.

15. Koçu, loc.cit.

16. Koçu, loc.cit.

17., İslâm Ansiklopedisi, c.2, s.669.

18. Koçu, loc.cit.

I.9. ULAŞIM

I.Abdülhamit (1774-1789) devrinin ilk senelerinde sahil araba yolunun açılmasıyla Büyükdere-Tarayya ulaşımı sağlanmıştır¹⁹.

XIX yy. başında Büyükdere iskelesinin ve evlerin önünde iskelelerin bulunduğunu Melling'in gravürlerinden ve Bostancıbaşı Defterlerinden öğreniyoruz.

Boğaziçi'nde ulaşım XIX yy. ikinci yarısına gelinceye kadar preme, çektiri, pazar kayığı ve dolmuşlar ile sağlanıyordu. Bunlardan başka padişahlar için saltanat kayıkları vardı. En fazla yolcu taşıyan vasıtalar pazar kayıkları ile dolmuşlardı²⁰. Diğer Boğaziçi köyleri gibi Büyükdere'nin de bir pazar kayığı vardı. Hadikatülcevami'nin kaydına göre bu kayık 1761-1762 de vefat eden maliye kalemi katiplerinden Mustafa Efendi'nin vakfı idi²¹.

Tanzimat fermanının ilanı Boğaziçi'ne doğru bir insan akınına sebep olmuş dolayısıyla ulaşım araçlarının artışı gerektirmiştir²². İhtiyaçların karşılanması için yabancı firmalara Boğaziçi'nde kendi araçlarıyla ulaşımı temin etme müadesi verilmiştir. 1849 dan itibaren gemiler hergün Galata köprüsü'nden İstinye'ye kadar olan iskelelere günde bir sefer yapmaya, 1851 yıllarında ise günde birkaç sefer yapmaya başlamışlardır. 1853 de Şirket-i Hayriye Boğaziçi'nde sirkülasyonu temin etmeye başlamıştır²³. Böylece Büyükdere'nin de ulaşım gereksinmesi sağlanmış oluyordu.

19. Andreasyan (İnciciyan) XVIII. Asırda İstanbul, s.120.

20., Türk Ansiklopedisi, c.7, s.177.

21. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.6, s.3258.

22., İslam Ansiklopedisi, c.2, s.690.

23. Çubuk, Boğaziçi Mekanının Düzenlenmesinde Bazı İlkeler, s.86.

II. Abdülhamit (1876-1909) devrinde Şişli-Maslak yolunun açılmasıyla, Beyoğlu-Şişli-Büyükdere ulaşımının sağlanması burasını daha da çekici hale getirmiştir²⁴.

Cumhuriyet devrinde Denizcilik Bankası Şirket-i Hayriye'nin yerini almış, deniz ulaşım sirkülasyonunu sağlamıştır²⁵. Yine bu devirde evvelce var olan Şişli-Büyükdere yolu genişletilerek asfalt olarak yapıldı, sahil yolu iyileştirildi²⁶.

Bugün ulaşım daha çok kara yolu ile Belediye ve özel sektöre ait araçlarla temin edilmektedir.

Kara ulaşımı: Üst yol ve kıyı yolu olarak sağlanmaktadır.

Kıyı yolu; Eskiden yaya yolu olarak kullanılmakta olan bu yol iyi durumda olup, genişletilmiştir. Üst yol; Taksim-Hacıosman bayırı arasındaki büyük sirkülasyon yolunun bir kolu Kefeliköy'e inmektedir. Üst yolun köyleri besleyecek şekilde yapılmasıyla, kıyı yolunun bir gezinti yolu haline getirilmesi gerekmektedir. Böylece insanlar kıyının bütün özelliklerinden faydalanma olanağına kavuşacaklardır²⁷.

Büyükdere'yi 14 km asfalt yol Şişli'ye, 5 km'lik asfalt yol Bahçeköy'e, 6.75 km'lik yol da Bentler'e bağlar. Bu yol üzerinde Bilezikçi Çiftliği, Sultansuyu, Kambursuyu ve su kemerleri bulunmaktadır²⁸.

Deniz ulaşımı unutulmuş gibidir. İskeleye sabah ve akşam olmak üzere günde iki defa vapur uğramaktadır. Sabah Büyükdere-Beşiktaş-Eminönü'ne yolcularını bırakan vapur, akşam aynı yolla geri dönmektedir.

24. Şehsuvaroğlu, "Büyükdere'ye Dair". 15.9.1982.

25. Çubuk, Boğaziçi Mekanının Düzenlenmesinde Bazı İlkeler, s.86.

26., İslam Ansiklopedisi, c.2, s.280.

27. Çubuk, op.cit., s.94.

28., Türk Ansiklopedisi, c.9, s.109.

II. TARİHSEL GELİŞİMİ

II.1. BİZANS ÖNCESİ DEVİR

Eski devirlerde Boğaziçi'nde bahse değer bir yerleşmeye rastlanmamaktadır. O devirlerde Boğaziçi kıyıları kutsal yerler haline gelmişti²⁹. Ticaret ve gemicilikle meşgul olan Karadeniz'deki eski Yunan kolonileri halkı çok korktukları Karadeniz'e açılmadan önce geçit yerleri olan Boğaziçi'nde, bütün ilah ve ilâhelerine adaklarda bulunup dua edebilmeleri için birçok adak yerleri ve mabetler inşa etmişlerdi³⁰.

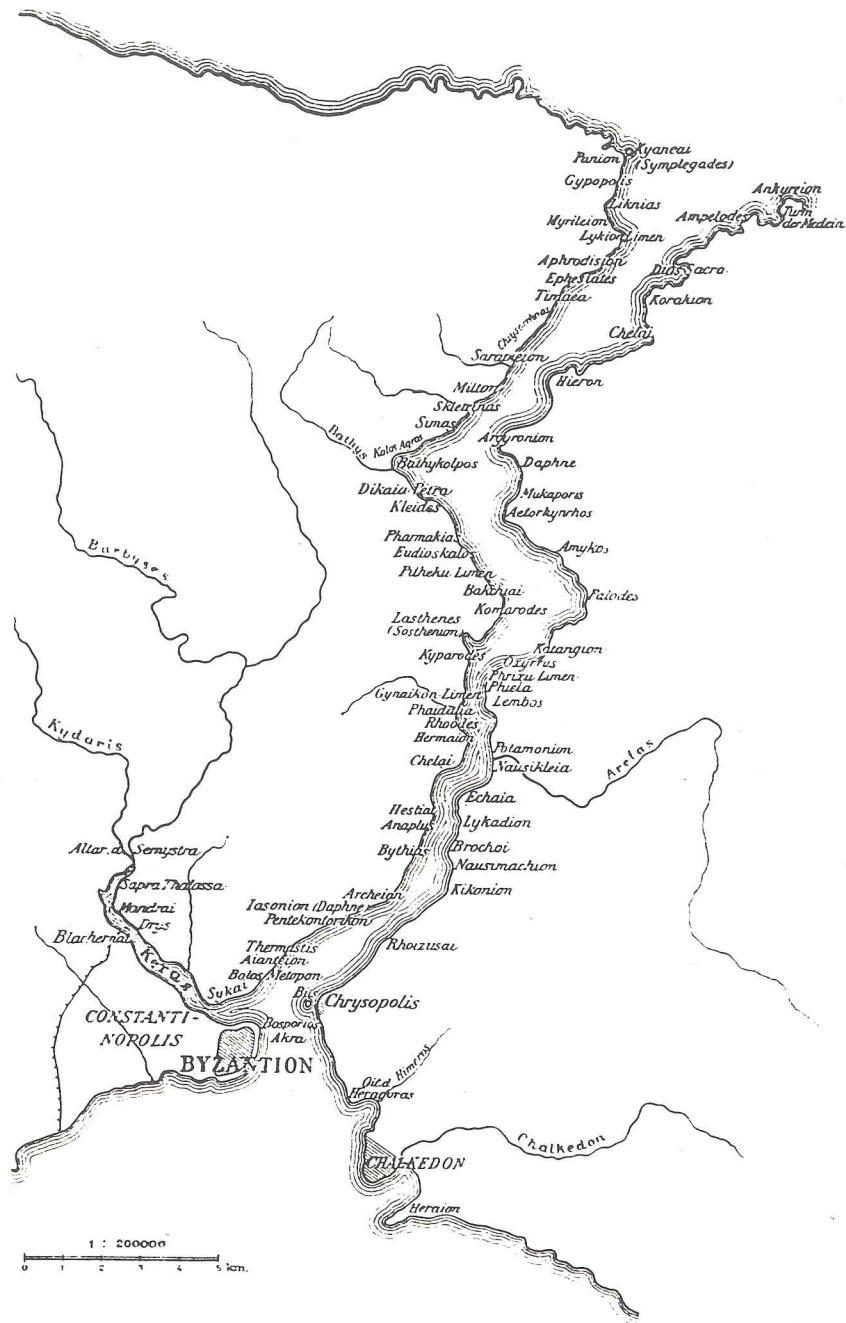
Büyükdere ve koyu Bathykolpos (= derin koy) adı ile tanınmıştı. Bu koya dökülen Büyükdere'ye Bathys (= derin), Barhyrryaks (= derin sel) veya Mega Rheuma (= büyük çay) denilirdi. M.Ö. Megaralılar bu derenin ağzında balıkçılık merkezi (Yun. bolos = volî yeri) kurmuş ve hērōs (= yarı tanrı) Saron'a ait bir mabet yapmışlardır³¹. Bundan dolayı Büyükdere koyuna Sarōn koyu da deniyordu. Dağ eteklerinden çayırılığa kadar uzanan araziye Kalos agros (= güzel tarla) geniş çayırılığı dolayısıyla Libadia (= çayırılık) deniyordu ki, burası Büyükdere vadisi olarak kabul edilir³².

29. Çubuk, Boğaziçi Mekânının Düzenlenmesinde Bazı İlkeler, s.47.

30. Ağat, "Boğaziçinin Turistik Etüdü", s.3.

31., Türk Ansiklopedisi, c.9, s.109.

32., Türk Ansiklopedisi, c.7, s.369.

RESİM 4- Bizans Devrinde Boğaziçi haritası (İslam Ansiklopedisi, c.II)

II.2. BİZANS DEVRİ

Bizanslılar devamlı olarak saldırı tehdidi altında yaşadıklarından şehir surlarının dışında yerleşmeye korkuyorlardı. Osmanlı devrinde olduğu gibi bütün halinde bir Boğaziçi medeniyeti meydana gelmemiştir³³. Çoğu denizden ulaşılabilinen belki karada bazı patikalarla gerilere bağlanan az sayıdaki köy, saray ve manastırlar bilhassa Bizans'ın ilk yüzyıllarında kurulmuş, Bizans idaresinin zayıflaması ve dış tehlikelerin büyümesiyle boşalarak yavaş yavaş silinmiştir³⁴. Osmanlılar devrinde Bizans'a ait birkaç kilise, ayazma ve manastır harabelerinden başka iz kalmamıştır³⁵.

Büyükdere Bizans devrinde de İlkçağ'da Byzantionlu Dionysios'un bildirdiği adı ile hala Kalos Agros (= iyi, güzel, hoş vadi) olarak adlandırılır³⁶. "İmparator İustinianos burada bir kilise (Hagios Theodoros), patrik Tarasios (VIII. yy.) da bir manastır (Hagios İoannes Prodromos = Vaftizci İoannes) yaptırmıştır. Manastırın harabelerine Kocataş tepesinin güney yamacında hala rastlanmaktadır"³⁷. Ayrıca bu yerin bir de limanı vardı³⁸.

Büyükdere çayırında dev bir çınarın Hepta Adelpha (= yedi kardeşler) Bizans devrini gördüğü kabul ediliyor, hatta 1096 da Birinci Haçlı Seferi Kumandanı Godefroy de Bouillon'un ordusu ile birlikte bu ağacın altında karargah kurmuş olduğu söylenir³⁹.

"Büyükdere'de Çayırbaşı mevkiinde kuyu kazılırken bazı

33. Ağat, "Boğaziçinin Turistik Etüdü", s.7.

34., Türk Ansiklopedisi, c.7, s.371.

35. Ağat, loc.cit.

36. Eyice, Bizans Devrinde Boğaziçi, s.38.

37., Türk Ansiklopedisi, c.9, s.109.

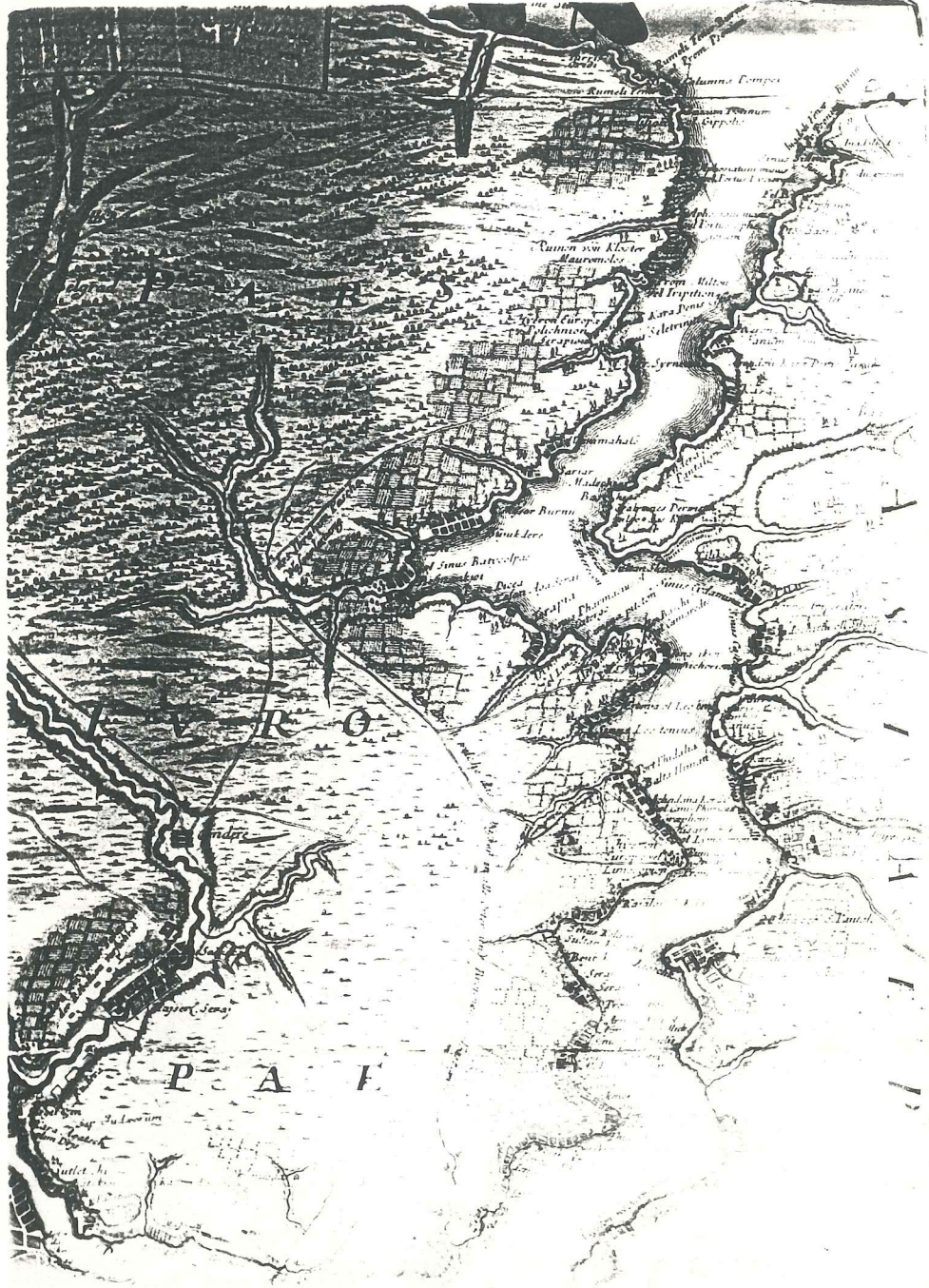
38., Türk Ansiklopedisi, c.7, s.371

39., Türk Ansiklopedisi, c.9, s.109.

mimari parçalar bulunmuştur. Bunların geç Bizans devrine ait mezarların yapımında kullanılmış devşirme parçalar oldukları anlaşılmaktadır. Bunların en önemlileri köşesi kırık bir levha ile korkuluk levhaları parçaları ve bir de V.yy.eseri bir kaplama payesi başlığıdır. Bunların nereden ve ne mahiyette bina veya binalardan buraya getirildikleri bilinmez. Fakat herhalde o çevrede V-VI yy. yapısı bir veya birkaç yapıya aittirler. 1.46 m boyunda ve 0.91 m genişliğinde olan levhanın bir kenarı paye biçiminde şekillendirilmiştir. Cephesinde iç içe çizgilerle çevrelenen sathı bir küre üzerinde, uçları geniş büyük bir lâtin haçı kabartması ile süslenmiştir. Böylece belki bir korkuluk veya taş hafifçe kavisli olduğuna göre bir ambon parçası olan bu levhanın bu bölge içinde veya yakın çevredeki bir dinî binaya ait olduğu düşünülebilir. Burada akla gelen ilk ihtimal bu parçaların İoannes Prodromos manastırından geldikleri yolundadır"⁴⁰.

Rastlanan kalıntıların azlığı ve yerleşim yerine Osmanlı devrinde Türkçe adı verilmesi, Büyükdere'nin Bizans devrinde mamur edilmemiş olduğunu gösterir.

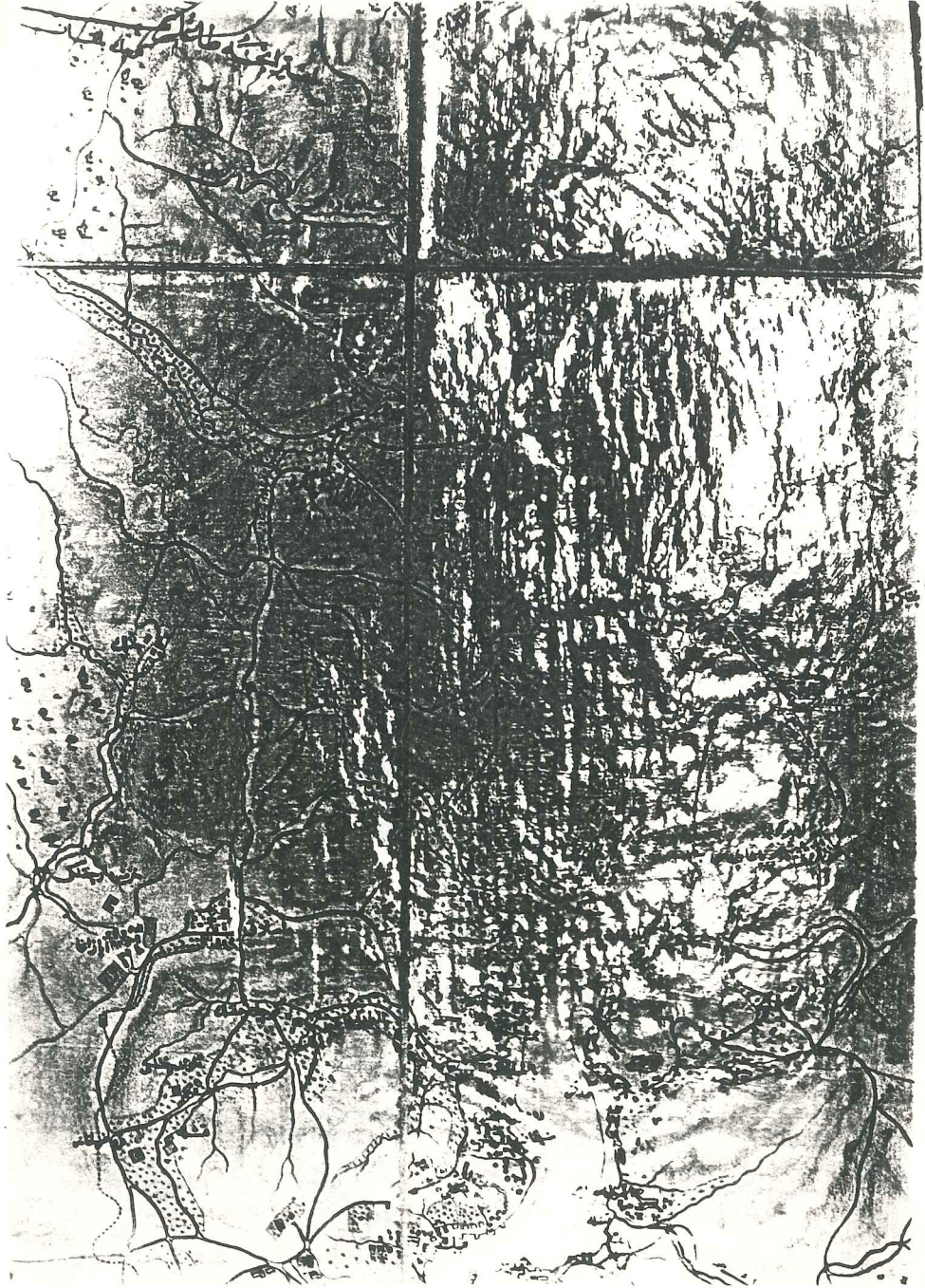
40. Eyice, Bizans Devrinde Boğaziçi, s.39-40.

RESİM 6- Boğaziçi Haritası (1764)
(Johann Baptisi tarafından çizilmiş, Numberg, 1764, Homann varis-
leri tarafından basılmıştır).

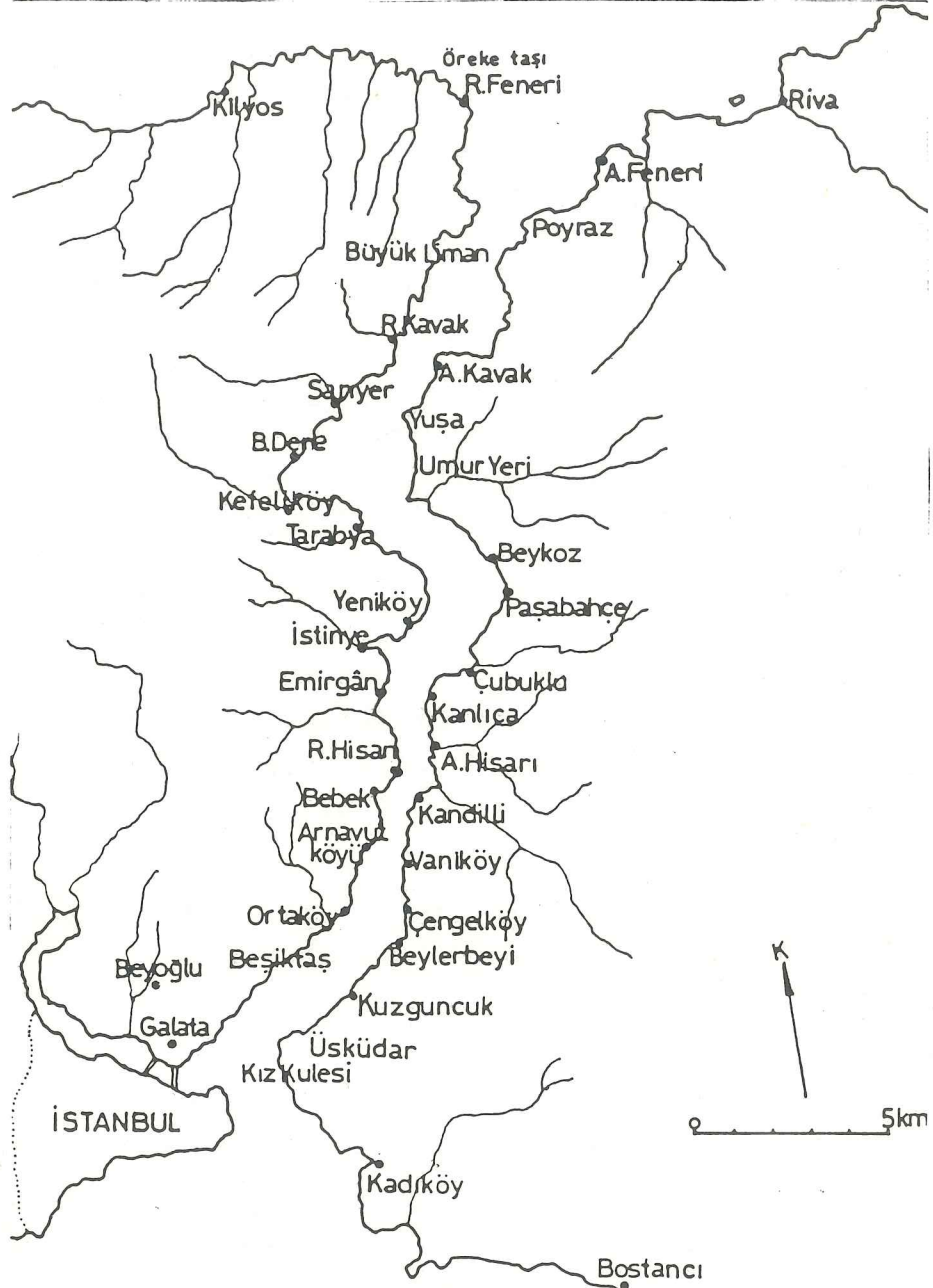

RESİM 7- Boğaziçi'nin Haritası (1863)
Yanıdaki mevkilerle birlikte İstanbul.Vapur vasıtasıyla olan
bağlantılar

RESİM 8- İstanbul ve Boğaziçi Haritası (H.1312-M.1892).

(Abdülhamit döneminde Sanayi-i nefise mektebi mezunu Sabri ve Rıza efendiler tarafından taş üzerine hak ve tersim olunmuş, Matbaa-i amire de tab olunmuştur).

RESİM 9- Boğaziçi Kıyılarında Türk devri yer adları
(Eyice, Bizans devrinde Boğaziçi)

II.3. OSMANLI DEVRİ

Boğaziçi'nin Türk devrindeki tarihi İstanbul'un fet-
hiyle (1453) başlar. Türkler bir yandan ahali yerleştirirken
diğer yandan imar hareketlerine girişmişlerdir. Bilhassa XVII
yy. itibaren Hanedan azası ve Devlet Büyüklerinin köşkler,
yalılar ve hayır müesseseleri yaptırmaları ile, Boğaziçi eğ-
lence ve sayfiye yeri halini almıştır. Bundan sonraki yüzyıl-
larda Boğaziçi bütünüyle mamur olmuştur⁴¹.

Büyükdere; Büyükdere (Bakla deresi) nin geçtiği vadi,
döküldüğü koy ve koyun kenarında kurulan köy aynı ismi ta-
şır⁴².

XVI.yy. yapılmış Cerrah Mahmut Efendi Camii ve Kanuni
devrinde Ali Ağa tarafından yapılan çeşme bu yüzyılda Büyük-
dere'de bir köy yerleşmesinin varlığını ispat eder.

Büyükdere çayırı II.Selim (1566-77) devrinde büyük
önem kazanmış, gözde bir eğlenti yeri olmuştur. İstanbul'dan
uzak oluşu, güç ve pahalı ulaşımı ile halktan ziyade yüksek
zümrenin ilgisini çekmiştir⁴³.

XVII.yy. ortasında yaşamış Evliya Çelebi Seyahatname-
sinde Büyükdere'nin o devirdeki o devirdeki manzarasını şöyle
anlatır:

"Bu kasaba da II.Selim'in gezinti yeridir. Bir orman-
lık dere içindedir. Burada bir takım çınar, kavak, servi,
dalları başaşağı söğüt ve diğer ağaçlar vardır ki, herbiri
göğe ulaşmış sonsuz ağaçlardır. Yere güneş işlemez bir ağaç-

41., Türk Ansiklopedisi, c.7, s.173.

42. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.6, s.3240.

43., Türk Ansiklopedisi, c.9, s.109.

lıktır. Çeşitli çimenlikleri ve nice akan pınarları ile süslenmiş bir gönül alıcı gezinti yeridir. İşte bu kadar emsali bulunmaz bir mesire olduğu için yakınında Büyükdere imaret olunmuştur. Bin kadar evleri vardır. İskele başında Koca Defterdar Mehmed Paşa Camii(?) vardır. Bir hamamı, birkaç tane sokağı olup, bağ ve bahçesi pek çoktur"⁴⁴.

Yine XVII yy.da yaşamış ünlü ermeni yazarı Eremya Çelebi Kömürcüyan Büyükdere'yi iki satırla geçerek:

"Büyükdere'nin nihayetinde bulunan ve ağaçların topluluğundan dolayı Kırkağaç tesmiye edilen bu güzel gölgeli mevkii, bu havalide ava çıkan padişahların ve daha sonra yerli ve Avrupalı zenginlerin rağbet ettiği bir mahaldi"⁴⁵. Rumlarla meskun Büyükdere'nin evleri derenin başındadır⁴⁶.

IV.Mehmet (1648-87) ve sonra IV.Murat zamanında, Büyükdere ile Sarıyer arasındaki Çelebi sokak bahçesi meşhur kiraz alemlerinin yapıldığı bir eğlence yeri olmuştur⁴⁷.

XVIII.yy.da Büyükdere Türk, Rum, Frenk ve az sayıda Ermenilerle meskun idi. Burası Fumeli yakasının son padişah binişidir. I.Abdülhamit (1774-89) devrinin ilk senelerinde ağaçlar kesilerek, araba yolunun açılmasıyla Büyükdere-Tarabuya bağlantısı sağlanmıştır. Böylece Büyükdere ve Çayırı gerek saray ve gerek halkın can attığı eğlence ve yazlık yeri olmuştur. Burada bulunan padişah köşkü temellerine kadar yıkkın bir durumdadır. Vadinin içinde Hünkarsuyu ve içinde birçok çeşmeleri bulunan sahilden özel bir yolla bağlanan padişah bahçesi vardı. Sultan Abdülhamit'in kapudanı Hasan Paşa bura-

44. Danışman, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c.2, s.158.

45. Andreasyan, (Kömürcüyan), İstanbul Tarihi, s.280.

46. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.6, s.3240.

47., Türk Ansiklopedisi, c.9, s.109.

daki padişah yolunu tamir ettirmiştir⁴⁸.

Eremya Çelebi Kömürcüyan'ın eserini Türkçeye çevirmiş olan Hrand Andreasyan şu notu ilave etmiştir.

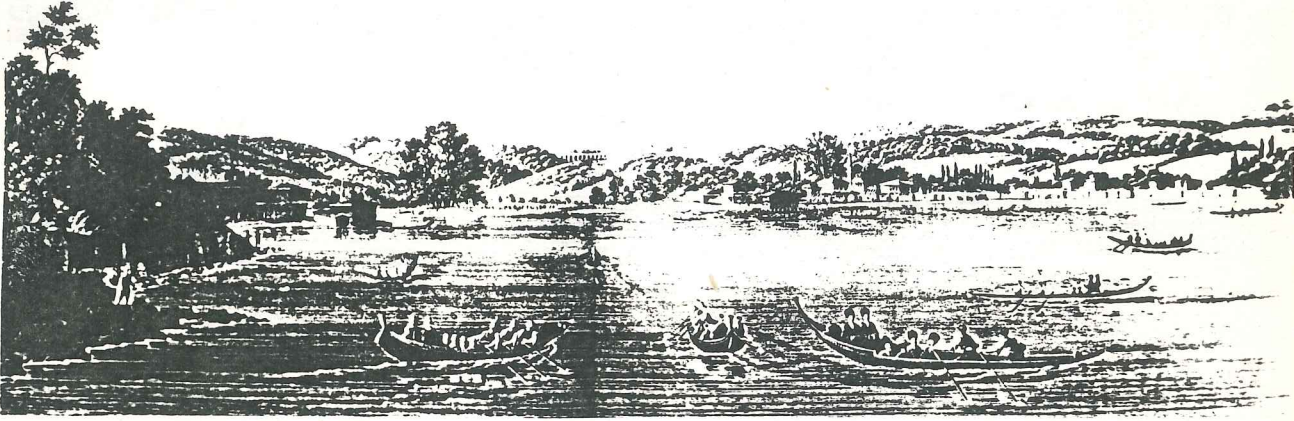
"Bugün yerli müslüman ve hristiyan halkla ve Avrupalılarla meskun olan Büyükdere'de eskiden pek çok Rum ailelerin ikamet ettiği malum ise de, Ermeniler'in oraya ne zaman yerleşmeğe başladıkları bilinmiyor. Gerek Evliya Çelebi ve gerek İnciciyan, kendi zamanlarında burada Ermeni bulunduğuna dair birşey söylememişlerdir. Buna göre Ermeniler XIX.asırdan itibaren oraya yerleşmeğe başlamış olsa gerektir. Bugün Büyükdere'de mevcut bulunan Ermeni kilisesi 1848 ve Ermeni katolik kilisesi de 1885 senelerinde yapılmıştır"⁴⁹.

XVIII. yy. sonunda birçok elçiliklerin yazlıkları yapılmış daha sonra Elçilik yanlısı ve Avrupa hayranı kişiler yeni binalar yaptırmışlardır. III.Selim'in Fransa'dan getirttiği ressam M.Melling'in yaptığı gravürlerden Büyükdere'nin o dönemdeki halini tanımak mümkündür⁵⁰. (Bkz. Resim 10, 11, 12, 13, 14, 15).

48. Andreasyan, (İnciciyan), XVIII. Asırda İstanbul, s.12.

49. Andreasyan, (Kömürcüyan), İstanbul Tarihi, s.280.

50. Ağat, "Boğaziçi'nin Turistik Etüdü", s.39.

RESİM 10- Melling, Kefeliköy ve Büyükdere'nin bir kısmının (şark) görünüşü (Melling, Voyage Pittoresque De Constantinople Et Des Rives Du Bosphore).

RESİM 11- Melling, Büyükdere Çayırı'nın görünüşü (Melling, Voyage Pittoresque De Constantinople Et Des Rives Du Bosphore).

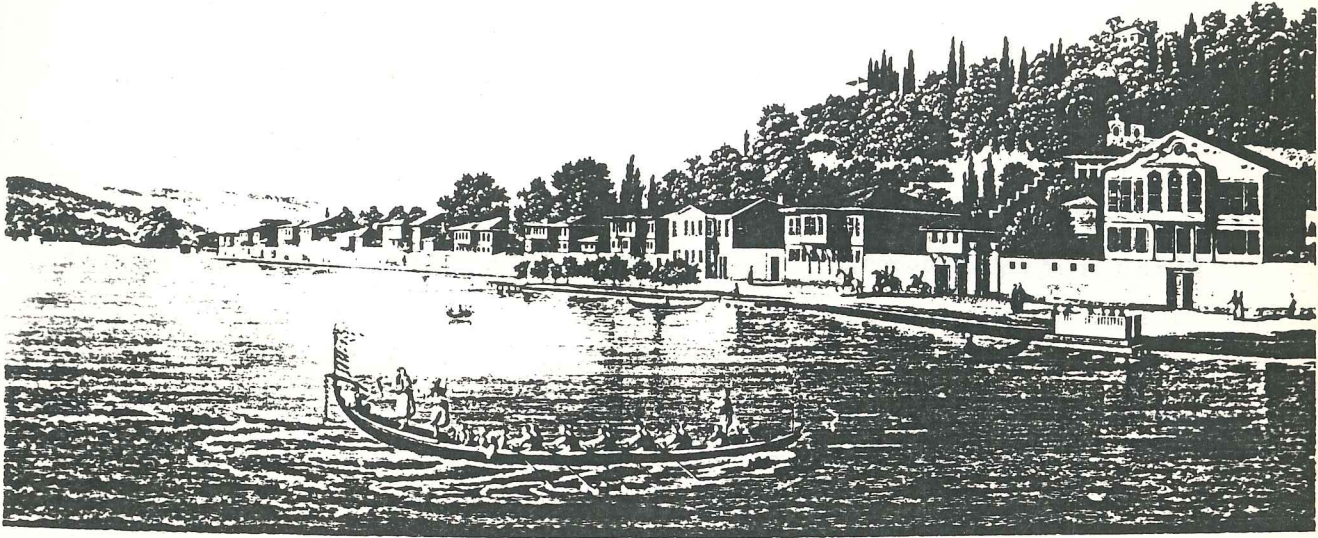

RESİM 12- Melling, Büyükdere Köyünün Batı Tarafından Görünüşü (Melling, Voyage Pittoresque De Constantinople Et Des Rives Du Bosphore)

".....Köyün evleri, çayırdan itibaren Boğazı takiben en az yarım fersahlık bir mesafede kurulmuştur. Asıl Büyükdere köyü istisna edilirse diğer binalar sahilindedir. Binaların bahçeleri bitişiktir. Bahçeler teras halinde olup denizi görürlerdi. Ecnebi nazırlar, Avrupalı aileler senenin büyük bir kısmını buradaki yazlık evlerinde geçirirlerdi. Gravürde solda görülen evler, Büyükdere çayırına bitişiktir. Cami'nin minaresi binayı aşmaktadır. Bu da rumlar, yahudiler, frenk'lerden başka türkler'in de yerleşmiş olduğunu gösterir.

Sağ taraftaki evler Avrupalılar'ın evleridir. Atlının geldiği yer Büyükdere rıhtımını belirliyor. Tablonun ortasındaki binalar, Türk stilinde yapılmış binalardır. Üst katlarının güzelliği için alt katlara önem verilmemiştir. Zemin katlar, hizmetliler için kullanılmaktadır. Üst kat çıkıntıları konsollarla taşınmış olup camlı pencerelerle kaplıdır. Sanat'ta milli adetlere göre inşa tarzı takip edilmiştir. Kapalılığa mahkum olan kadınlar dışarıyı seyretmek merakını böylece giderirlerdi. Evlerin önünde deniz kenarında taş veya tahtadan yapılmış iskelelere kayıklar yanaşır"⁵¹.

51. Melling, Voyage Pittoresque De Constantinople Et Des Rives Du Bosphore.

Vue de la partie centrale de Büyük Dere

RESİM 13- Melling, Büyükdere köyünün merkezi kısmı (Melling, Voyage Pittoresque De Constantinople Et Des Dives Du Bosphore)

"Bu manzara Büyükdere köyünün en güzel kısmını ortaya koyar. Tarabya burnundan itibaren meydana gelen derin körfez burada nihayet bulur. Türkiye'de oturan frenkler'in arzuları Büyükdere sahilinde bir eve sahip olmaktı. Bu suretle burada emniyette olacakları bir ikamet sahibi olacaklarını düşünürlerdi. Fakat Türkler gururlu ve fanatik oldukları için onlarla temastan kaçınırlar yabancı tacirlere ve Avrupalı Nazırlara ancak Rumlarla meskun olan yerlerde, Belgrat ormanı ve Prens odaları gibi yerlerde oturma imkanı verirlerdi. Fransız Sefiri M.le Comte de Vergennes Bab-ı ali nezdinde büyük itibara sahip olması dolayısıyla Büyükdere'nin batı kısmında bir bina yapmak imtiyaz ve müsaadesine kavuşmuştur. Bunu diğer sefirler de takip ettiler.

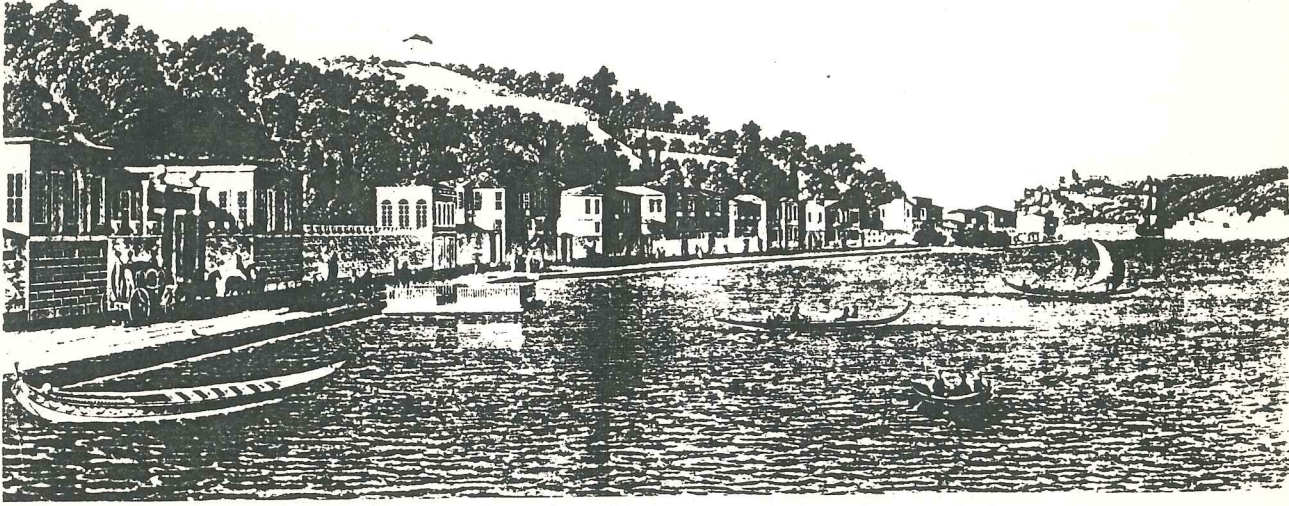
Sultan Abdülhamit ve III.Selim'in sistemi dini düşünceler dolayısıyla Avrupa sanatına karşı Türkleri yabancı bırakan ön yargıyı hafifletmiş. Bunun üzerine Fransızlar bu sevimli yerleşim merkezinde yayılma imkânı buldular.

Muhtelif sayfiye evleri arasında bilhassa Baron Hübsh'ün evini saymak mümkündür. Bu kişi Danimarka maslahatgüzarı'dır. Çoktan beri İstanbul'a yerleşmiş, evini yapmak için her türlü masraf ve emekten kaçınmamıştır. Resimde sağdaki ilke evdir. Arkasında ağaçlar yükselirken birçok köşkler de büyük bir perspektif teşkil ediyor. Bir taraf Karadenize diğer taraf da Bahçeköy akadükleri (su kemerleri)'ne uzanır. Kendi doğduğu ülkeye büyük bağlılığı olan Hübsh Türklere diğer memleketleri güzelleştiren ve o memleketlerin zenginliklerini artıran tesislerin yapımını öğretmek istemiştir. Sultan Selim onu bu teşebbüsünde desteklemiştir. Örf, adet Osmanlı Padişahları'na hususi şahısların evlerine girmeyi bilhassa Hıristiyanların ikametgahlarını ziyaret etmeye imkan vermediği için bu padişah Baron Hübsh'ün bahçesini ziyaret etmekten çekinmiş fakat hemşiresi, sultanlar ve kuzinler senede en az bir defa bu bahçeyi ziyaret etmişlerdir. Bab-ı Âli'de ki vezirler efendilerine hoş görünmek için bu bahçeye giderek Avrupalılar'ın çiçek ve meyve ağaçları yetiştirme usulleri hakkında bilgi alarlardı. Bu ziyaretler Baron Hübsh ve diğer Avrupa sefirleri ile önemli hususlarda görüşmek için bir vesile teşkil ederdi.

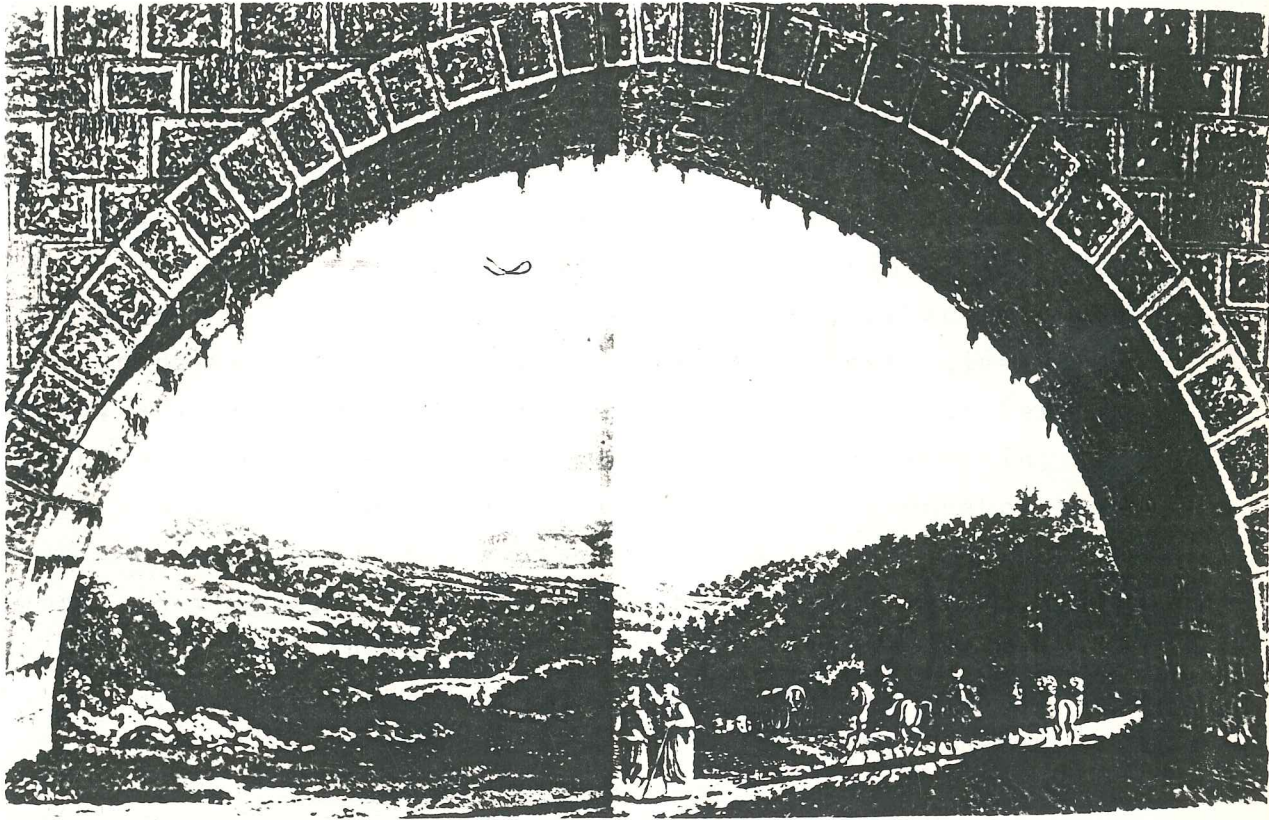
Başka yerde devam edeceğimiz Rus Sefiri'nin bahçesi de Avrupalılar'ın hayranlığını uyandırırdu. Fakat bu bahçe şark zevkine yakın olmadığı için Türkler'in pek hoşuna gitmezdi.

Baron Hübsh'ün evinin önünde iskele vardı. Bu iskele kayıkların yanaşmasını temin ederdi. Üzerinde bir balkon vardı. Buradan yaz gecelerinin serinliği duyulurdu"⁵².

52. Melling, Voyage Pittoreque De Constantinople Et Des Rives Du Bosphore.

RESİM 14- Melling, Büyükdere'nin Doğu kısmının görünüşü
(Melling, Voyage Pittoresque De Constantinople Et Des Rives Du Bosphore)

RESİM 15- Melling, Büyük Bahçeköy Akadüğü (Su kemeri) manzarası.
(Melling, Voyage Pittoresque De Constantinople Et Des Rives Du Bosphore)

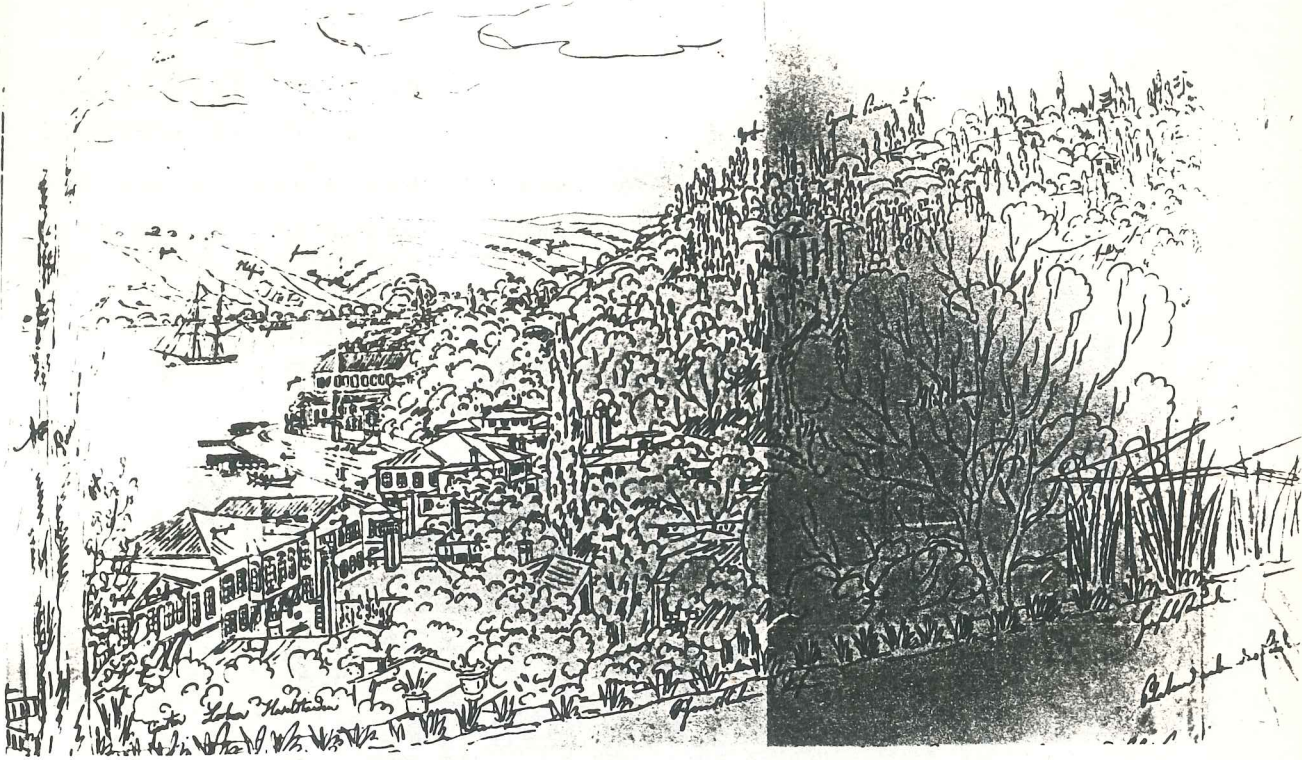
XVIII yy.sonu ve XIX yy.başında Melling'in gravürlerinden tanıdığımız, Büyükdere'nin yapılarını ve sahiplerini yine III.Selim zamanına ait Bostancıbaşı defterinden anlamak mümkündür.

H.1217, M.1802 tarihli III.Selim zamanına ait Bostancıbaşı defterinden Beylik Büyük Dere çayırı ile Sarıyer Mezarburnu arasındaki yapıların mahiyeti ve sahibi şöyledir:

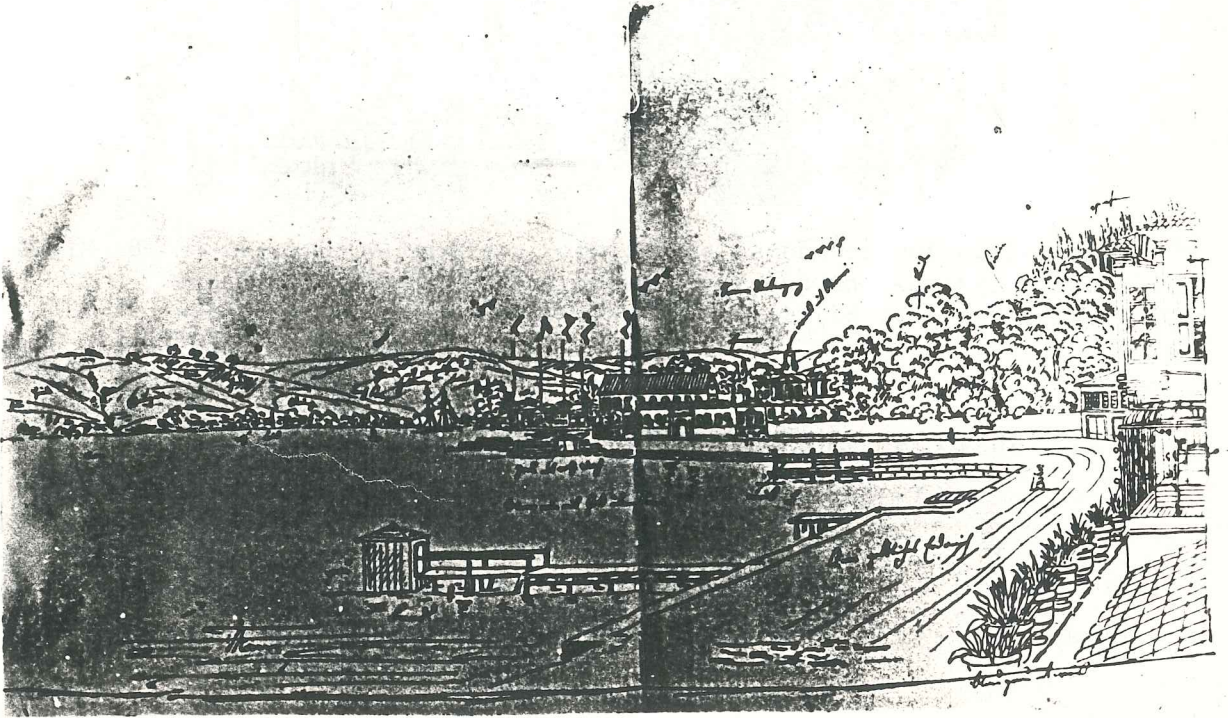
"Beylik Büyükdere çayırı; BÜYÜKDERE BOSTAN OCAĞI VE İSKELESİ; Yanında Kıbtîler'in odaları; MERHUM HASAN PAŞA CAMİİ-İ ŞERİFİ; Merhum Usta-zâde Haseki Said Ağa'nın hanesi; Yanında Halil Paşa merhumun zevcesinin hanesi; Yanında Kara Mustafa Reis'in hanesi; Yanında Mahmud Reis'in hanesi; Yanında Menet kızı Hristiyan'ın hanesi; Yanında Mahmud Reis'in diğer hanesi ve kayıkhanesi; Yanında Kalpakçı Anton zimmînin hanesi; Yanında francalacı Petraki zimmînin hanesi; Yanında şerbethaneci Zaharya zimmînin hanesi; Yanında adı geçenin diğer hanesi; Yanında beylik fırın; Yanında Ksandıra oğlu ve kızı zimmîyenin hanesi; Yanında francalacı Topal Efrenc hanesi; Yanında Vantura dâmadı zimmînin hanesi; Yanında İskalevindi bezirgânın hanesi; Yanında bezirgân Tafuri zimmînin hanesi; Yanında Felemenk bezirgânı Deste dâmadı zimmînin hanesi; Yanında İskonevi kızı İzmiragda zimmîye hanesi; Çuhacı Arapeki zimmînin hanesi; Yanında Felemenk tercümanı Deste zimmînin hanesi; Adı geçenin diğer hanesi; Yanında Mehmed Ağa kerimesi Hadice kadının hanesi; Yanında tercüman Hunton zimmînin; Yanında Çuhacı Çalık Angiliki zimmînin yalısı; Perendebol tercümanı Konurtu Yahudi'nin yalısı; Yanında hocalardan İsmail Efendi'nin yalısı; MEHMED PAŞA KETHÜDASI CAMİ-İ ŞERİFİ; Bezirgân İstapan zimmînin yalısı; Said Haseki'nin kardeşi İdris Ağa'nın üç adet kayıkhaneleri; Söğütoğlu İbrahim Ağa'nın kahve dükkanı; BÜYÜKDERE İSKELESİ ve TATLI SU ÇEŞMESİ; Kapamacı Şişman zimmînin hanesi; Yanında ekmekçi fırını ve kasap dükkanı; Yanında büyük İspanya baştercüman-ı Dövol zimmînin yalısı;

Yanında kapamacı Andon zimmînin yalısı; Yanında İskonevi oğulları Nikolaki zimmînin yalısı ve iki adet köşkü; Yanında berber İsmail Beşe kızlarının yalısı; Yanında Boyar Onturaoglu Boyar'ın yalısı; Yanında Sarı Manol zimmînin yalısı; Yanında Küçük İspanya kâtibi zimmînin yalısı; Kuyumcu Todoraki zimmînin yalısı; Yanında esnaftan İstirati zimmînin yalısı; YUKARI MAHALLE İSKELESİ; Yanında Kapı Kethudası Mestolaki zimmînin yalısı; Yanında Çoryani zimmînin yalısı; Yanında Tomasoğlu Yosba zimmînin yalısı; Yanında Nemçe kâtibi Meşaf zimmînin yalısı; Sabık Nemçe kâtibi Somarişe zimmînin yalısı; Yanında bal mumcu Frengin yalısı; Adı geçen Somarişe zimmînin diğer hanesi; Adı geçen diğer hanesi; Yanında İbisi ortağı Nemyonî zimmînin yalısı; İngiliz bezirgânı Halepli'nin yalısı; Sabık Nemçe tercümanı Topal Rişte zimmînin yalısı; Yanında Şeytan Hekim Beco zimmînin yalısı; Yanında Rişte tercüman zimmînin dâmadının yalısı; Yanında Venedik baştercümanı Ralto zimmînin yalısı; Yanında Nemçe bezirgânı İbisi'nin yalısı ve bahçesi; Rusya elçisinin yalısı; Yanında Binik tercüman zimmînin yalısı; Yanında Nemçe Kaçıları Rape zimmînin yalısı; Büyük İspanya tercümanı Gülyani zimmînin yalısı; Yanında Sarıyarlı Mekki Molla'nın yalısı; Nemçe elçisinin kız kardeşi Hristiyan'ın yalısı; Yanında Nemçe elçisi Plartupon'un yalısı; Yanında Moskof Kaçıları Predon'un yalısı; İngiliz tercümanı Abidi'nin kızlarının yalısı; Yanında İngiliz tercümanı Büyük Pzalin'in yalısı; Moskof baştercümanı Küçük Kanton yalısı; Yanında Hacı Yakuboğlu Kadri Ağa'nın yalısı; Yanında Nasuhoğlu Hüseyin Beşe'nin hanesi; Yanında Tosyalı Mehmed Beşe'nin hanesi; Yanında adı geçen'in diğer hanesi; Yanında Ağalar hekimi Yanaki zimmînin yalısı; Yanında Kör Agop zimmînin hanesi; Yanında Rusya bezirgânı zimmînin hanesi; Yanında hekim Foto zimmînin yalısı; Yanında İngiliz bezirgânı Turandon zimmînin yalısı; Yanında Ömer Reis'in oğlu Ali Beşe'nin yalısı; Sarıyer sınırı ve Mezarburnu"⁵³.

53. Rado, "Bostancıbaşı Defteri Hakkında", s.16.

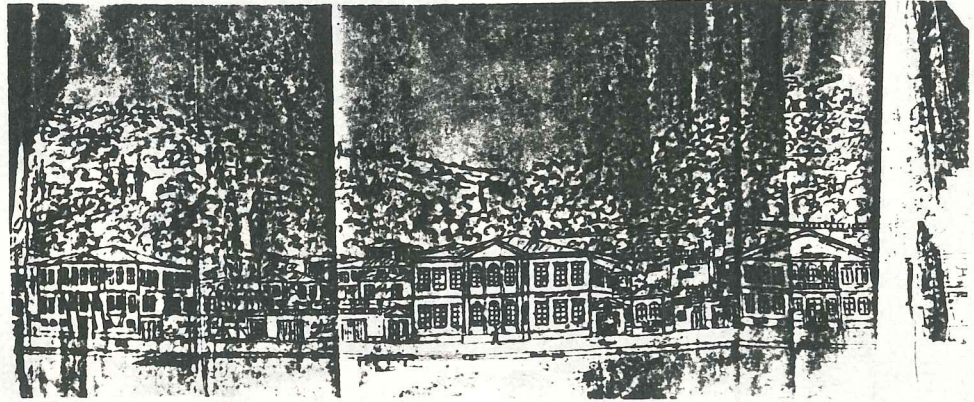
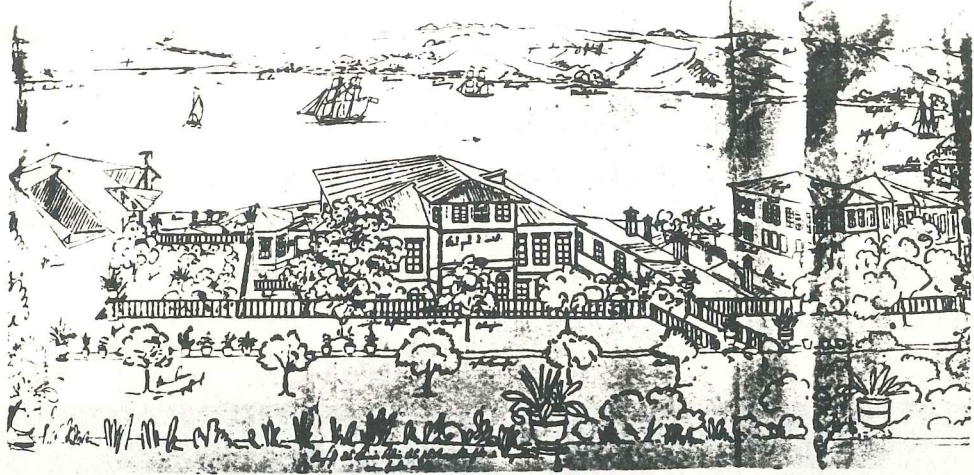

RESİM 16- Mayer 1830 yılına ait Kroki; Yalıların arka bahçeleri, ileriye uzanan rıhtım, Arkada Rus Sefareti, yanında Baron Hübsh'ün evi görülmektedir. Sefaret yarım yüzyıl sonra burayı da bahçesine katacaktır (Eldem, Boğaziçi Anıları, s.244-245).

RESİM 17- Mayer, 1830 yılına ait kroki; Rus Sefareti ve Büyükdere Koyu (Eldem, Boğaziçi Anıları, s.246-247)

II.Mahmud (1808-39) Büyükdere çayırında kurulan çadır-
lı ordugahın başında bulunmak için bir yıl Tarabya'da oturmuş-
tur. 1830 yılı Kurban Bayramı merasimi bu çayırda yapılmış,
İran elçisi de hazır bulunmuştu⁵⁴.

RESİM 18- Mayer, 1830 yılına ait korki; Önce Baron Von Ottenfels'in yaz-
lık konağı, sonra İmparatorluk Enternons'un ikametgahı, Daha
sonra Ragıp Paşa yazlığı olan büyük yalı 18 yy. yapısıdır.
(Eldem, Boğaziçi Anıları, s.242-243).

Cevdet Paşa gençliğine rastlayan Abdülmecid devrini
anlatır iken Maruzat adlı eserinde şunları yazar:

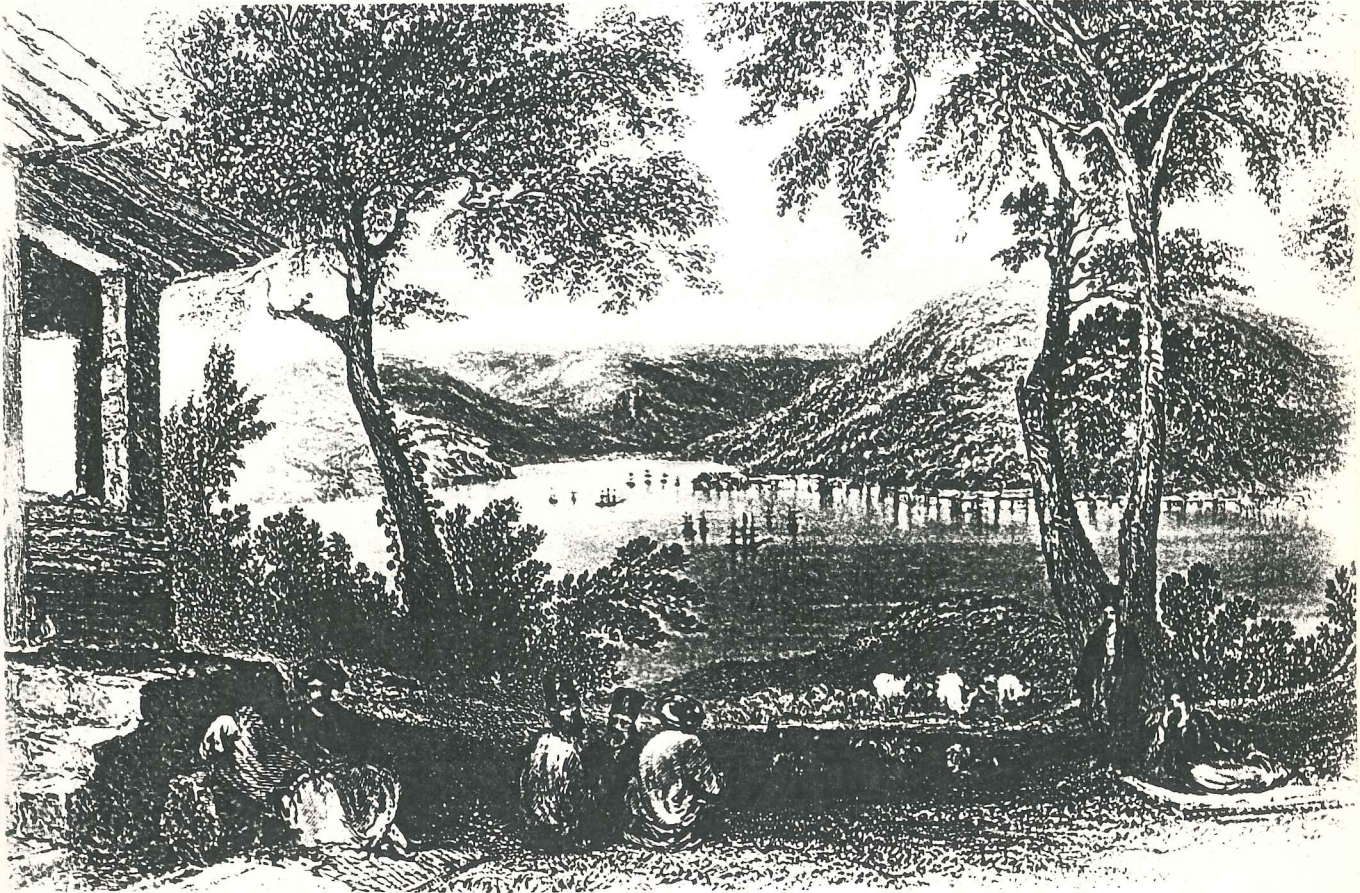
Kırım Harbinden (1854) sonrazenginleşen İstanbul esna-
fı ve bilhassa kuyumcular, Boğaziçi'ne rağbet göstererek ki-

54. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.6, s.3250.

ralık yalılar tutmaya başladılar. O devirde Kadıköy ve Adalar mamur değildi. Büyükdere'de kiralık ev bulmak büyük mutluluktu⁵⁵.

Abdülmecid devrinde İstanbul'a gelmiş İngiliz yazarı Miss Pardo, Büyükdere çayırını şöyle anlatır:

"Büyükdere vâdisi Boğaz'ın Avrupa yakasındaki vadilerin en büyüğüdür. Beş altı mil genişliğinde olup, manzarasının güzelliği ve tarihi olayları ile ünlüdür. Godefroy de Bouillon 1097 de İznik'i kuşatmaya giderken bu vadiye ordugâhını kurdu. Şimdi aynı yerde Türk askerlerinin çadırlarını görmek bu hatırayı canlandırıyor"⁵⁶.

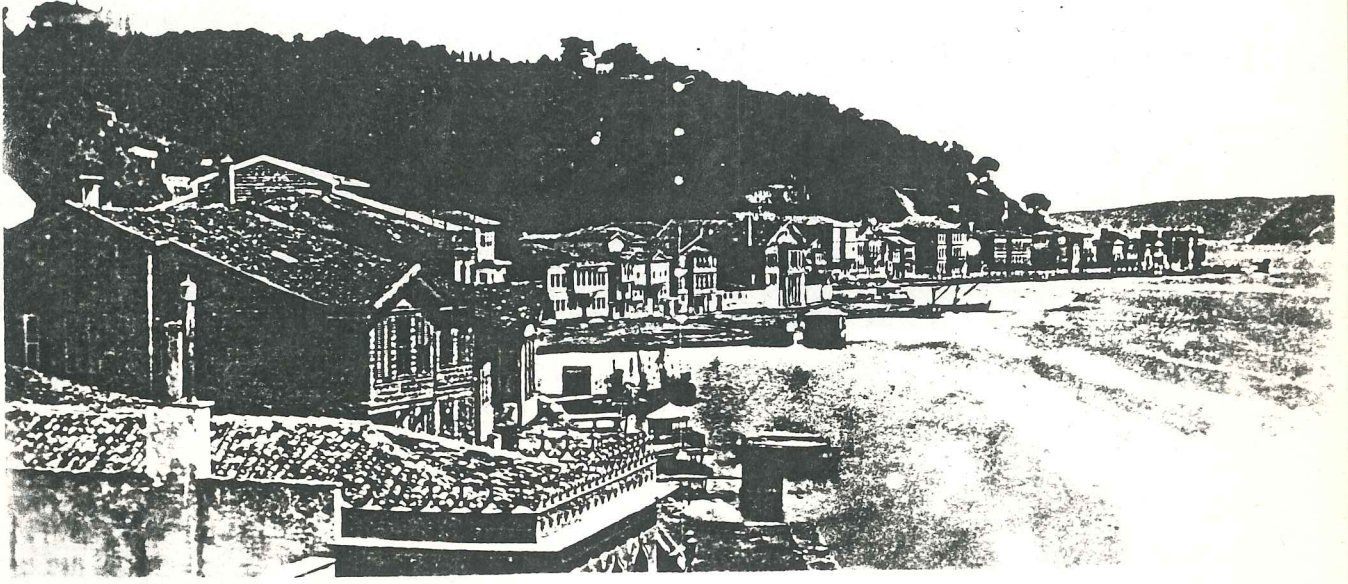

RESİM 19- Riesengrabe, Büyükdere Banliyösü (Pardo, Bosphorus und Constantinopel's, s.92).

55. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.6, s.32-42.

56. Pardo, Bosphorus und Constantinopel's, s.92-94.

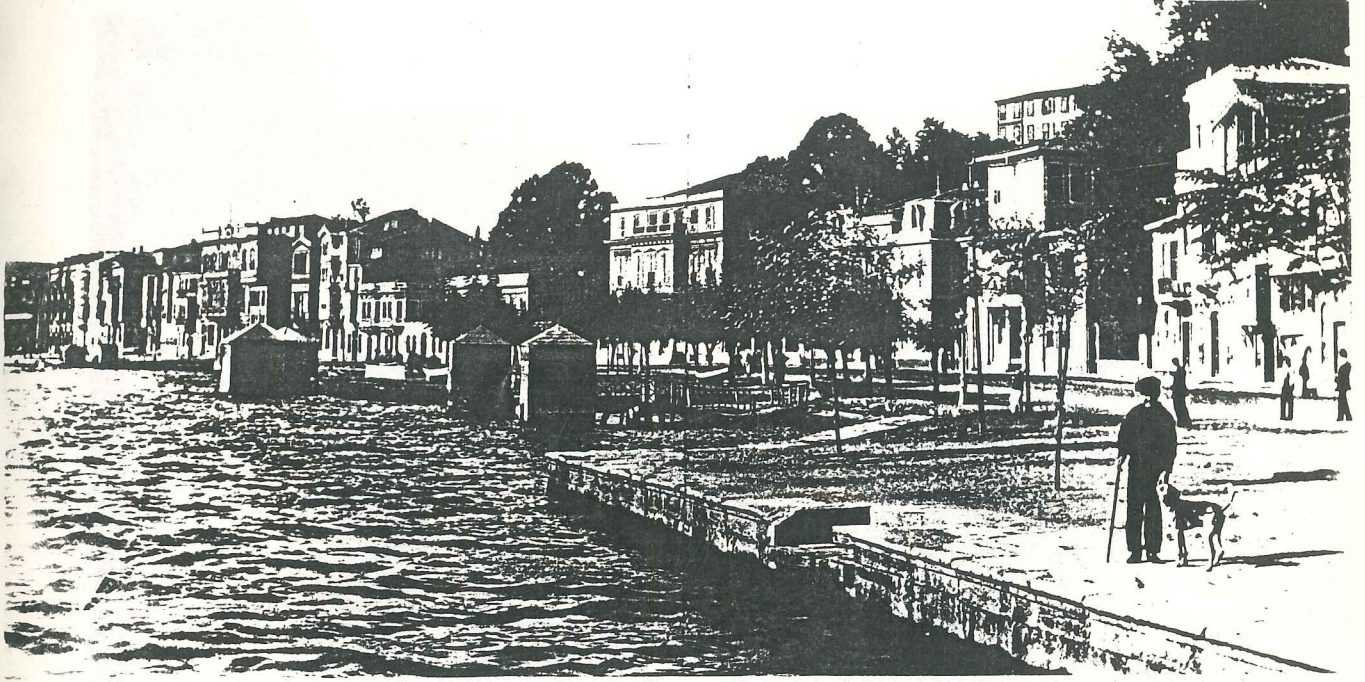
Daha önceleri ulaşım premeler, çektiriler, pazar kayıkları ile sağlanırken, 1851 yıllarında gemilerin günde birkaç sefer yapması Büyükdere'nin gelişmesini hızlandırmış XIX yy. ikinci yarısında, Yedinci daire ismiyle Boğaziçi'nin en büyük Belediye dairesi burada kurulmuştur. Büyükdere çayırının karşısında da İstanbul'un ilk otellerinden biri olan Lapir Oteli yapılmıştı⁵⁷.

RESİM 20- F.Robertson, Büyükdere'den Mezarburnu'na doğru bakış.

"Resmin ortasındaki sütunlu yalı, III.Selim zamanında Baron Hübsh'ün Danimarka temsilcisi olarak oturduğu binadır. Rus Sefareti arkasında kalmıştır. Ön plandaki venedik üslubundaki bina Büyükdere'nin alafranga lokantalarından biridir. Sağda burundaki bina Kılıççıyan yalıdır".
(Eldem, Boğaziçi Anıları, s.230-231).

57. "Asırlar Boyunca İstanbul", Cumhuriyet Gazetesi, İlavesi.

RESİM 21- F.Sebah Jouaillier, Piyasa caddesi (Rıhtım boyu)
(Eldem, Boğaziçi Anıları, s.234-235).

RESİM 22- F.Sebah Jouaillier, Piyasa caddesinin Res.21 den 10-15 sene
sonraki hali (Eldem, Boğaziçi Anıları, 236-237).

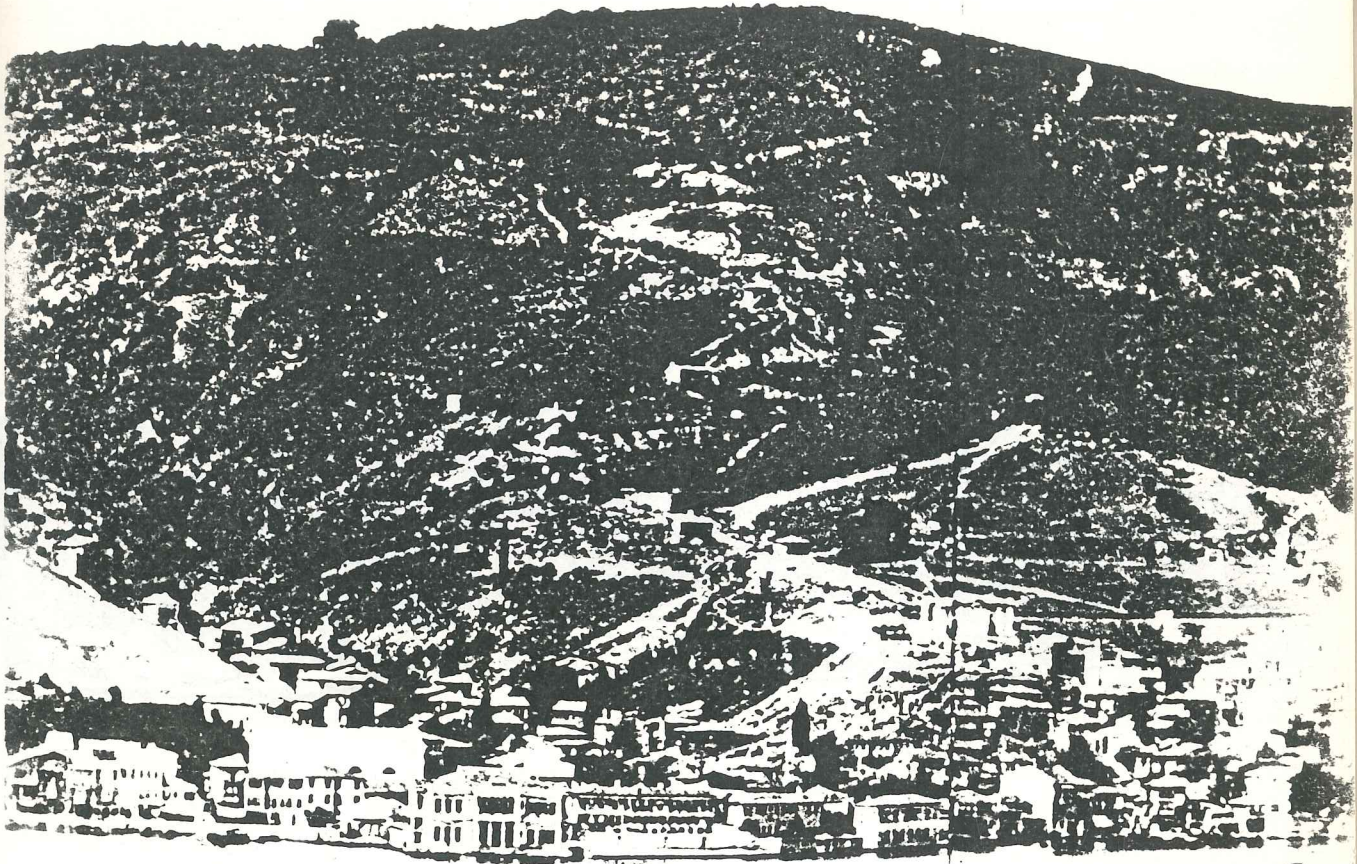
RESİM 23- F.Sebah Jouailler, Piyasa caddesi. 19 yy. ortalarına doğru rıhtım ilaveleriyle cadde genişlemiştir. Soldan 4.bina Ermeni Patrikhanesi yazlık konağıdır (Eldem, Boğaziçi Anıları, s.238-239).

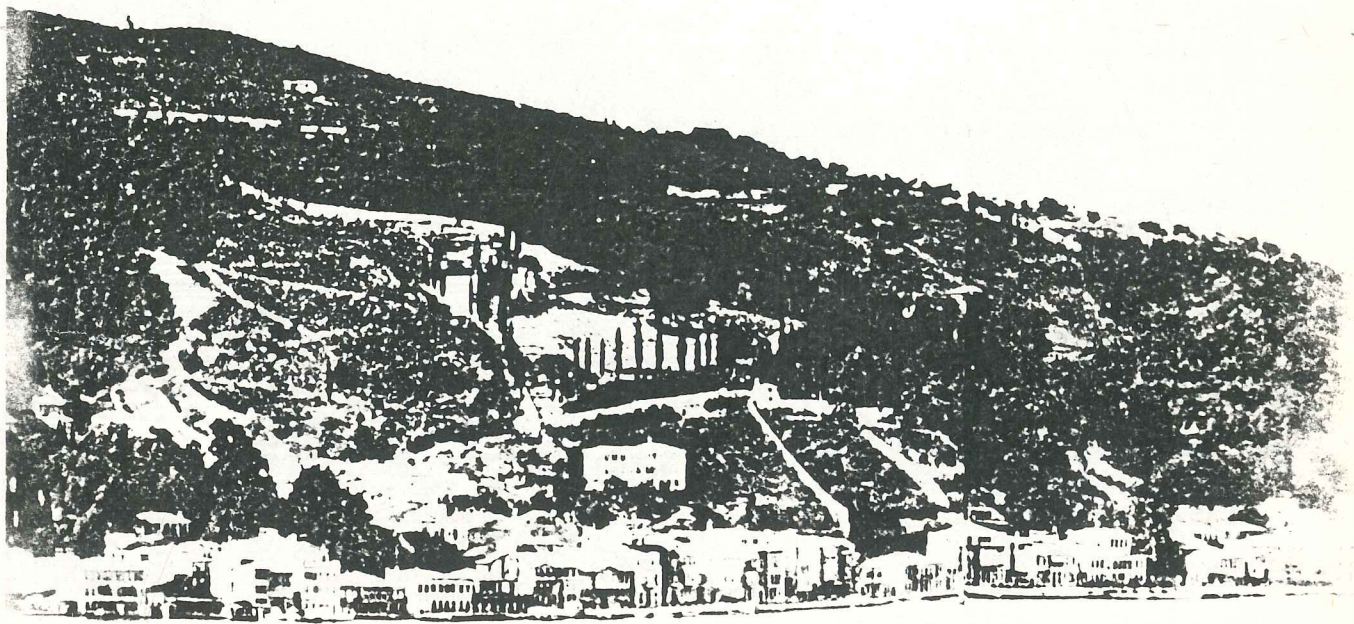
RESİM 24- F.Berggren, Piyasa caddesi.

Solda yeni Hübsh yalısı, onun önünde Rus Sefareti ve Bahçesi. Sağdan itibaren Eseyan, Abraham Paşa, Sait Paşa, Cheteou-Neuf Nuri Bey (Ottenfels yalısı yerinde) ve sıra yalılar.

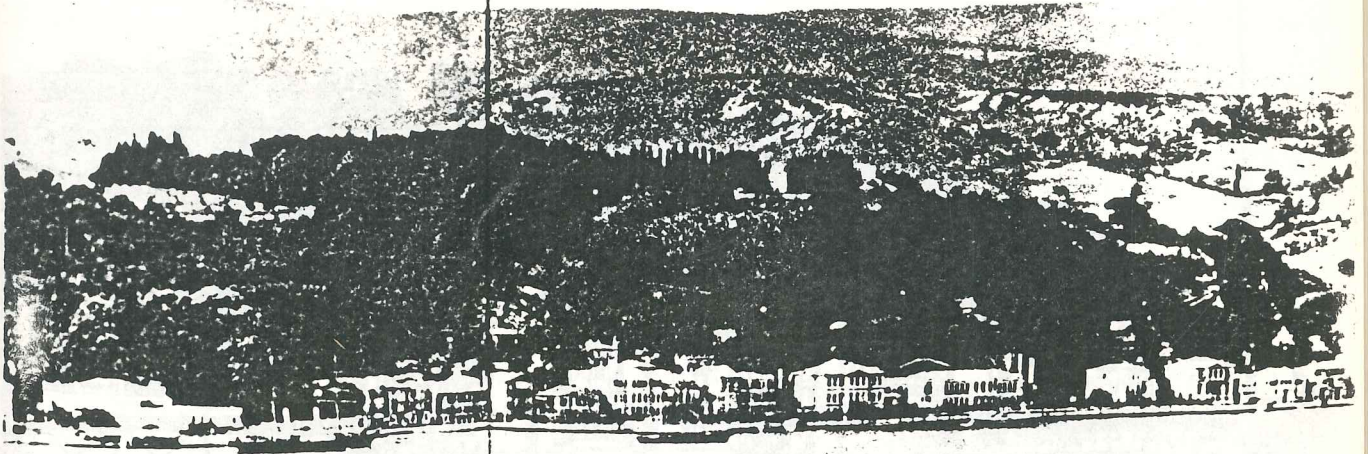
(Eldem, Boğaziçi Anıları, s.240-241).

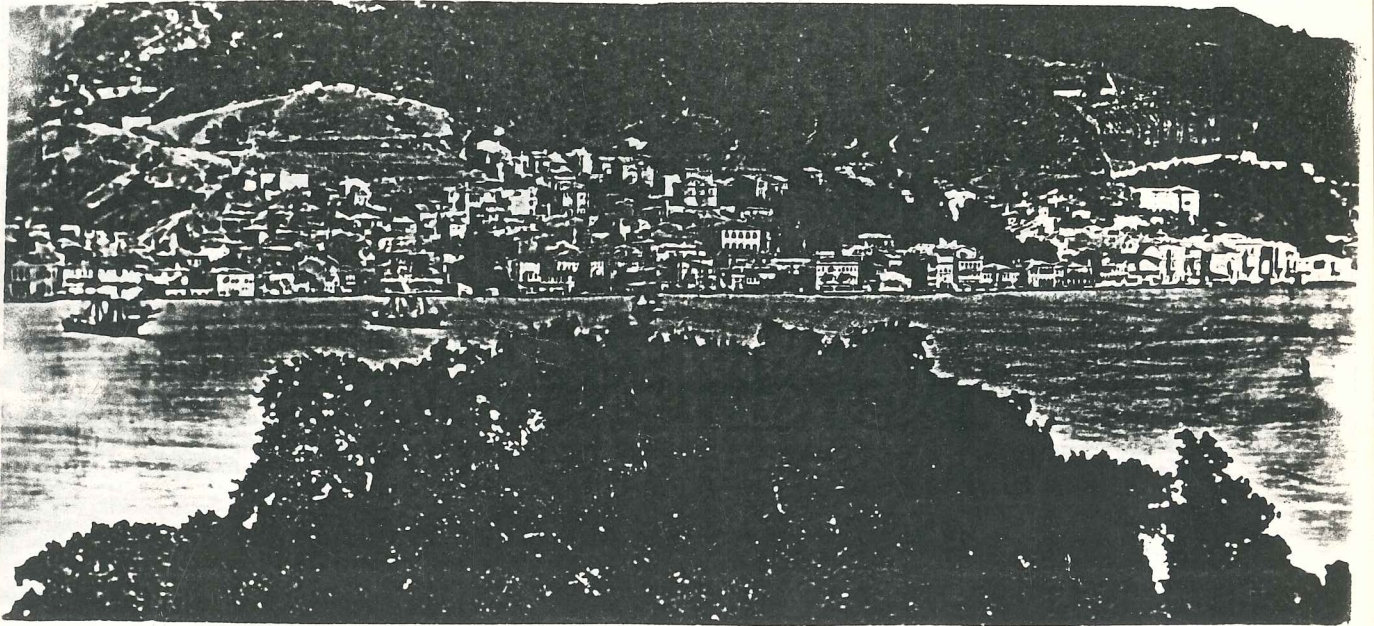
RESİM 25- F.Kargopulo, XIX.yy. ikinci yarısında, Büyük Franchini yalısı ve Kara Mehmet Kethüda mahallesi (Eldem, Boğaziçi Anıları, s. 220-221)

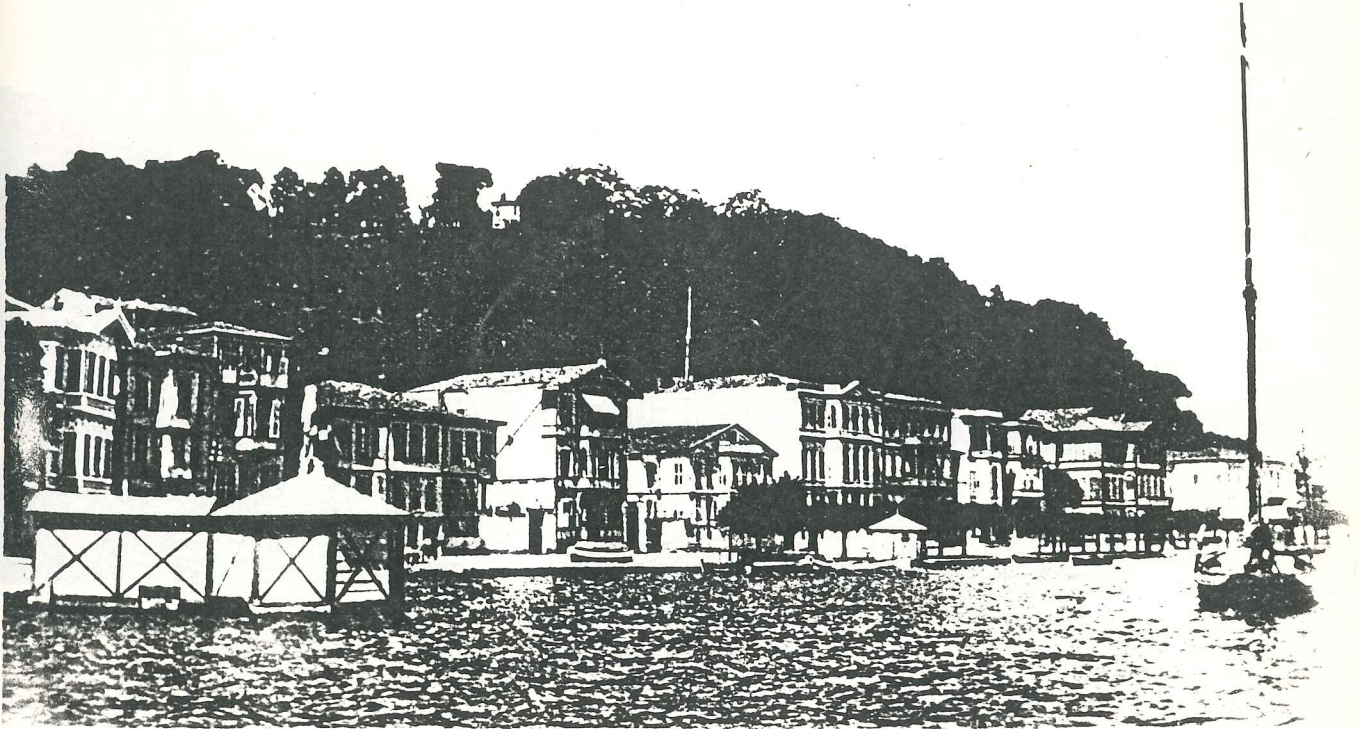
RESİM 26- F.Kargopulo, XIX.yy. ikinci yarısında, Sıra Yalılar ve Piyasa caddesi başı. Tepede Belvü oteli (Eldem, Boğaziçi Anıları, s. s.222-223).

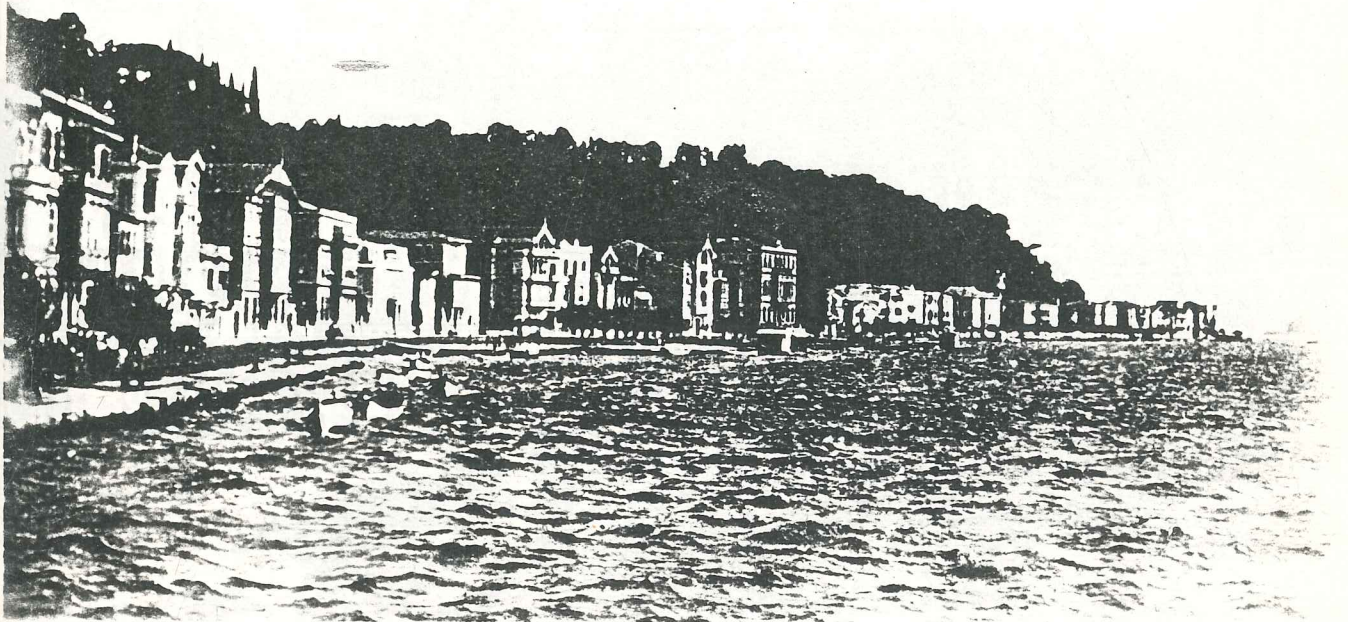
RESİM 27- F.Kargopulo, XIX.yy. ikinci yarısında Eski Sefaretler sırası
(Eldem, Boğaziçi Anıları, s.225).

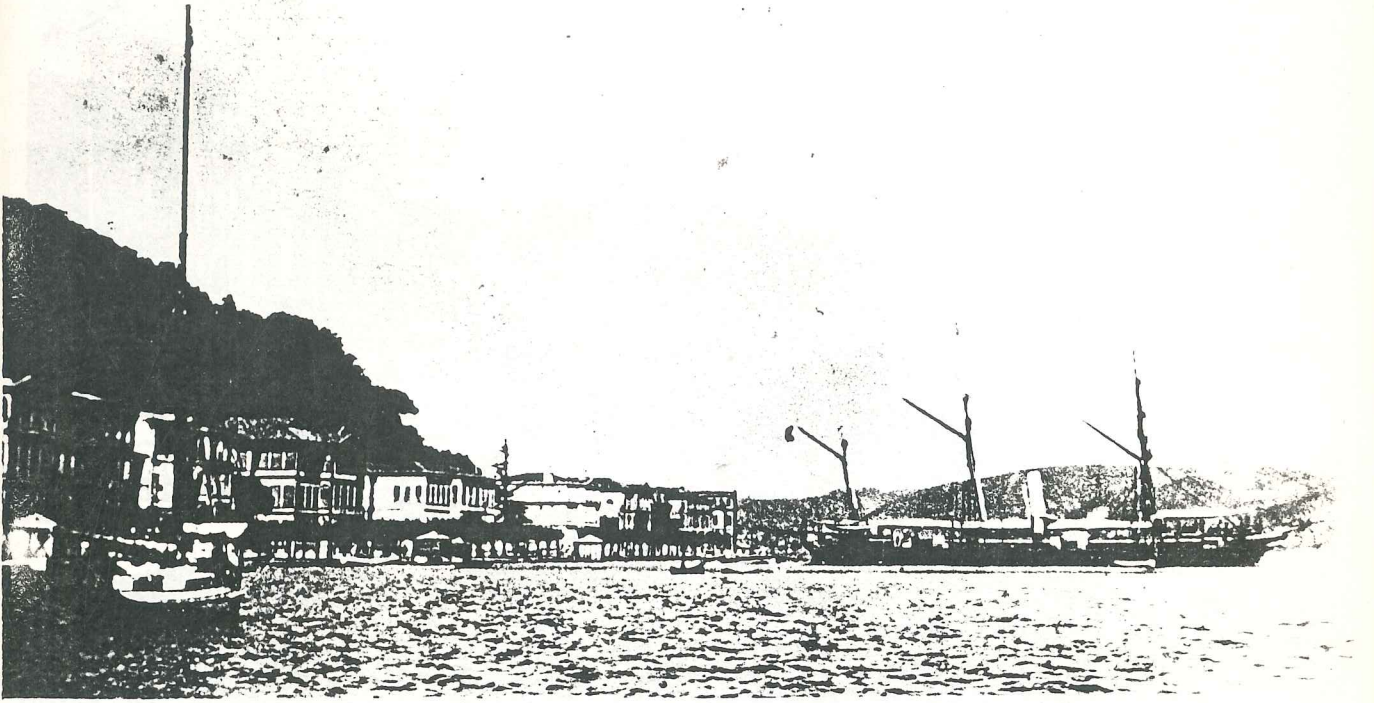
RESİM 28- F.Kargopulo, XIX.yy. ikinci yarısında Büyükdere'ye karşı yakadan bakış (Eldem, Boğaziçi Anıları, s.232-233).

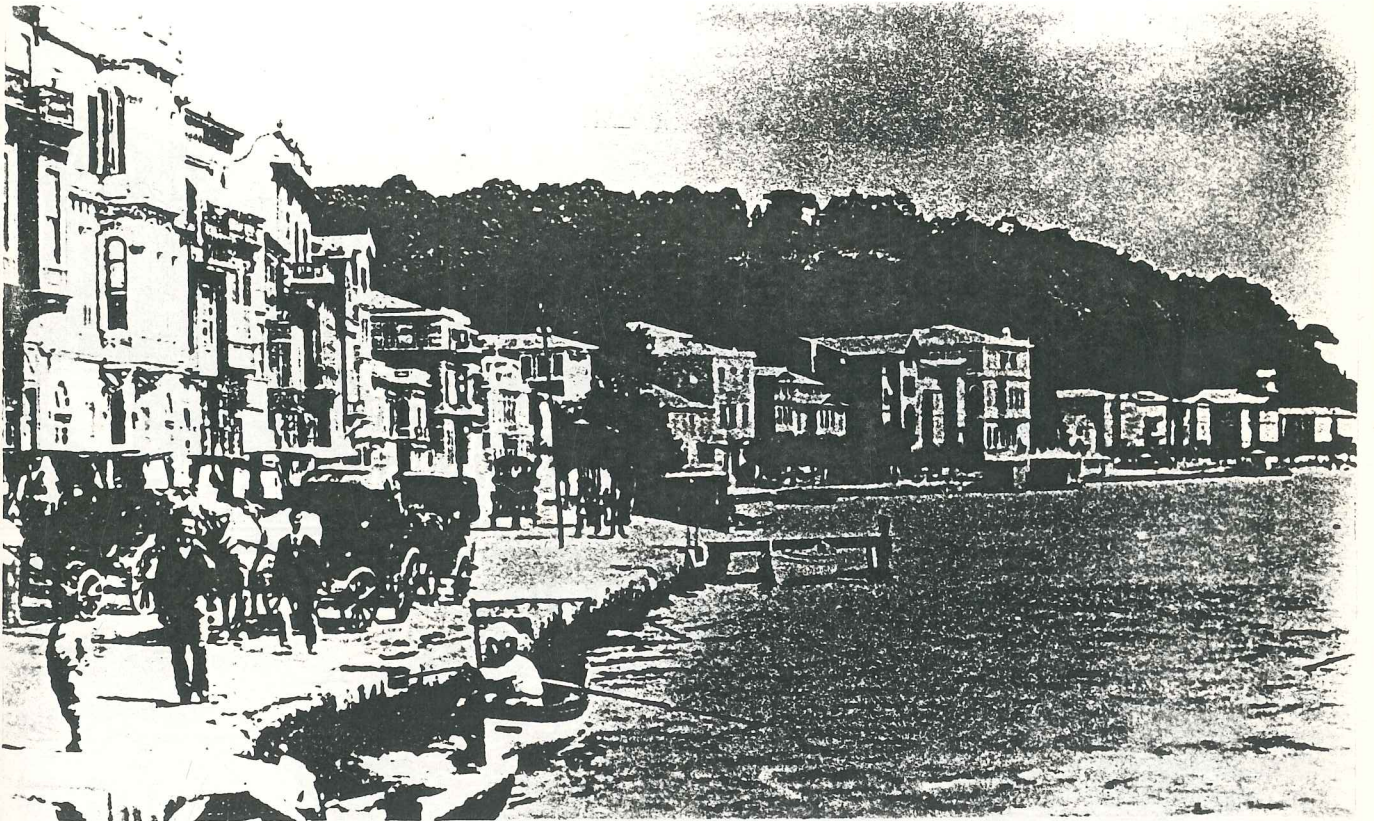
RESİM 29- F.Abdullah, Sultan Aziz devrinde Piyasa caddesi'nin görünümü
(Eldem, Bogaziçi Anıları, s.248).

RESİM 30- F.Abdullah, Sultan Aziz devrinde Piyasa caddesinin görünüşü
(Eldem, Bogaziçi Anıları, s.248).

RESİM 31- F.Sebah Jovallier, Sultan Aziz devrinde Piyasa caddesi görünümü (Eldem, Boğaziçi Anıları, s.249).

RESİM 32- F.Berggren, Sultan Aziz devrinde Büyükdere'nin görünümü (Eldem, Boğaziçi Anıları, s.249).

RESİM 33- Freres, Büyükdere rıhtımı (Freres, Constantinople, s.12).

RESİM 34- Freres, Büyükdere rıhtımı (Freres, Constantinople, s.13).

II. Abdülhamit (1876-1909) devrinde Şişli-Maslak yolunun açılmasıyla, Beyoğlu-Şişli-Büyükdere ulaşımı kolaylaştı. Böylece Büyükdere Beyoğlu'nun uzantısı durumuna girmiş XIX yy. Avrupa adet, yaşayış ve kıyafetlerinin sergilendiği bir yer olmuştur. Yerli halktan soyutlanmış büyük yalı ya da elçiliklerde zevk ve eğlencelerin hertürlüsünün sergilendiği renk renk atlı arabalarla adet ve giysilerle ayrı dünyanın yaratıkları gibi gelip geçtikleri bir yerleşim olmuştur⁵⁸.

I. Cihan Harbi öncesinde (1913) Şirket-i Hayriye tarafından neşredilmiş olan Boğaziçi ve Şirket-i Hayriye adlı tarihçe salnâmede; "Büyükdere'de rumlar 4300, islamlar 700, müseviler 300 ve ermeniler 180 nüfustur"⁵⁹. Bu da Büyükdere'nin türklerden daha çok azınlık sosyetesinin yazlık yeri olduğunu göstermektedir.

II.3.1. OSMANLI DEVRİNDE YANGINLAR

İstanbul'un her yeri gibi Büyükdere'de yangın felaketleri geçirmiştir; 1872'de 6 bina, 1872 yılında ikinci bir yangında 38 bina, 1873'de 6 bina, 1876'da Maltız caddesinde 11 bina yanmıştır.

1 Eylül 1898 yangını; Gece Tarik gazetesi sahibi Filip Efendi'nin yalısından bir rivayete göre de bitişindeki yalıdan çıkan yangın rüzgarla büyümüş, ertesi sabaha kadar devam ederek 400 den fazla ev ve dükkan yanmıştır. Bu şiddetli yangını İstanbul tulumbacıları ve koyda demirli bulunan yabancı devletlerin vapurlarının itfaiye takımları güçlüklerle durdurabilmiştir. Malta Çarşısı İspanya Sefareti arası ile Fıstık suyu Karakol binası arası tamamen kül olmuştur⁶⁰.

58. Şehsuvaroğlu, Cumhuriyet Gazetesi, 15.9.1952.

59. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.6, s.3242.

60. Koçu, op.cit. c.9, s.3263.

Büyükdere 1897 ve 1917 yangınlarında çok zarar görmüş ve bir aralık sönük bir hal almışsa da yeniden canlanmış-
tır⁶¹.

Cumhuriyet devrinden sonra da imar hareketleri devam etmiştir. Fakat ekonomik şartlar değiştiği için parseller küçülmüş, bahçeler parsellenmiş, mesire yerleri yokolmuş yoğun bir yerleşim merkezi haline gelmiştir.

61. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.6, s.3242.

III. EKONOMİK YAPI

III.1. NÜFUS-TOPRAK DAĞILIMI-YOĞUNLUK

1950'de; 4.350 kişi, 1.100 kadar ev vardır.

1955'de; Büyükdere mahallesi, 3.776

Çayırbaşı mahallesi, 2.190

toplam, 5.966⁶².

1960'da; Büyükdere Çayırbaşı, 8.953⁶³.

Büyükdere'de yazlığa gelen nüfus genel nüfusun 1/3'ünü meydana getirir.

Toprak Dağılımı:

Sarıyer ilçesi sınırları 52.62 km²'lik bir alanı kaplar. Sarıyer ilçesi mevcut iskan alanları yüzölçümü; 213.7 hektar, Büyükdere + Çayırbaşı mevcut iskan alanları yüzölçümü; 40.0 hektar⁶⁴.

Yoğunluk:

Köy Adı	1960 Nüfusu	Mevcut İskan Sahalarının Yüzölçümü (Hektar)	Yoğunluk (Hektar/Nüfus)
Büyükdere Çayırbaşı	8.953	40.0	224 ⁶⁵ .

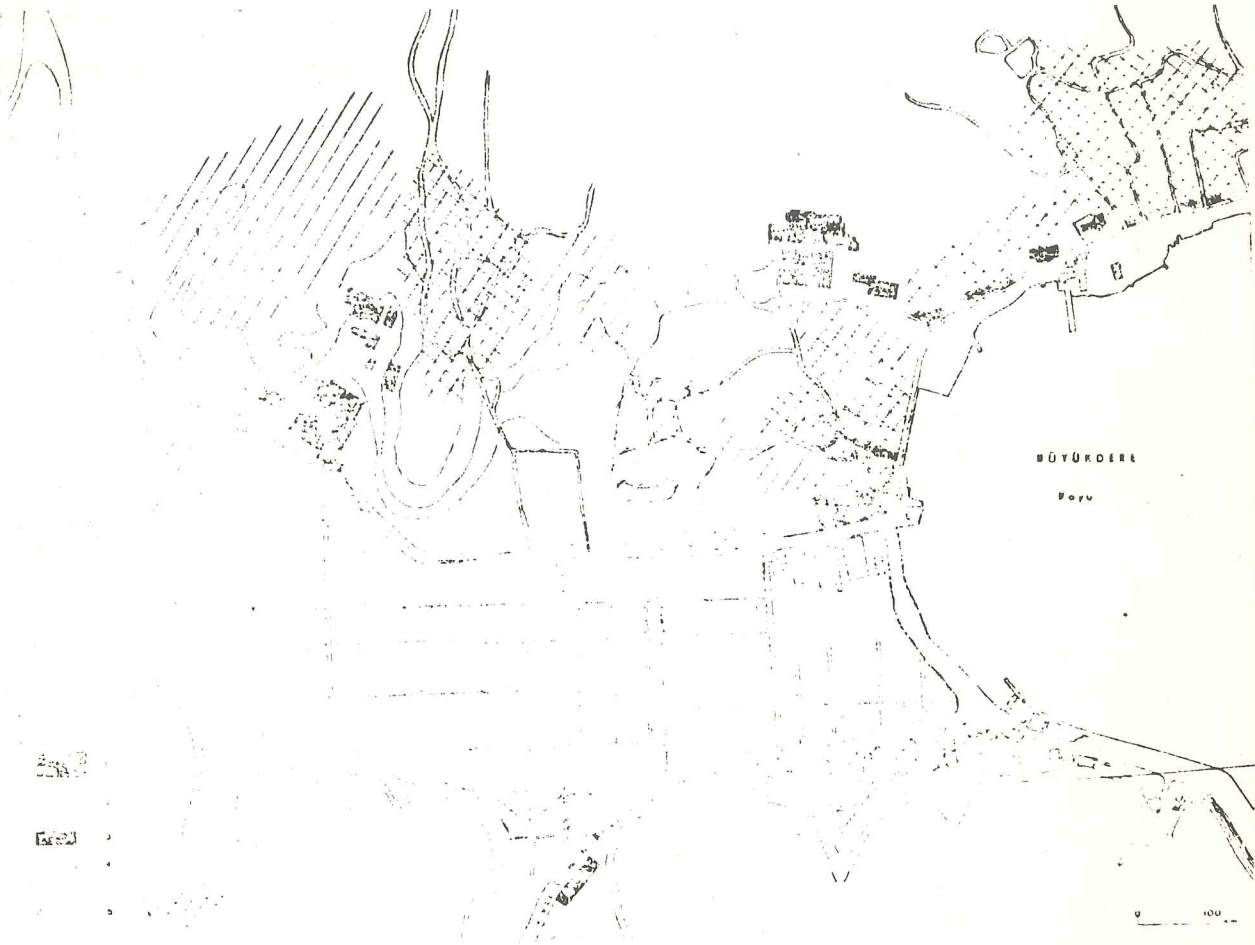
62., Türk Ansiklopedisi, c.9, s.109.

63. Ağat, "Boğaziçi'nin Turistik Etüdü", s.97.

64. Çubuk, Boğaziçi Mekanının Düzenlenmesinde Bazı İlkeler, s.68.

65. Ağat, loc.cit.

III.2. SANAYİ VE TİCARET

RESİM 35- Büyükdere vadisinde araziden faydalanma. 1- Ticaret, 2- Ziraat, 3- Sanayi, 4- Deniz tesisleri, 5- Gecekondular, 6- Diğer yerleşme yerleri. (Tümerterkin, "İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Simpozyumu")

Büyükdere vadisinde sanayi faaliyetleri şimdilik fazla olmamakla birlikte kontrol altına alınmazsa gelişebilir. Büyükdere vadisi ve Koyu arazi kullanma bakımından ilginç bir durum arzeder. Vadi'nin içindeki en eski tesis Belçika'lı bir firma tarafından kurulup Tekel'e devredilen Kibrit Fabrikasıdır. Vadinin güneyinde Bahçeköy yolu ile Hacı Osman Bayırı yolu arasında kalan saha Tarım Bakanlığı Bahçe Kültürleri İş-

tasyonu olarak kullanılmaktadır. Kibrit Fabrikası ilerisinde üstübeç tesisi, yolun kuzeyinde hafif meyilli sahada tuğla ve kiremit fabrikaları geniş alana yayılmış bulunmaktadır. Bu fabrikalar arasındaki sahada gecekondu da dahil olmak üzere meskenler bulunmaktadır⁶⁶.

Koy'un kıyısı değişik kullanımlara sahne olmuştur. Buradaki kullanım üçe ayrılabilir: a) Tersanelerle karakterize edilen sanayi tesisleri, b) Koy'daki ve vadi içindeki sanayiye ait özel iskeleler, c) Koy'un güneyinde yer alan askeri tesisler ve ona bağlı iskeleler⁶⁷.

Çayırbaşı caddesinde balık konserve tesisleri vardır. Ham maddesini denizden temin eden bu gıda sanayinin kıyıyı seçmesi isabetlidir.

Koy'un Büyükdere'ye doğru olan kısmı sanayi tesisleri, ticarethaneler ve iskelelerle kaplıdır. Burada denizi ancak çarşı geçildikten sonra Piyasa caddesinde görmek mümkündür.

Çayırbaşı'nda bulunan kum depoları kaldırılmış, kıyı halka açılmıştır.

III.3. DALYANI

Eskiden Kalafatyeri önünde dalyan kurulurdu. Hududu, XIX.yy. zengin sarraflarından Kamanton'un yalısı önünden Mercan sokağı hizasına kadardı. Bu hudutlar içinde iki volî yeri vardı. Yüz yıldan beri kullanılmamaktadır⁶⁸.

66. Tümertekin, "Boğaziçi'nde Coğrafi Görünümü Değiştiren Bir Faktör Olarak Sanayi", s.80.

67. Tümertekin, op.cit., s.82.

68. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.6, s.3255.

Birkaç sene öncesine kadar, Kocataş suyu önlerinde bir dalyan kurulmaktaydı⁶⁹. Sahibinin ölmesi üzerine şimdi kurulmayan bu dalyanın yanında deniz üzerinde ahşap balıkçı barınağı bulunur. .

III.4. TURİZM

Büyükdere çayırı, Osmanlı döneminde gününbirlik gezinti yerinden çok halkın ve sarayın tatilini geçirdiği, avlandığı, oyunlar oynadığı bir tatil yeri idi.

XIX.yy. Sefaret yazlıklarının burada yapılmasıyle birlikte azınlık sosyetesı burada yazlık edinme yarışına girişmişlerdi⁷⁰. Şirket-i Hayriye'nin kurulması ile gemilerin Boğaziçi'nde normal seferler yapması Büyükdere'nin gelişimini hızlandırmıştır. Daha sonra Şişli-Maslak yolunun açılmasıyle Beyoğlu'nun uzantısı durumuna gelmiş Avrupa adet ve yaşayışının sergilendiği bir yer olmuştur. XIX.yy. sonunda Elçilikler çevresinde Lapir ve Belvü otelleri yapılmıştır⁷¹.

Havası, serin suları, balığı (bilhassa mevsiminde lüfer), şeftalisi, mehtabı, deniz hamamları meşhur olduğu için her devirde aranılan günlük gezilerin tertiplendiği bir yer olma özelliğini korumuştur. Boğaziçi'nin en büyük sayfiye ve mesiresi olduğu için eğlence yerleri, deniz gazinoları ve banyoları vardır⁷². Büyükdere Vapur İskelesinden Sarıyer Vapur İskelesine kadar deniz kenarında uzanan Piyasa Caddesi adını taşıyan yol, Büyükdere'nin hatta Boğaziçi'nin gece gezintileri yeri idi. Gece kadınlı erkekli bir kalabalık bu yol üzerinde dolaşırken tatlı sohbetle, deniz ve mehtab seyreder-

69. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.6, s.3255.

70. Gülersoy, "Boğaziçi'nin Türk Turizmi İçindeki Yeri", s.153.

71. Gülersoy, op.cit., s.154.

72., Türk Ansiklopedisi, c.9, s.109.

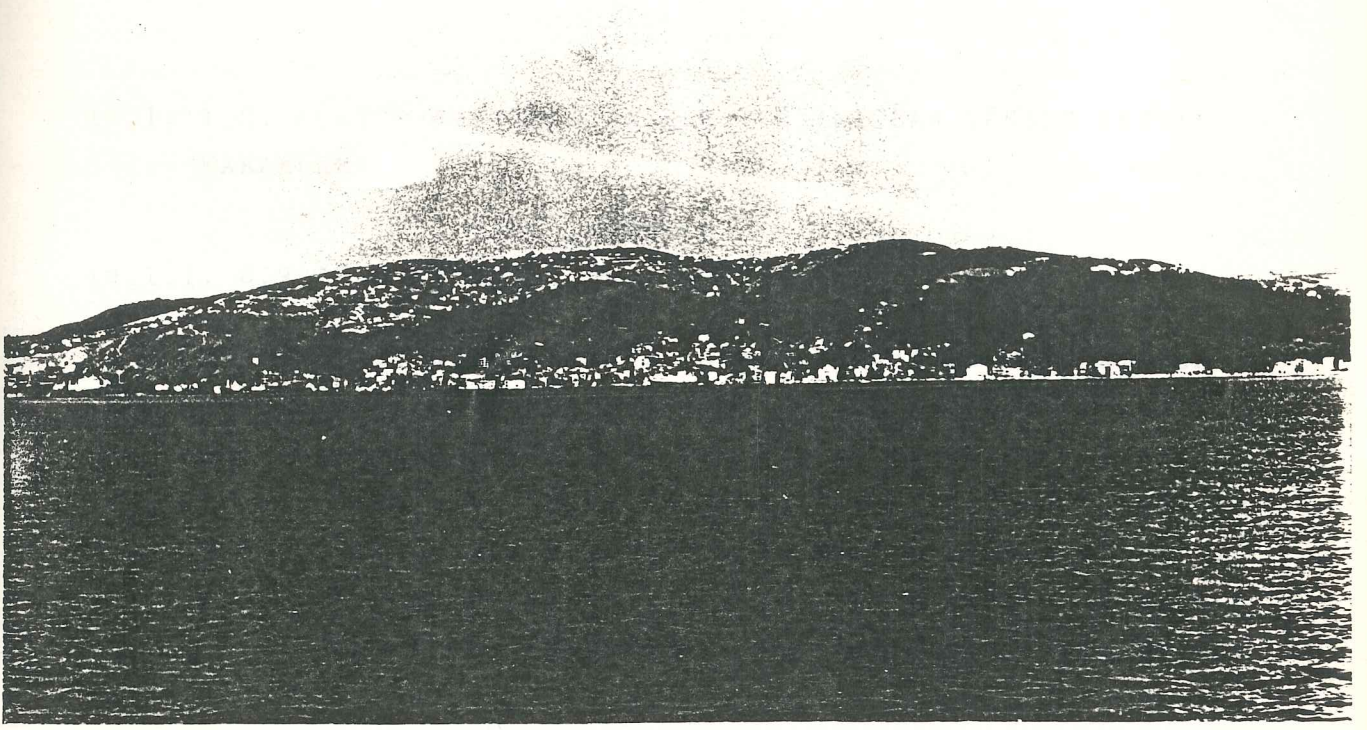
lerdi⁷³.

III.5. RESMÎ MÜESSESELER

"Hükümet Konağı (Sarıyer Kaymakamlığı), Belediye Şube Müdürlüğü, Emniyet Amirliği, P.T.T., Mal Müdürlüğü, Gümrük Muhafaza Memurluğu, Liman Memurluğu, Fener Memurluğu, Noter, Denizcilik Bankasının Gemi Kurtarma İstasyonu, Vilayet Fidanlık Müdürlüğü, Tekel Kibrit Fabrikası"⁷⁴.

73. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.6, s.3258.

74. Koçu, op.cit., s.3241.

RESİM 36- Büyükdere'nin denizden görünüşü

RESİM 37- Büyükdere'nin Kefeliköyden görünüşü

IV. TARİHİ DEĞERLERİN TESBİTİ

IV.1. T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI G.E.E. VE ANITLAR YÜKSEK KURULU KARARLARI

IV.1.1. 8.9.1978 TARİHLİ-10625 NOLU KARAR

"İstanbul, Boğaziçi SİT sahası bütünlüğü için alınan Kurulumuz kararları ve geçit dönemi inşaat şartlarını saptamak üzere oluşturulan 1/5000 ölçekli plan mucibince, özellikle kentsel SİT bölgesi karakterine sahip Boğaz köyiçi yerleşmelerinin koruma ve geliştirme amaçlı imar uygulama planlarının yapımına olanak sağlamak amacı ile, Kurulumuzun isteğiyle yapılan Sarıyer ilçesi Büyükdere tesbitleri incelendi, yapılan müzakeresi sonunda:

Doğal ve Kültürel değerleri ile bir bütün olarak korunması zorunlu bulunan Boğaziçi'ni oluşturan en önemli öğelerden birinin de, tarihi gelişimi içinde oluşan Boğaz köyleri olduğuna, son yıllarda Boğaziçi sırtlarını saran yoğun yapılanmanın, belli bir karaktere sahip Boğaz köyleri içine de girdiğine, gerek ölçü, gerek mimarileri ile, bu karakteri yok etme tehlikesini yarattığına, oysa, çağdaş şehircilik biliminin en sağlıklı ve insan doğasına en uygun dediği, ekonomi açısından da toplumumuza ve kentli için en doğru olan, yerleşme biçiminin korunmasının, doğa ve kültür değerlerinin korunma zorunluluğu yanı sıra imar mevzuatımızın da gereği olduğuna,

Sarıyer, Büyükdere semtinin, gerek korunması, gerekli nitelikteki eski yapıları, gerek bu yapıların arazideki yerleşme ölçüleri ile, Boğaziçi'nin tipik köylerinden biri olduğuna, kurulumuzun Boğaziçi SİT kararlarından evvel oluşturulan imar uygulama planının bu öğeleri korumayı amaçlamadığı-

na, Büyükdere'nin tümüyle yenilenmesini öngören bu uygulama planının yol dokusu ile, parsellerde yapılacak inşaatın bina sahaları hususunda getirdiği şartların bu günde geçerli olmasının, kentsel SİT korumasına ters düştüğüne özellikle bu kararımız mucibince korunacak binaların, boş parsellerde yapılacak binalar ile, kent görünümü açısından, olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabileceğine, bu nedenle, İstanbul Belediyesince Büyükdere koruma ve geliştirme amaçlı imar uygulama planının bir an evvel ele alınarak sorunu bütünü ile çözömlemesinin kaçınılmaz olduğuna,

Aşağıda ada ve parselleri belirlenen korunması gerekli eski eserlere, tekniğine uygun 1/50 ölçekli rölevesi ile içten ve dıştan çekilmiş yeterince fotoğraf eklenip özel Kurulumuz kararı alınmadan inşai müdahalede bulunulamayacağına,

Resmi, Dinî Eserler 1/1000 (A-135) Paftası

Eski Yalı Mutfak Kalıntısı	: 605 ada - 117 parsel
Surp Bogos Ermeni Katolik Kilisesi	: 602 ada - 5-6-7 parseller
Ayia Paraskevi Rum Kilisesi	: 592 ada - 8 parsel
Ayazma (Rum Kilisesi yanında)	: 592 ada - 7-8 parseller sınırında
Duvar Çeşmesi	: 589 ada - 13 parseldeki konak
Fıstık Suyu Kaynağı	: 594 ada - 5 parsel
Çeşme	: 587 ada - 13 parsel
Çeşme Hazinesi	: 575 ada - 1 parsel
Kuyu	: 564 ada - 15 parsel önünde yolda
Su Hazinesi ve Su Terazisi	: 563 ada - 10 parsel

Resmi, Dinî Eserler 1/1000 (A-134) Paftası

Ali Bey Çeşmesi	: 592 ada - 14 parsel
Mehmet Murat Çeşmesi	: 582 ada - 1 parsel
Kethüda Kara Mehmet Camii	: 556 ada - 9 parsel
Kacı Mehmet Çeşmesi	: 561 ada - 4 parsel

Resmi, Dinî Eserler 1/1000 (B-135) Paftası

Mezarlık	: 651 ada - 7 parsel
Ayazma Yeri	: 651 ada - 7 parsel

Resmi, Dinî Eserler 1/1000 (B-134) Paftası

Santa Maria İtalyan Katolik Kilisesi:	553 ada - 1 parsel
Sarnıç	: 546 ada - 33 parsel
Kuyu	: 546 ada - 17-18 parsel önünde
Surp Hripsimyas Kilisesi	: 542 ada - 11 parsel
Ayazma Yeri	: 543 ada - 36-37 parsel arasında
Sarnıç Kalıntısı	: 543 ada - 41 parsel
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi	: 538 ada - 13 parsel
Cerrah Mahmut Efendi Camii ve Haziresi	: 538 ada - 13 parsel

Aşağıda ada parselleri belirlenen korunması gerekli sivil mimarlık örneklerinde yapılacak adi tamirlerde Kültür Bakanlığı İstanbul Röleve ve Anıtlar Şube Müdürlüğünden (Sultanahmet) izin alınmasının zorunlu olduğuna, bu binalarda yapılacak esaslı onarım, tadil veya restorasyonlar için ise binanın tekniğine uygun 1/50 ölçekli tam rölevesi ile içten ve dıştan çekilmiş yeterince fotoğrafları eklenmek suretiyle Kurulumuzdan özel karar istenmesinin zorunlu olduğuna karar verildi.

Sivil Mimarlık Örnekleri 1/1000 (A-135) Paftası

(605 ada-137 parsel)	(605 ada-135 parsel)	(605 ada-138 parsel)
(601 ada- 10 parsel)	(601 ada- 8 parsel)	(601 ada- 7 parsel)
(601 ada- 13 parsel)	(605 ada-144 parsel)	(605 ada-145 parsel)
(605 ada-147 parsel)	(600 ada- 5 parsel)	(600 ada- 6 parsel)
(600 ada- 4 parsel)	(600 ada- 3 parsel)	(604 ada- 1 parsel)
(595 ada- 5 parsel)	(586 ada- 1 parsel)	(586 ada- 7 parsel)
(611 ada- 12 parsel)	(573 ada- 5 parsel)	(551 ada- 2 parsel)

(573 ada- 1 parsel)	(563 ada- 17 parsel)	(563 ada- 10 parsel)
(683 ada- 32 parsel)	(594 ada- 2 parsel)	(563 ada- 19 parsel)
(563 ada- 22 parsel)	(563 ada- 26 parsel)	(564 ada- 3 parsel)
(564 ada- 5 parsel)	(575 ada- 3 parsel)	(564 ada-6-7 parseller)
(576 ada- 2 parsel)	(576 ada- 6 parsel)	(584 ada- 1 parsel)
(584 ada- 2 parsel)	(584 ada- 3 parsel)	(575 ada- 4 parsel)
(575 ada- 2 parsel)	(572 ada- 2 parsel)	(573 ada- 15 parsel)
(590 ada- 1 parsel)	(573 ada- 9 parsel)	(589 ada- 20 parsel)
(590 ada- 2 parsel)	(590 ada- 3 parsel)	(589 ada- 16 parsel)
(589 ada- 15 parsel)	(589 ada- 14 parsel)	(595 ada- 37 parsel)
(589 ada- 11 parsel)	(595 ada- 46 parsel)	(595 ada- 47 parsel)
(595 ada- 48 parsel)	(605 ada-110 parsel)	(605 ada-169 parsel)
(595 ada- 25 parsel)	(595 ada- 20 parsel)	(595 ada-55-56 parseller)
(597 ada- 6 parsel)	(597 ada-8-9 parsel)	(597 ada- 10 parsel)
(597 ada- 11 parsel)	(592 ada- 9 parsel)	(592 ada- 7 parsel)
(592 ada- 4 parsel)	(591 ada- 12 parsel)	(591 ada- 14 parsel)
(591 ada- 15 parsel)	(591 ada- 16 parsel)	(591 ada- 17 parsel)
(591 ada- 18 parsel)	(585 ada- 3 parsel)	(585 ada- 2 parsel)
(584 ada- 17 parsel)	(584 ada- 12 parsel)	(591 ada- 23 parsel)
(591 ada- 24 parsel)	(584 ada- 8 parsel)	(584 ada- 7 parsel)
(590 ada- 11 parsel)	(591 ada- 3 parsel)	(591 ada- 4 parsel)
(591 ada- 5 parsel)	(595 ada- 43 parsel)	(595 ada- 40 parsel)
(595 ada- 39 parsel)	(590 ada- 14 parsel)	(590 ada- 16 parsel)
(584 ada- 6 parsel)	(584 ada- 5 parsel)	(574 ada- 8 parsel)
(577 ada- 4 parsel)	(576 ada- 13 parsel)	(560 ada- 19 parsel)
(560 ada- 20 parsel)	(560 ada- 21 parsel)	(560 ada- 6 parsel)
(560 ada- 7 parsel)	(560 ada- 10 parsel)	(603 ada- 4 parsel)
(603 ada- 5 parsel)	(603 ada- 6 parsel)	(603 ada- 7 parsel)
(576 ada- 9 parsel)	(576 ada- 10 parsel)	(576 ada- 11 parsel)

1/1000 Ölçekli (A-134) Paftası

(565 ada- 8 parsel)	(565 ada- 7 parsel)	(561 ada- 5 parsel)
(561 ada- 6 parsel)	(565 ada- 15 parsel)	(560 ada- 14 parsel)
(560 ada- 16 parsel)	(560 ada- 17 parsel)	(561 ada- 10 parsel)
(562 ada- 1 parsel)	(562 ada- 17 parsel)	(562 ada- 16 parsel)

(562 ada- 15 parsel)	(562 ada- 14 parsel)	(562 ada- 13 parsel)
(557 ada-12-13 parsel)	(557 ada- 14 parsel)	(557 ada- 16 parsel)
(557 ada- 4 parsel)	(557 ada- 6 parsel)	(557 ada- 7 parsel)
(557 ada- 17 parsel)	(557 ada- 20 parsel)	(556 ada- 1 parsel)
(556 ada- 2 parsel)	(556 ada- 3 parsel)	(556 ada- parsel)
(556 ada- 17 parsel)	(562 ada- 10 parsel)	(562 ada- 9 parsel)
(567 ada- eski 6 yeni 7 parsel)		(556 ada- 11 parsel)
(567 ada- eski 1 yeni 7 parsel)		(566 ada- 2 parsel)
(566 ada- 1 parsel)	(562 ada- 5 parsel)	(556 ada- 2 parsel)
(556 ada- 14 parsel)	(556 ada- 13 parsel)	(565 ada- 11 parsel)
(566 ada- 6 parsel)	(577 ada- 1 parsel)	(579 ada- 2 parsel)
(579 ada- 1 parsel)	(579 ada- 3 parsel)	(568 ada- 6 parsel)
(568 ada- 7 parsel)	(568 ada- 10 parsel)	(568 ada- 11 parsel)
(568 ada- 13 parsel)	(583 ada- 15 parsel)	(583 ada- 16 parsel)
(583 ada- 24 parsel)	(583 ada- 1 parsel)	(581 ada- 2 parsel)
(577 ada- 7 parsel)	(577 ada- parsel)	(578 ada- 4 parsel)
(578 ada- 5 parsel)	(585 ada- 22 parsel)	(585 ada- 17 parsel)
(585 ada- 16 parsel)	(585 ada- 13 parsel)	(585 ada- 12 parsel)
(585 ada- 9 parsel)	(583 ada- 8 parsel)	(583 ada- 9 parsel)
(583 ada- 10 parsel)	(583 ada- 20 parsel)	(585 ada- 8 parsel)
(585 ada- 7 parsel)	(585 ada- 5 parsel)	(585 ada- 4 parsel)
(592 ada- 23 parsel)	(592 ada- 22 parsel)	(592 ada- 21 parsel)
(592 ada- 19 parsel)	(592 ada- 18 parsel)	(593 ada- 2 parsel)
(593 ada- 3 parsel)	(593 ada- 4 parsel)	(593 ada- 5 parsel)
(593 ada- 6 parsel)	(593 ada- 7 parsel)	(593 ada- 8 parsel)
(592 ada- 16 parsel)	(592 ada- 11 parsel)	(603 ada- 3 parsel)
(603 ada- 1 parsel)		

1/1000 Ölçekli (B-134) Paftası

(1055 ada-11 parsel)	(1056 ada-32 parsel)	(542 ada -19 parsel)
(542 ada -18 parsel)	(1054 ada-60 parsel)	(1054 ada-62 parsel)
(1054 ada-63 parsel)	(1054 ada-64 parsel)	(546 ada -11 parsel)
(546 ada - 8 parsel)	(546 ada - 7 parsel)	(1054 ada-80 parsel)
(1054 ada-81 parsel)	(1054 ada-82 parsel)	(1054 ada- 3 parsel)

(549 ada - 2 parsel)	(546 ada -39 parsel)	(546 ada -40 parsel)
(546 ada- 12 parsel)	(547 ada -15 parsel)	(547 ada -10 parsel)
(545 ada- 9 parsel)	(545 ada -10 parsel)	(543 ada -16 parsel)
(545 ada- 11 parsel)	(541 ada -42 parsel)	(544 ada - 2 parsel)
(544 ada - 1 parsel)	(547 ada - 2 parsel)	(542 ada -34 parsel)
(543 ada -31 parsel)	(543 ada -35 parsel)	(543 ada -43 parsel)
(543 ada - 3 parsel)	(538 ada -19 parsel)"	

IV.1.2. 3.7.1981 TARİHLİ-3039 NOLU KARAR

"Sarıyer İlçesinde Sarıyer ile Büyükdere mahalleleri arasında kalan AA-135 paftalarında:

(940 ada - 3 parsel) (605 ada - 77 parsel)
(605 ada - 85 parsel) (605 ada - 86 parselde) bulunan taşınmazlar Kurulumuz 10.10.1970 tarih ve 5595 sayılı kararı ile I. grup

(605 ada - 64 parsel) (605 ada - 75 parsel)
(605 ada - 78 parsel) (605 ada - 79 parsel)
(605 ada - 80 parsel) (605 ada - 84 parsel) bulunan taşınmazlar aynı kararımızla II. grup korunması gerekli yapılar olarak tescil edilmiştir.

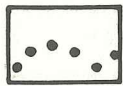
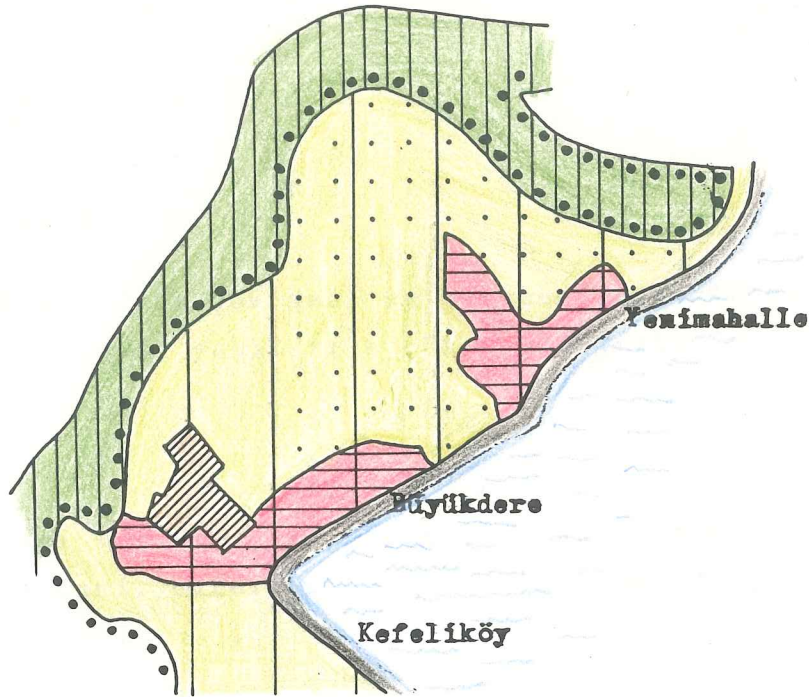
Söz konusu parsellerde bulunan yapılar, bahçe duvarları, setleri, ağaçları ile korunması gereklidir".

IV.2. 1/1000 ÖLÇEKLİ TESBİT ÇALIŞMALARI

G.E.E. ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nda Büyükdere'ye ait tesbit ve tescil kararları 1/1000 ölçeğindeki B-134, B-135, A-134, A-135, AA-135 nolu paftalara işlenmiştir. Bu çalışmaların kopyeleri tezin arka tarafındadır (Bkz. B-134, B-135, A-134, A-135, AA-135 nolu paftalar).

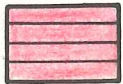
IV.3. TESBİT FOTOĞRAFLARI

(Bkz. 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128).

Boğaziçi ve Adalar
doğal ve tarihi
sit alanı.

(G.M.E.E. ve A.Y.K. Kararları uyarınca düzen-
lenen onanlı planlara göre uygulama yapılacak
olan alanlardır.)

Tarihi Kent alanı.

(Bu alanlarda gereğinde G.M.E.E.ve A.Y.K. Ka-
rarlarına göre uyarlama yapılarak onanlı
imar planları uygulanacaktır)

Orman alanı

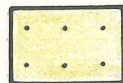
(683I sayılı yasa hükümlerine tabi alanlardır.
Bu Alanlar içinde özel mülkiyete konu olan
kesimlerde

En küçük ifraz	20.000 m ²
En büyük K.A.K.S.	0.05
En büyük irtifa	h.6.50 m
Toplam inşaat alanı	250 m ² yi geçemez.)

Tarımsal karakteri
korunacak alanlar.

(En küçük ifraz	20.000 m ²
En büyük K.A.K.S.	0.05
En büyük irtifa	h.6.50 m.
Toplam inşaat alanı	250 m ² yi geçemez)

Şehir ve çevre parkları
yeşil alanlar.

Tarihi ve kültürel
çevreye bağlı
turizm odakları.

(Boğaziçi tarihi ve doğal değerlerini içeren
nazım plan hükümlerini geçerlidir.
1/1000 ölçekli koruma öncelikli ve turizm
amaçlı uygulama imar planları yapılmadan uy-
gulamaya geçilmez)

V. TARİHİ YAPILAR

V.I. DİNİ YAPILAR

Büyükdere daha çok gezi ve eğlence yeri olduğu için, türk ve azınlık dini yapıları küçük ve gösterişsiz olarak yapılmıştır.

V.I.1. CAMİLER

İki cami vardır, biri Çayırbaşı mahallesinde Cerrah Mahmut Efendi Cami, diğeri Büyükdere mahallesinde Kara Kethüda Mehmet Ağa Camidir⁷⁵.

V.I.1.1. CERRAH MAHMUT EFENDİ CAMİ (ÇAYIRBAŞI CAMİ)

Banisi, Kılıç Ali Paşa Cerrahı Mahmut Efendi'dir. Hazire de gömülüdür. XVI.yy.da yapılan bu caminin daha sonra yıkkın bir duruma gelmesiyle Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından 1781 de yeniden yapılmıştır. Camiin yanında Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın ihya ettiği 1782 kitabeli çeşme bulunmaktadır. Camiin duvarları kagir, çatısı ahşap ve kiremitle kaplıdır⁷⁶.

Caminin iki girişi vardır. Diğer giriş, mekanın solundadır, önce beşgen sonra dikdörtgen mekanla camiye bağlanır. Bu cephede kare kaide üzerine silindirik gövdeli tuğla minare görülür. Minare kaidesinde eskiden burada bir selsebil olduğunu belirten kitabe yer alır⁷⁷.

Son cemaat yeri iki bölümlüdür, her ikisine de dıştan ayrı kapılarla girilir. Son cemaat yerinden asıl mekana bir kapı ile geçilir. Mihrap dikdörtgen prizma şeklinde dışarı çıkıntılıdır⁷⁸.

75. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.6, s.3241.

76. Öz, İstanbul Camileri, c.II, s.16.

77. Arı, "Boğaz'ın Rumeli Yakası Türk Mimari Eserleri", s.7.

78. Arı, loc.cit.

RESİM 39- Cerrah Mahmut Efendi (Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa) Cami ve Kaptan Gazi Hasan Paşa çeşmesi görünüşü

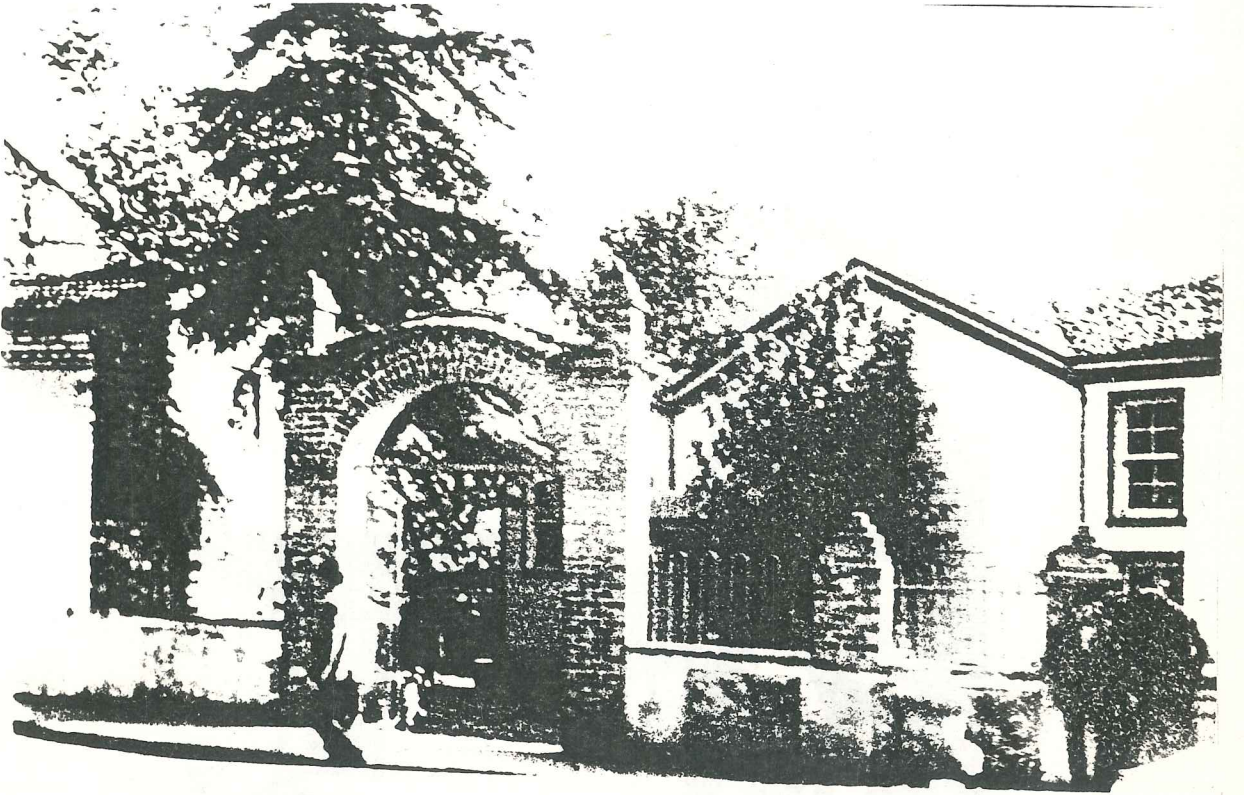
V.I.1.2. KARAKETHÜDA CAMİ (BÜYÜKDERE CAMİ)

Banisi, Sultan III.Mustafa Sedaret Kethüdası Mehmet Aga'dır. XVIII.yy.da yapılmış olan bu caminin duvarları kagirdir⁷⁹. Evvelce son cemaat yeri ahşap olup, 1965 yılında Vakıflar Baş Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.

Restorasyon planlarında da görüldüğü gibi; son cemaat yeri yeniden daha büyük ve kagir olarak yapılmış, ana mekan

79. Öz, İstanbul Camileri, c.II, s.16.

duvarı kaldırılıp burada üç kolon ilave edilerek bütün bir mekan sağlanmış. Giriş ve merdiven mahalleleri ilave edilmiştir.

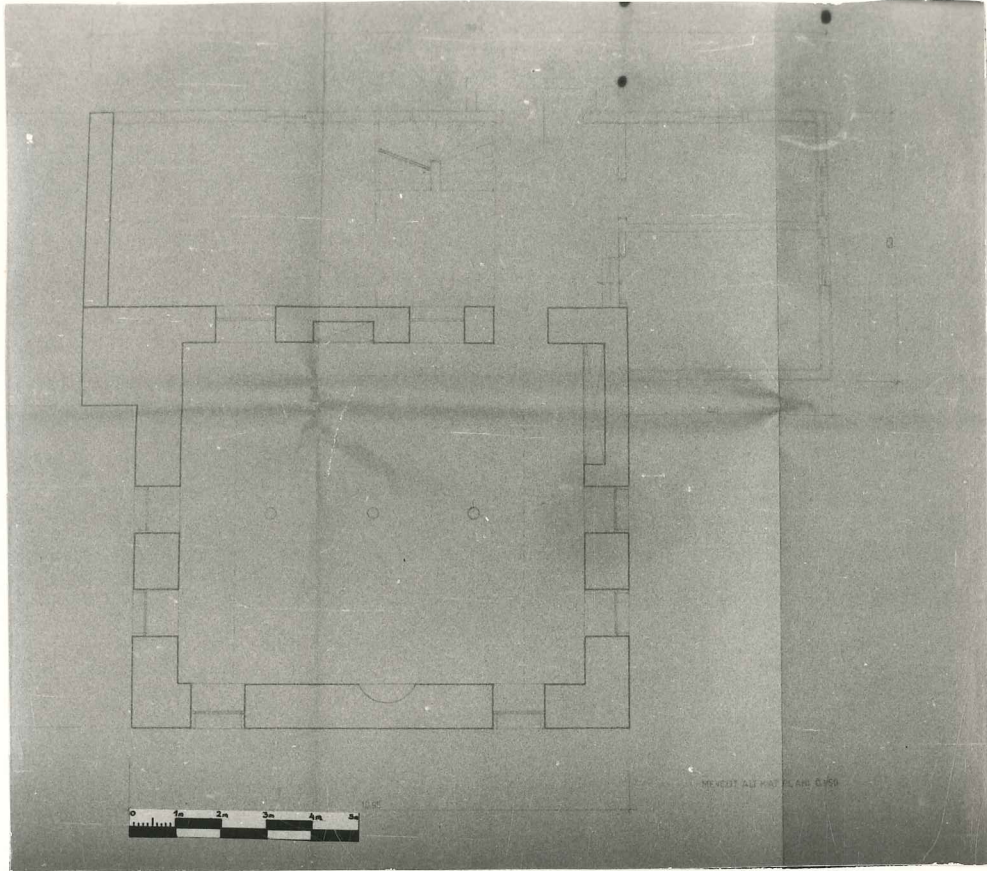
RESİM 40- Kethüda Cami'nin 1964 yılı (Restorasyon öncesi) görünüşü (G.E.E. ve Anıtlar Yüksek Kurulu arşivinden alınmıştır).

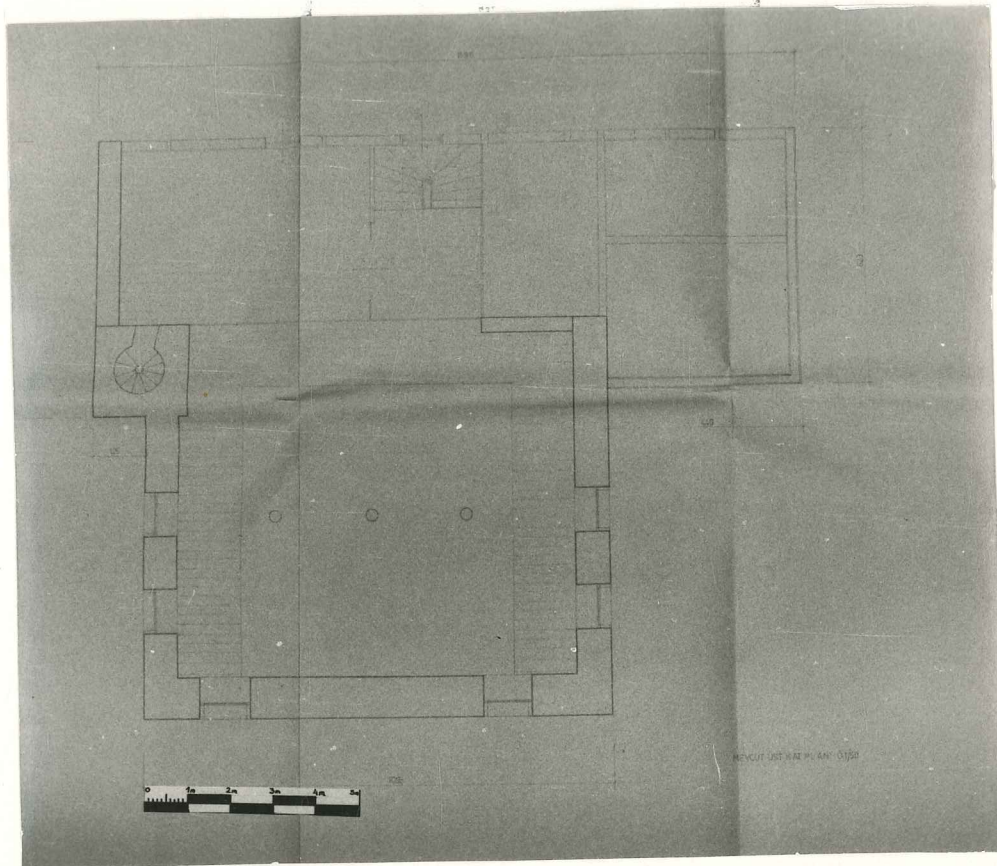
RESİM 41- Kethüda Cami'nin 1964 yılı (Restorasyon öncesi) görünüşü
(G.E.E. Anıtlar Yüksek Kurulu arşivinden).

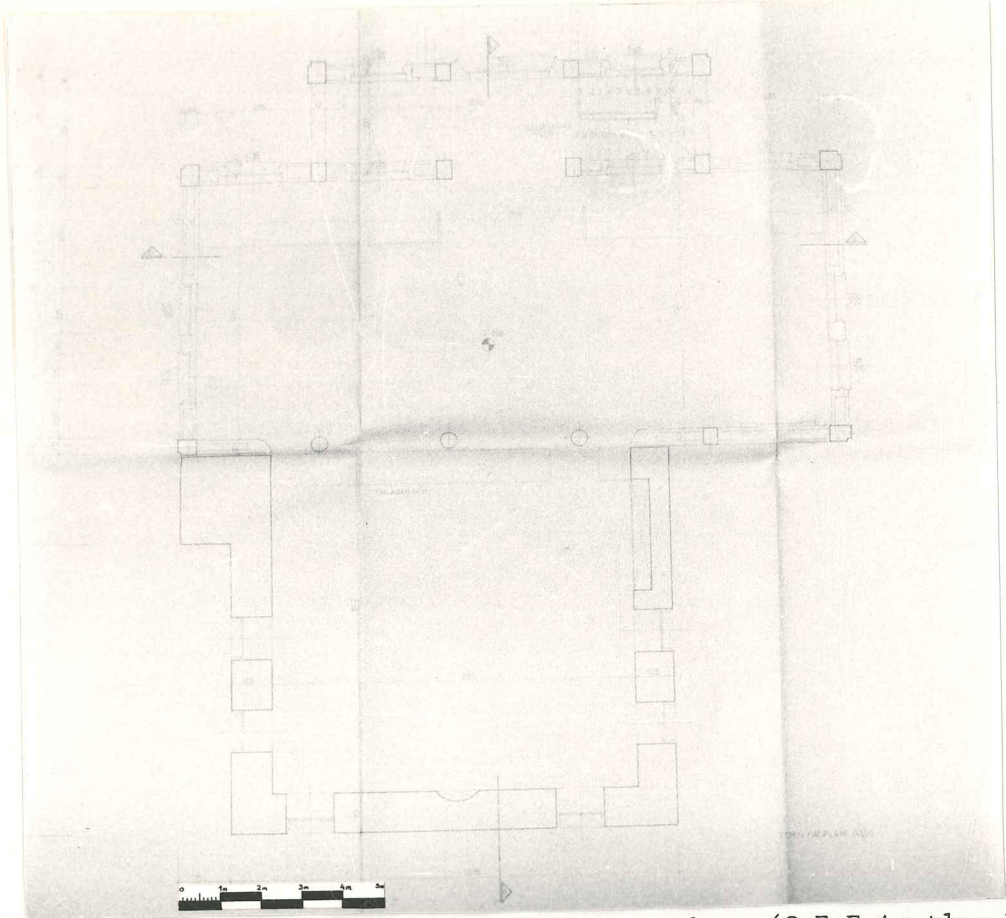
RESİM 42- Kethüda Cami bugünkü hali

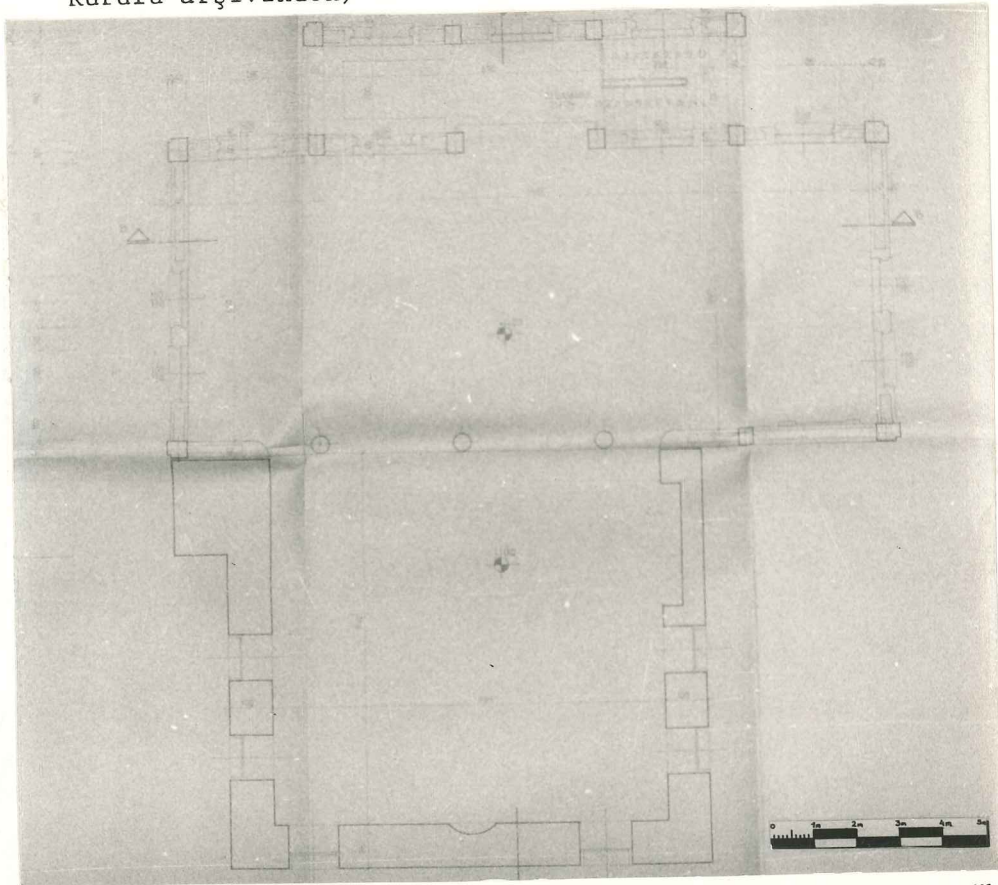
RESİM 43- Kethüda cami, alt kat rölöve planı (G.E.E.Anıtlar Yüksek Kurulu arşivinden)

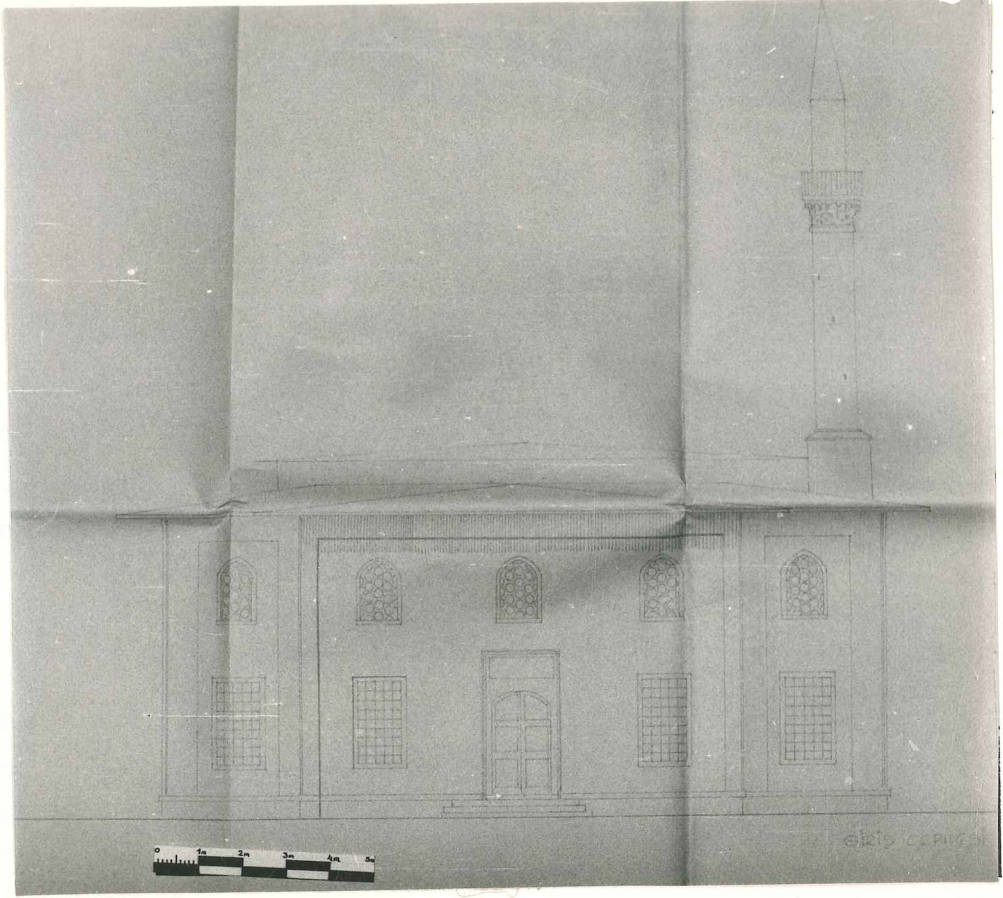
RESİM 44- Kethüda cami, üst kat rölöve planı (G.E.E. ve Anıtlar Yüksek Kurulu Arşivinden).

RESİM 45- Kethüda cami, Zemin kat restorasyon planı (G.E.E.Anıtlar Yüksek Kurulu arşivinden)

RESİM 46- Kethüda cami, üst kat restorasyon planı (G.E.E.Anıtlar Yüksek Kurulu arşivinden)

RESİM 47- Kethüda cami, restorasyon giriş cephesi görünüşü (G.E.E.Anıtlar Yüksek Kurulu arşivi).

V.I.2. KİLİSELER

Büyükdere'de Rum Ortodoks Kilisesi (Ayia Paraskevi), Ermeni katolik kilisesi (Surp Bogos), Ermeni gregoriyen kilisesi (Surp Hıripsine) ve İtalyan katolik kilisesi bulunmaktadır⁸⁰.

80. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.6, s.3241.

V.I.2.1. AYIA PARASKEVİ RUM ORTODOKS KİLİSESİ

Vapur iskelesinden çıkınca karşıya gelen Danişmend sokağında, 592 oda, 8 nolu parseldedir. Bir yangında harabolan eski kilisenin yerine 1831 de yapılmıştır. Gemi planlı kiliselerdendir, avludan nartekse üç kapı ile ve asıl mabede biri nartekse diğeri avluya açılan iki kapıdan girilir. Bu kagir yapının zemini mermer olup tavanın orta tonoz parçası altı ahşap sütuna istinad etmiştir. İkonastasiyonu ahşap ve sade olup, büyüklü küçüklü ikonlar, şamdan ve kandillerle süslenmiş olan kilisedir⁸¹. Evvelce çan kulesi bulunmamakta olup 1949 yılında ilave edilmiştir.

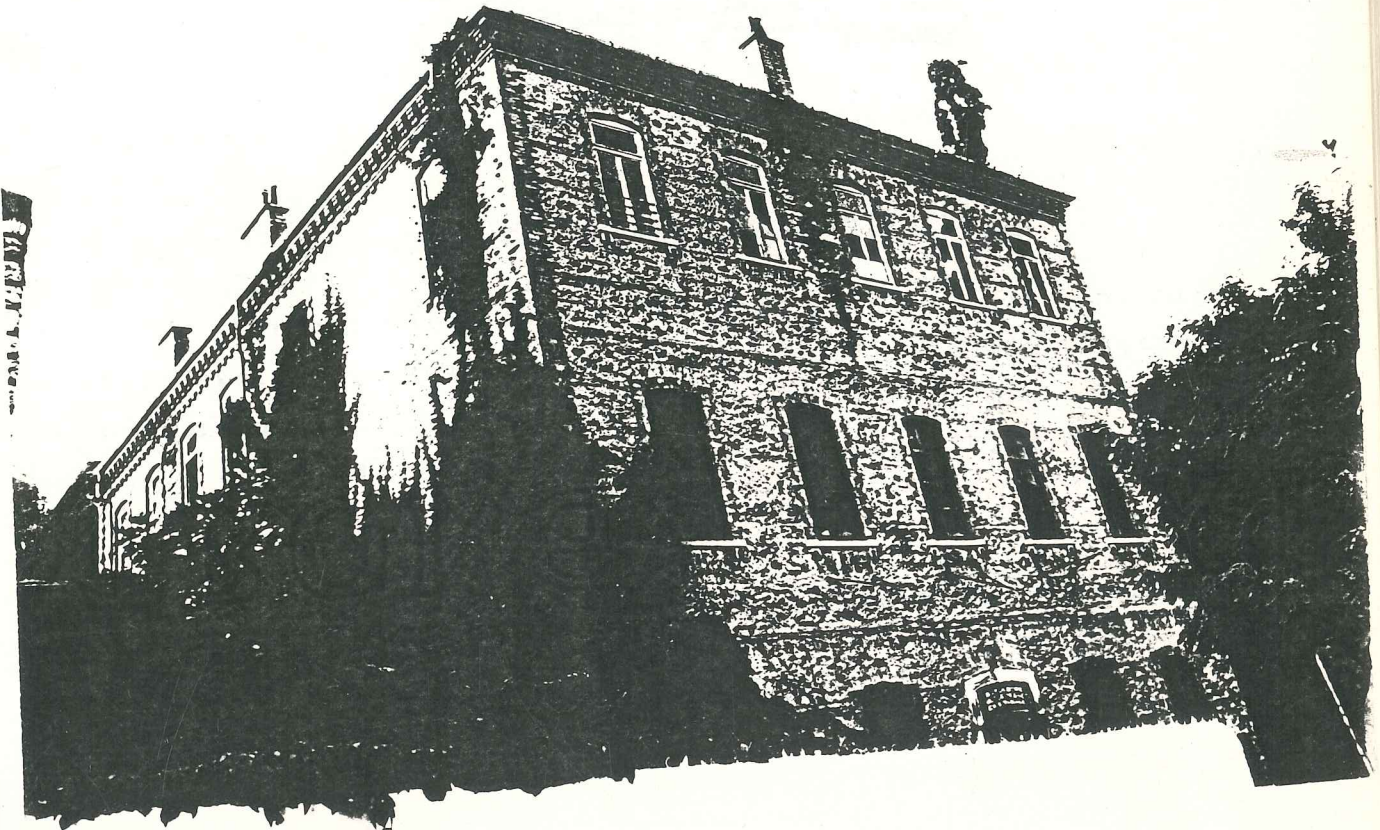
Danişmend sokak ve Mektep sokaktan birer kapı ile girilen büyük taş avluda bulunan Ayia Paraskevi kilisesinin etrafında; Rum mektebi, Ahşap evler, ayazma yeri, mezarlık yeri bulunur.

Kilisenin güneyinde bulunan ayazmaya bir merdivenle inilirken, 1949 da ayazma tamir edilmiş ve kilisenin içinden de buraya inilen bir merdiven ilave edilmiştir.

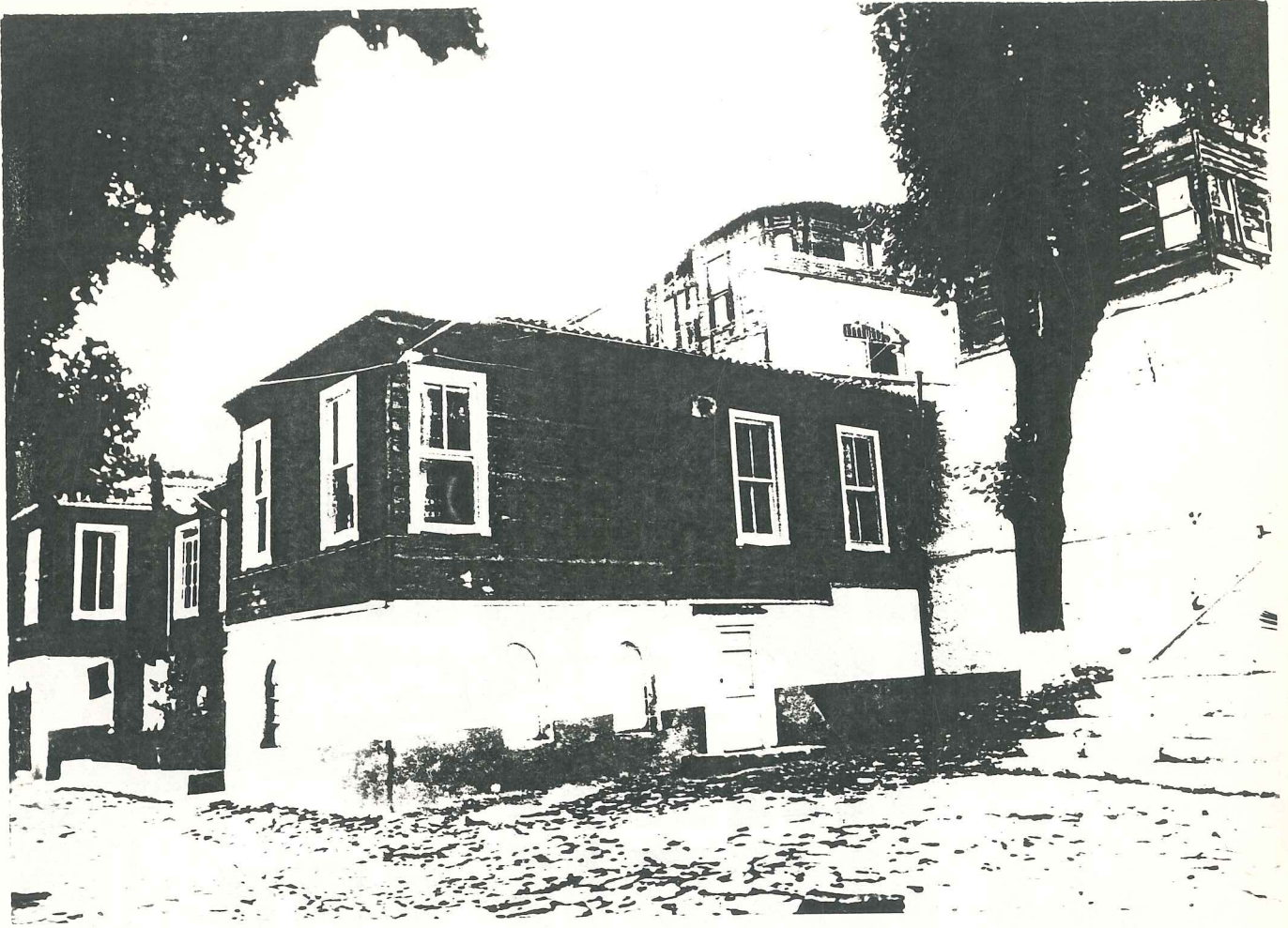
81. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.III, s.936.

RESİM 48- Ayia Paraskevi Rum kilisesi görünüşü

RESİM 49- Rum mektebi

RESİM 50- Ayia Paraskevi Rum Kilisesine ait ahşap evler.

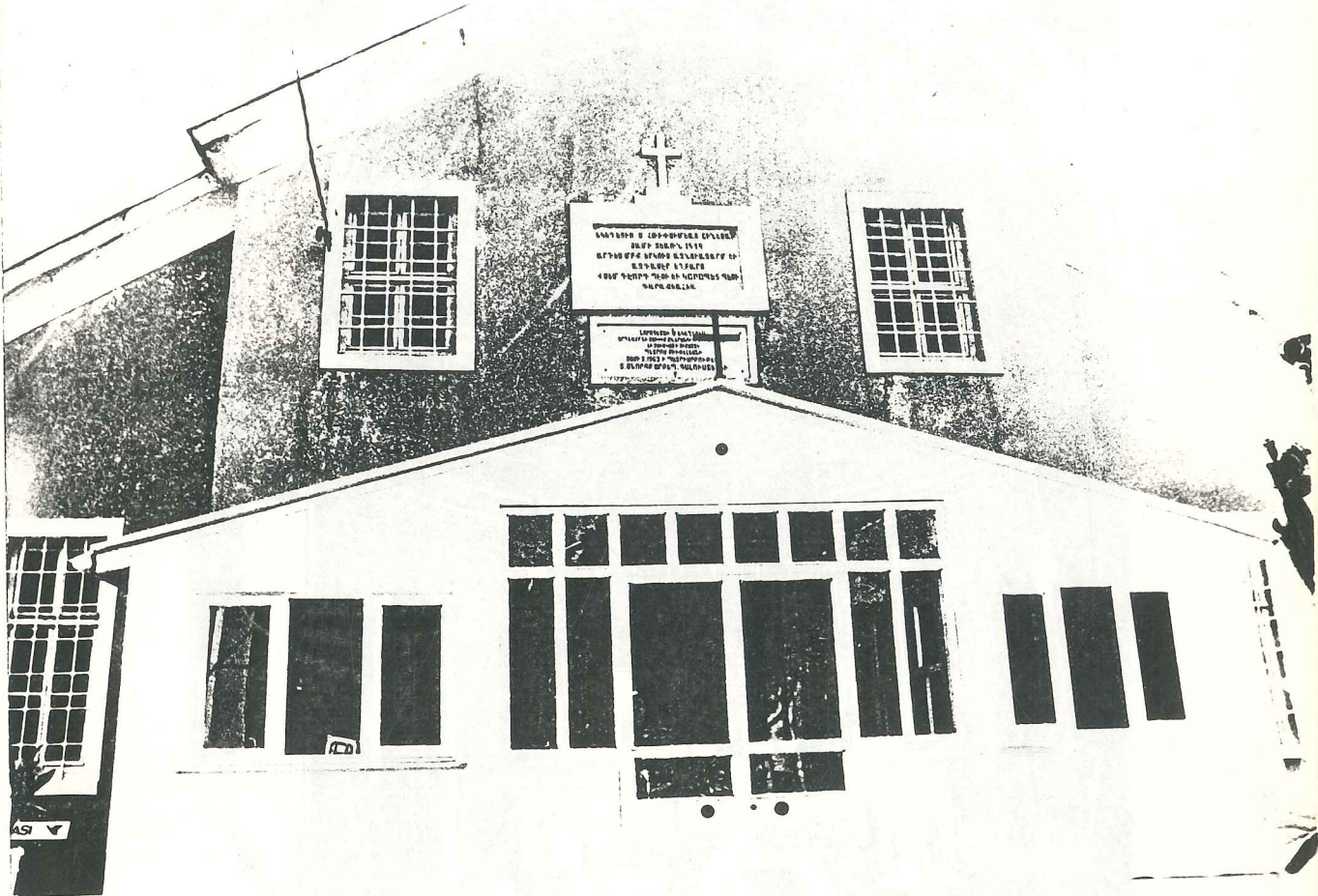
V.I.2.2. SURP HRIPSİMYANS ERMENİ GREGORYİEN KİLİSESİ

Garabet Kara Kahya tarafından 1848 yılında yapılmıştır. Aynı bahçe içinde kiliseye gelir için üç adet müstemilat binası da birlikte yapılmıştır. Tamirler geçirmiş, rüzgarlık ilave edilmişse de kilisede esaslı bir değişiklik olmamıştır⁸².

Kilise 542 oda 11 no parsel, müstemilat binaları aynı

82. İstanbul Ermeni Gregoryen Başpiskoposluğunun arşivlerinden.

odada 32 ve 35 nolu parsellerdedir. Küçük ve mütevazî bir kilisedir.

RESİM 51- Surp Hripsimyans kilisesi görünüşü

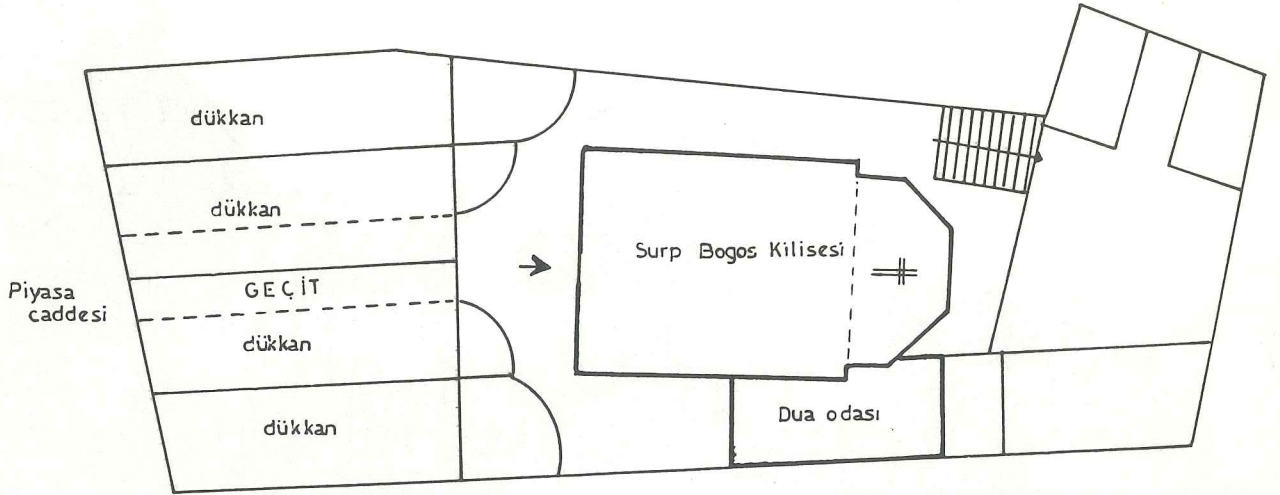

RESİM 52- Surp Hripsimyans kilisesi iç görünüşü

V.I.2.3. SURP BOGOS ERMENİ KATOLİK KİLİSESİ

Piyasa caddesi, 602 ada 5-6-7 parsellerde bulunmaktadır.

Bogos Bilezikçıyan içinde küçük ahşap bir kilise bulunan arsayı 1847 yılında bağışlamıştır. Bu arsa üzerinde kagir kilise ve dört adet ahşap dükkan yapılmış 1885 te açılışı yapılmıştır. Dükkanların arasındaki ahşap bir tonozdan geçildikten sonra Kilise'ye geçilirdi⁸³.

RESİM 53- Surp Bogos kilisesinin 1885 yılına ait vaziyet planı.
(İst.Ermeni Katolik Başpiskoposluğu arşivlerinden).

Kilise ana kapısının iki tarafında mermerler üzerindeki ermenice yazıların tercümesi şöyledir:

I.Kitabe; "II.Sultan Abdülhamit zamanında 13.Leon'un papalığının 7.yılında ve Stephanos Bedros'un patrikliğinin 5. yılı olan 29.Eylül.1885 günü bu kilisenin açılışı yapılmıştır. Mimar Krikori Hürmüzyan tarafından inşa edilen bugünkü

83. İstanbul Ermeni Katolik Başpiskoposluğu arşivlerinden.

kilisenin girişinde dört bina inşa edilmiş ve aynı gün açılışı yapılmıştır".

II.Kitabe; "Evvelki mabedin ve bugünkü kilisenin bulunduğu arsayı hibe eden müteveffa Bogos Bilezikçıyan'ın ebedi hatırası için bu yazı yazılmıştır"⁸⁴.

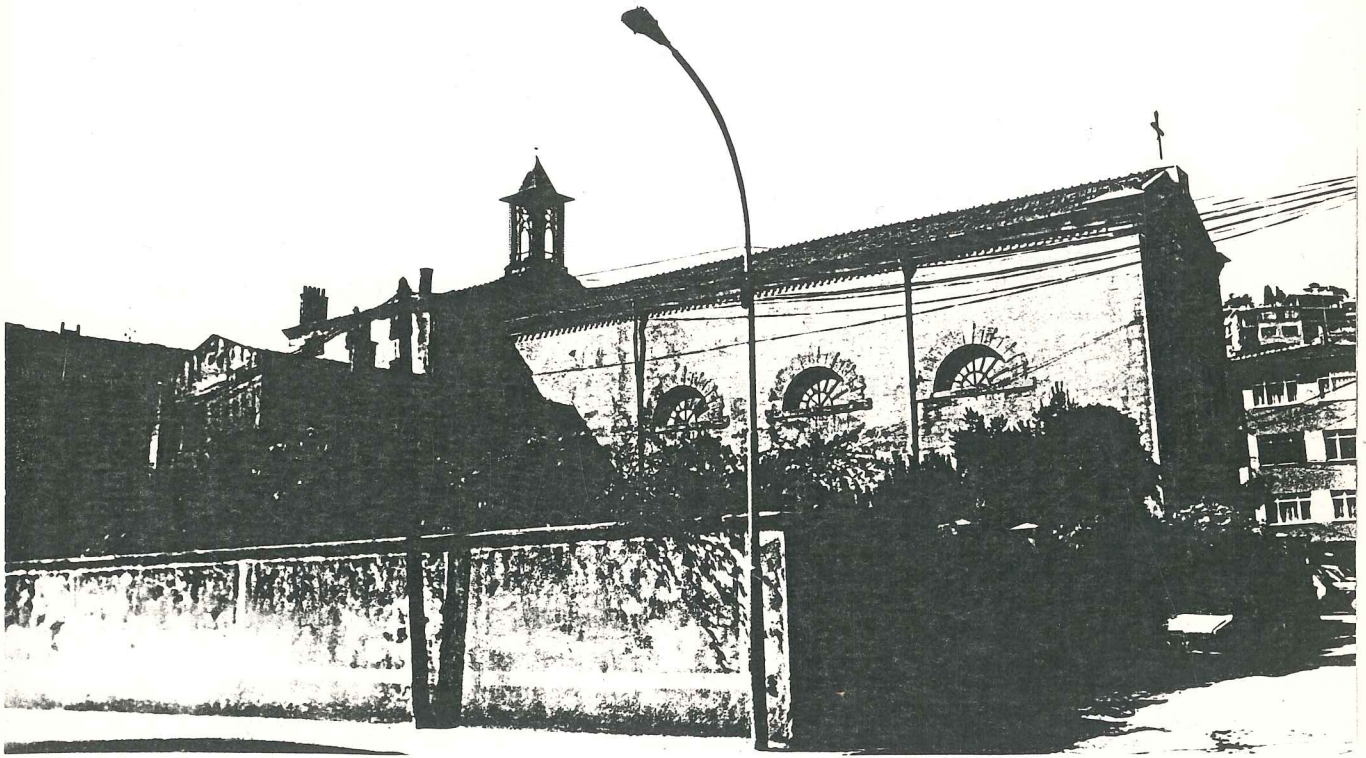
RESİM 54- Surp Bogos kilisesi görünüşü

84. İstanbul Ermeni Katolik Başpiskoposu Oahannes Çolakyan'ın arşivinden.

Bu kitabeler şimdi yerlerinde yoktur. Niçin ve Ne zaman kaldırıldığı bilinmemektedir.

Tek nefli bazilika ve ona açılan dua odasından ibaret olan plan şeması gösterir. Duvarları kagir olup, beşik çatı ile son bulur. Döşeme malzemesi mermer, tavanı ahşap tonozdur. Apsid, yarım kubbe ile son bulur. Çeşitli ikonlar ve tablolar bulunan kilise küçük ve mütevazidir. Kilisenin önünde bulunan dükkanlar yıkılmış, bahçe olarak görülmektedir.

V.I.2.4. İTALYAN KATOLİK KİLİSESİ

RESİM 55- İtalyan Kilisesi ve manastırın görünüşü

Çayırbaşı caddesi ve Azatlı sokağının çevrelediği 553 ada 1 parselde bulunan kilise ve çevresindeki yapılardan oluşur. Bu yapılar kilise, manastır, İtalyan okulu idi. Daha

sonra cemaati azaldığı için manastırın bir bölümü Belediye'ye kiraya verilmiş, okulu satılmıştır. Manastırın bir bölümü yazlığa gelen rahipler tarafından kullanılmaktadır.

Kilise giriş kapısı üzerinde bulunan latince metnin Türkçesi şöyledir:

"Tanrıya En İyi En yüce
Doğuşundan beri lekesiz
Meryem Ana'nın Şerefine
Müminler Tarafından toplanan bağışlarla
Bu bina
Yeni ve daha geniş halde yerden itibaren restitüe
edilmiş
Francisken kardeşler Conventuallar tarafından
Bu bina Tanrı'ya sunuldu".
Sene 1886.

Bu kitabeden 1886 yılında eski kilisenin yerine daha geniş ve daha büyük olarak bugünkü kilisenin inşa edilmiş olduğunu öğreniyoruz.

Kilise tek nefli bazilika planında olup, Büyükdere'deki kiliselerin en büyüğüdür. Ana kapıdan Nartekse girilir, bu mekanın solunda vaftiz odası bulunur. Apsid sağ ve sol tarafında koro için ayrılmış bölümler ile yine bunların hizasında üst katta "Matronaeum" denilen eskiden kadınların oturduğu bölümler bulunur.

Kilisenin tavanında; muşamba üzerine yağlı boya ile yapılmış Meryem Ana'nın göklerin ve yeryüzünün kraliçesi olduğunu tasvir eden kompozisyon bulunur.

Apsid yarım kubbesinde; Meryem Ana'nın meleklerle birlikte göğe uçuşu tasvir edilir.

Kilise duvarlarında İtalyan ressam Carta tarafından yapılmış dört yağlı boya tablonun konusu, yine Meryem Ana ve İsa'nın mucizeleridir.

V.II. SİVİL YAPILAR

Yerli halk, Elçilik ve azınlıkların oturduğu Büyükdere yapılarını şöyle ayırım yapabiliriz.

V.II.1. SARAY YAPILARI

Büyükdere çayırında, II.Selim (1566-74) devrinde çadırlar kurulması yanında bir biniş köşkü yapılmadan edilememiştir ki, bu yapı sarayın son biniş köşkü olarak adlandırılır. Boğaziçi'nde bundan ötede saraysal başka yapı yapılmamıştır⁸⁵. XVII.yy.da da burasının Sultan Selim'in gezinti yeri olup çeşitli ağaçların gölgelediği yemyeşil ve çeşitli akarsuların arasında bulunduğunu Evliya Çelebi Seyahatnamesinden öğreniyoruz. XVIII.yy.da Padişah köşkü temellerine kadar yıkık bir durumdadır⁸⁶. Daha sonra ortadan kalkmıştır.

V.II.2. ELÇİLİK YAPILARI

Büyükdere'de ilk kez Fransız Elçisi M.Le Comte de Vergennes bina yapmak müsadese almıştır. Bunu diğer elçilerde takip ettiler⁸⁷.

XVIII.yy. sonunda Rus ve Felemenk yazlıkları kurulmuştur. Sonra bu elçiliklerle ilgili Avrupalı diplomatlarda burada birçok yalılar yaptırmışlardır. Bostancıbaşı defterine göre; Danimarka elçisi Baron Hübsch yalısı, Felemenk tercüma-

85., Türk Ansiklopedisi, c.9, s.109.

86. Andreasyan, İnciciyan, XVIII.Asırda İstanbul, s.120.

87. Melling, Voyage Pittoresque De Constantinople Et Des Rives Du Bosphore.

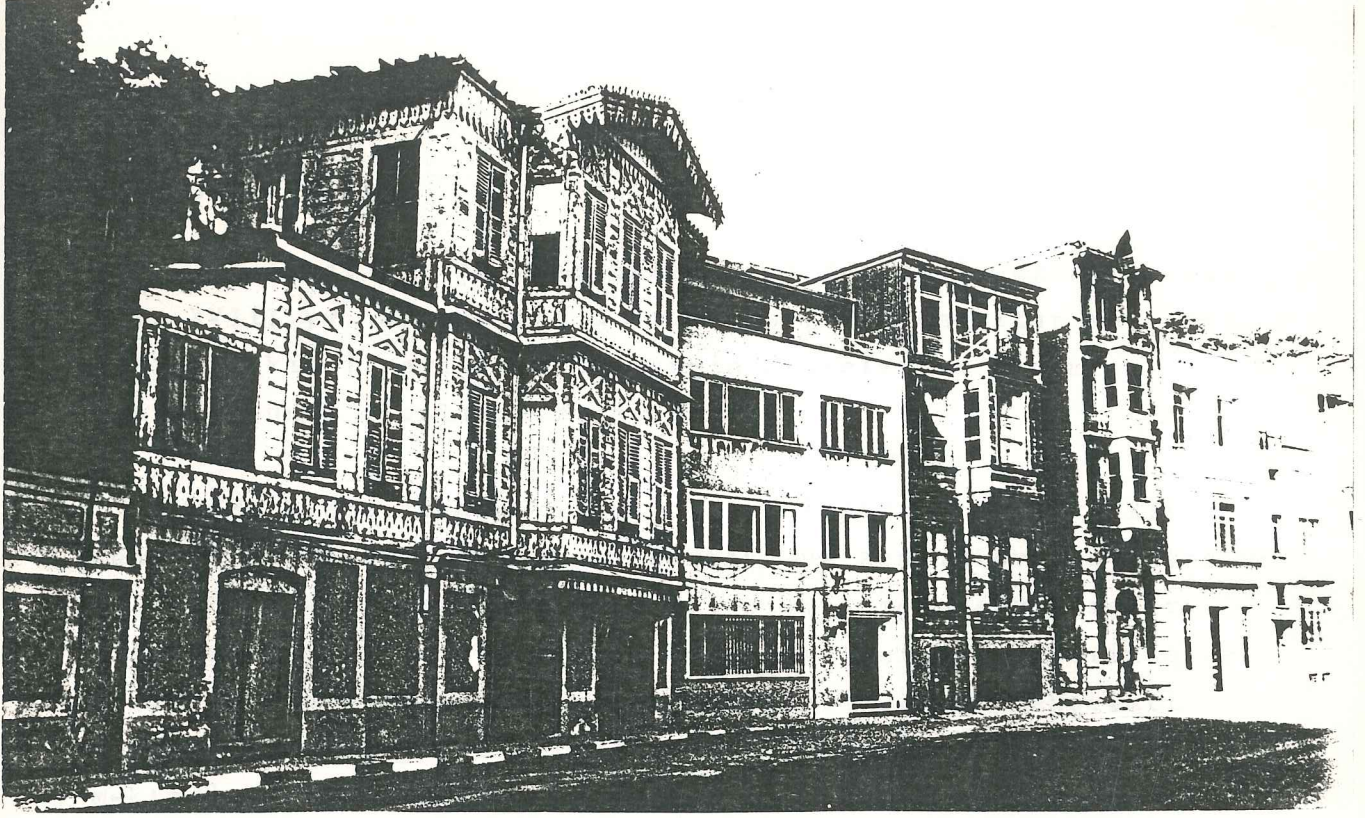
manı binası, İspanya katibi yalısı, Nemçe katibi yalısı, İngiliz elçisi yalısı (tercüman olarak), Nemçe elçisinin yalısı ve bahçesi, İspanya tercümanı yalısı, İngiliz elçisi yalısı, Moskof tercümanı yalısı.

Büyükdere'de XIX.yy.başlarında Avusturya İmparatorluğunun yazlık yalısı vardı. XVIII.yy.dan kalan yapı 1851 yılına kadar ayakta kalmış, yenisi yapılmak amacıyla yıkılmıştır. Yerine yapılan bina da XX.yy. başlarında ortadan kalkmıştır.

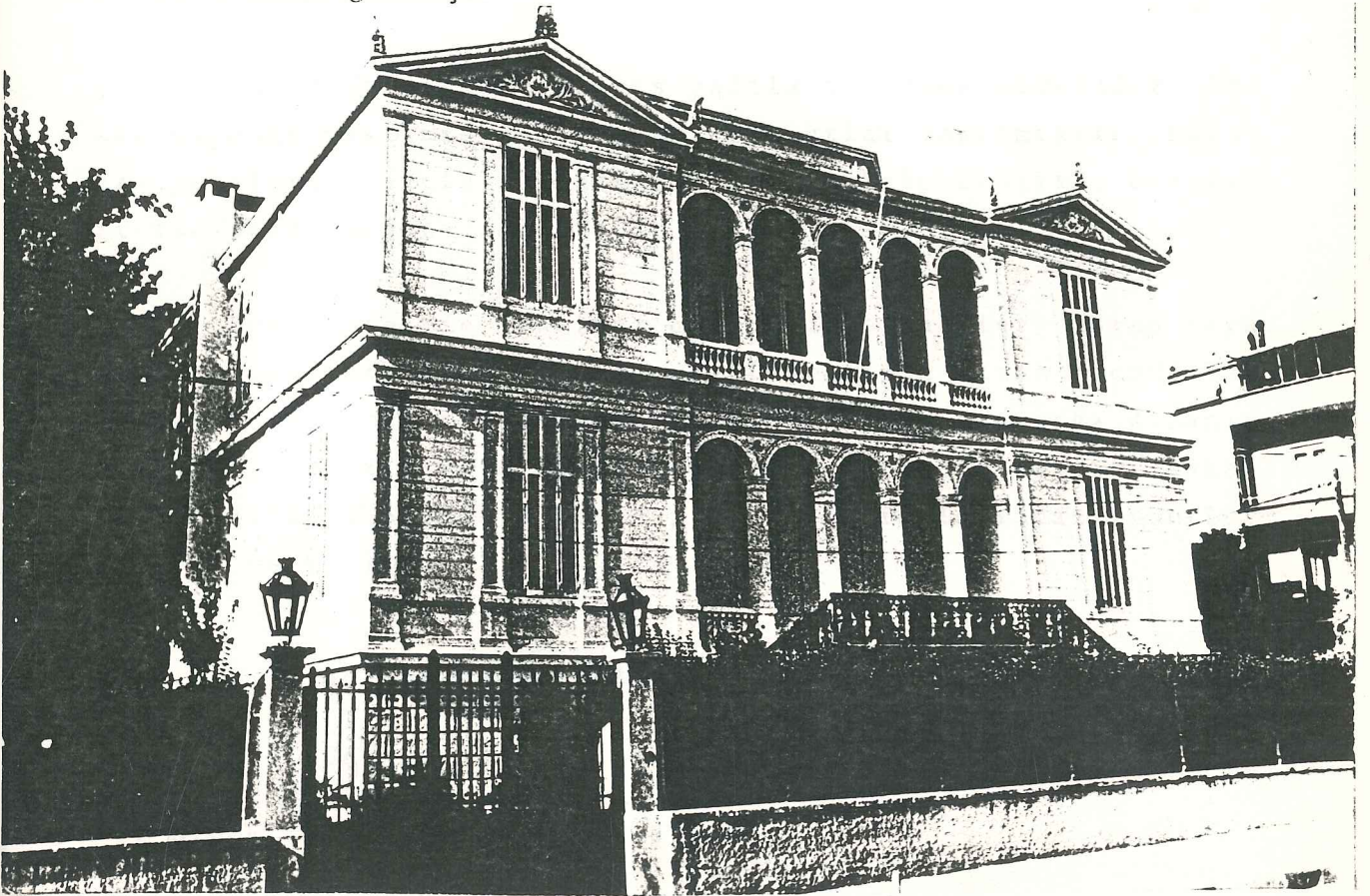
İspanyol Elçiliği yazlığı, Avusturya elçilik binasının benzeridir. Ondan daha sonra yapılmasına rağmen plan şemasında değişiklik olmamış, süsleme ve detayda seçmeci üslub hakimdir.

RESİM 56- Rusya Elçilik yazlığı görünüşü

RESİM 57- Rusya Elçiliği Müştemilat Binası ve Piyasa caddesindeki yalıların görünüşü.

RESİM 58- İspanya Elçiliği yazlık binası görünüşü.

V.II.3. KONUTLAR

V.II.3.1. YALILAR

Yalılar koy içinden başlayarak Sarıyer'e kadar uzanırlar. XVIII.yy. ortalarından itibaren gittikçe artan sayıları XIX.yy. ikinci yarısında en zengin devrelerine ulaşmıştır. Deniz üstünde olanları az sayıdadır.

Merkezde arkada kalmış olan yol sahile açılır. XIX.yy. sonunda bunların çoğu ermeni sarraf ve zenginlerinin yalısıydı. Burada yalıların önündeki yol piyasa için ayrılmıştır. Yalılar büyük olmasına rağmen cepheleri dardır. Önlerinde ve daha çok yanlarında içinde mehtabiyeler bulunan bahçeleri vardır. Arka bahçeler setler halinde yamaçlara kadar yükselmektedir. Çoğu yalının deniz üzerinde kazıklar üzerine inşa edilmiş mehtabiye, kameriye bazen iskele bazen de deniz hamamları bulunurdu⁸⁸.

Bugün de eskiden kalmış yalıları görmek mümkündür. Fakat birçoğu yıkılmış yerine yeni inşaatlar yapılmıştır. Bulunan yalıların bazıları bakımsızlıktan tahrip olmakta, bazıları ise restorasyon geçirmiştir.

Büyükdere'nin iskelesi civarındaki yalılar, ahşap veya kagir olup sokak ile arka bahçeleri arasında bazen ticari karakterde müstemilat binası bulunur. İki bina arasında arsanın derinliğinin izin verdiği yerlerde bir iç bahçe vardır. İskele civarındaki birkaç yalının proje fotoğraflarından örnekler aşağıda verilmiştir.

V.II.3.1.1. ALFRED RIDDLE YALISI

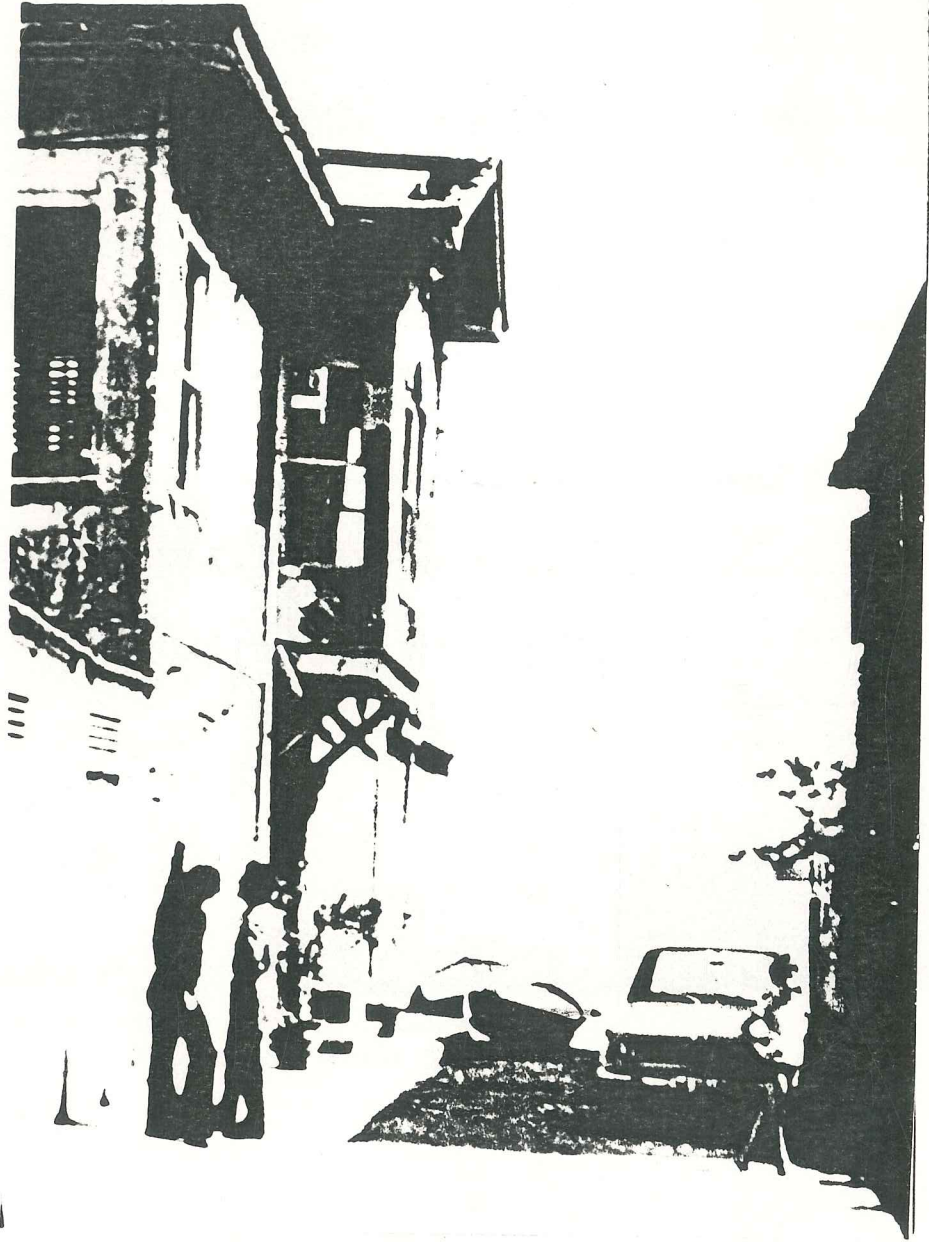
593 ada, 16 parselde bulunur. G.E.E.Anıtlar Yüksek Ku-

88. Eldem, Boğaziçi Anıları, s.226.

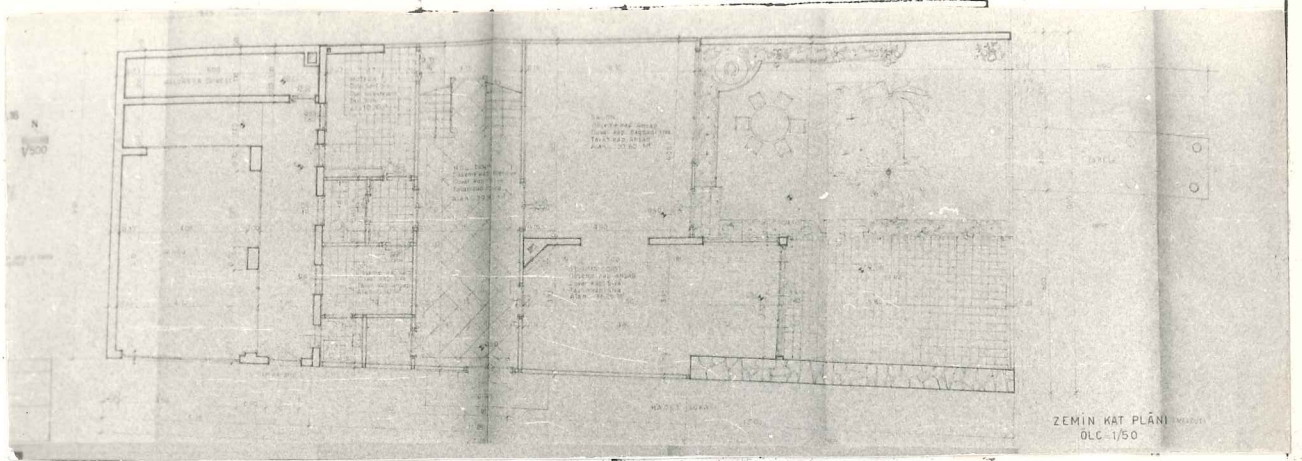
rule kararı ile II. grup korunması gerekli yalı olarak tesbit edilmiş; 1975 yılında restorasyonu yapılmıştır.

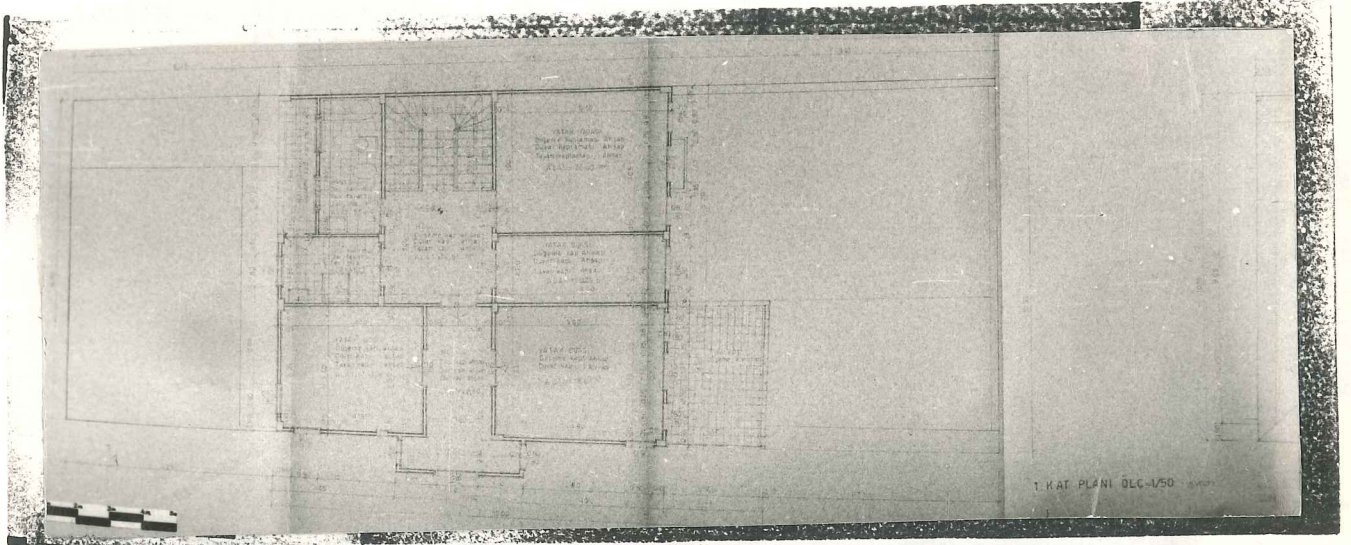
RESİM 59- Alfred Riddle yalısı, 1963 yılı denizden görünüşü
(G.E.E.Anıtlar Yüksek Kurulu arşivinden).

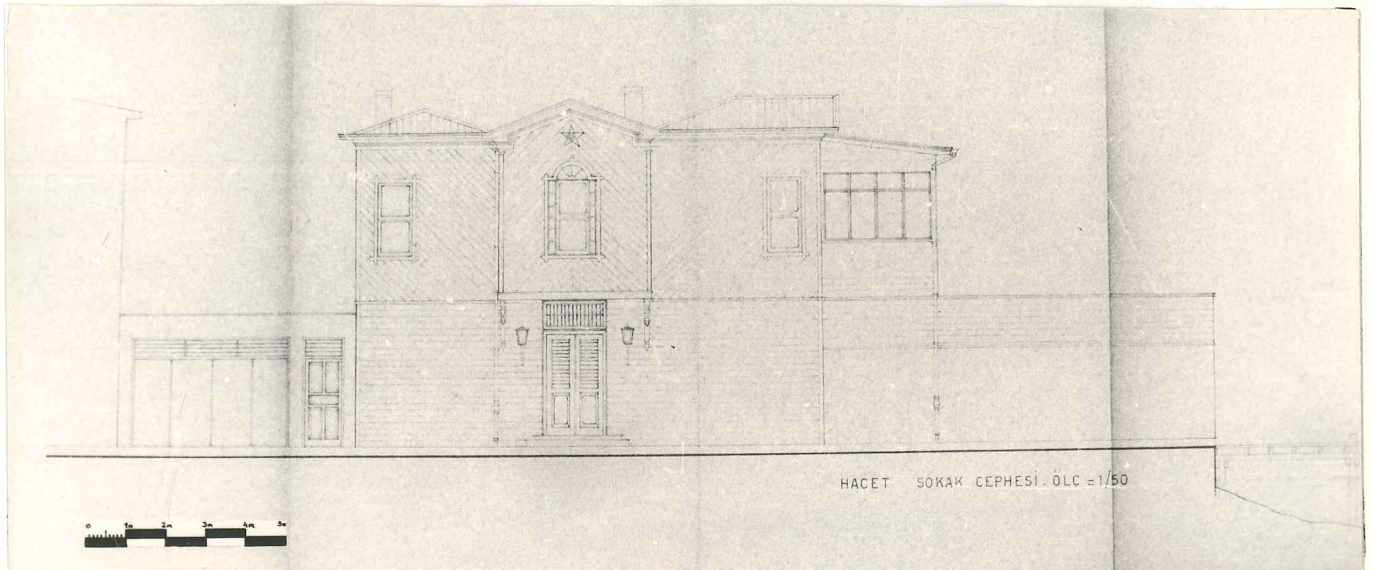
RESİM 60- Alfred Riddle yalısı, 1963 yılını ait Hacet sokak görünüşü
(G.E.E.Anıtlar Yüksek Kurulu arşivinden).

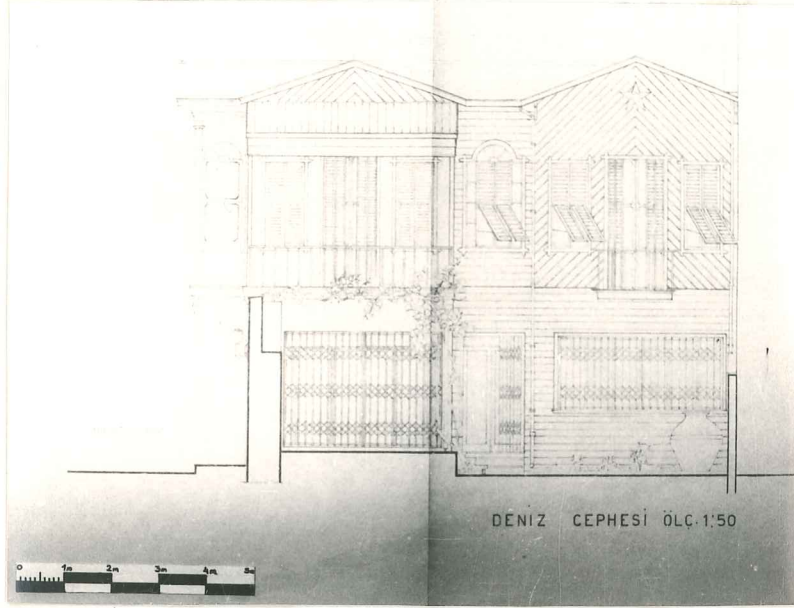
RESİM 61- Alfred Riddle Yalısı, zemin kat planı
(G.E.E. ve Anıtlar Yüksek Kurulu arşivi)

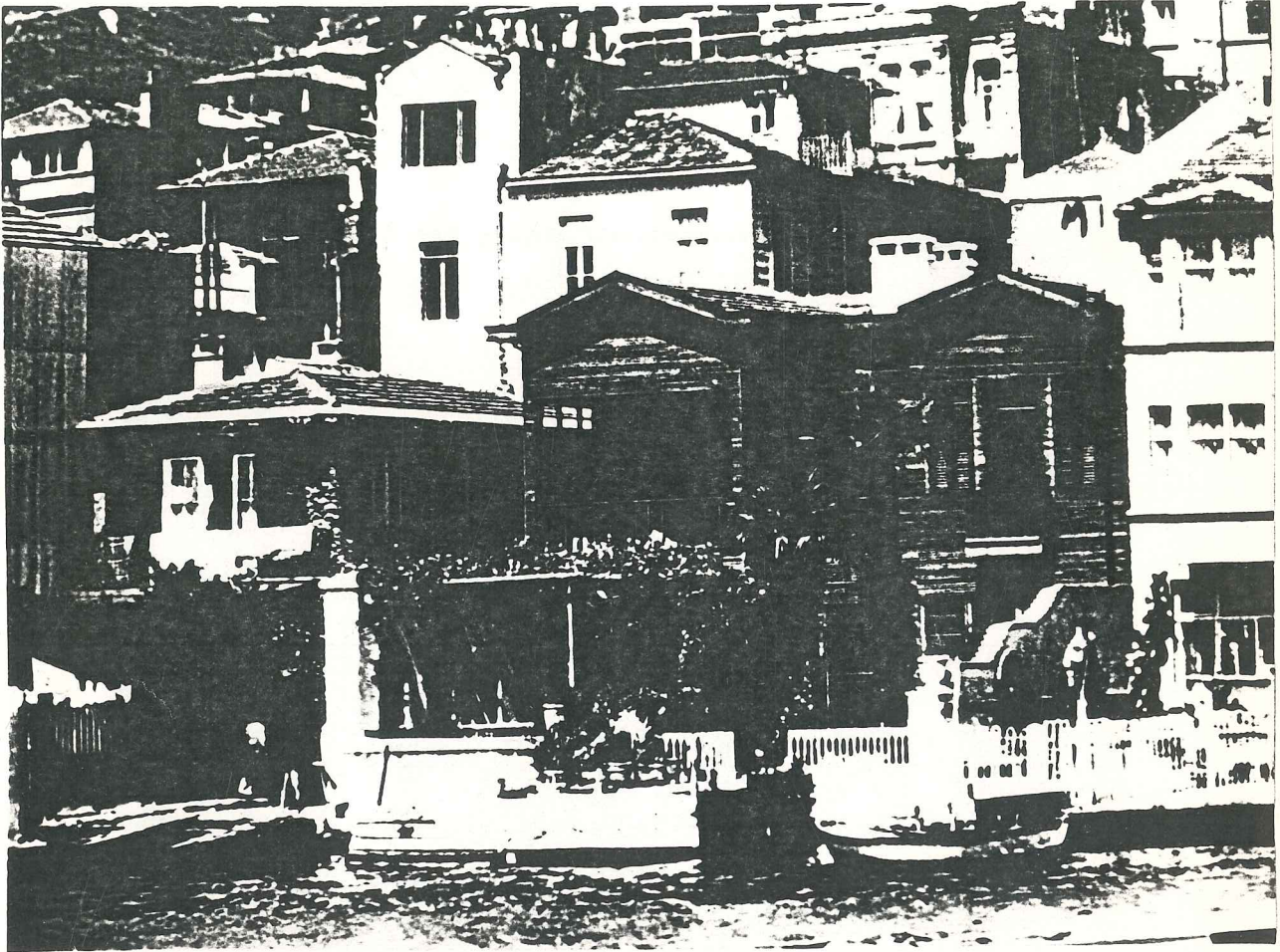
RESİM 62- Alfred Riddle Yalısı, 1.kat planı
(G.E.E. ve Anıtlar Yüksek Kurulu arşivi)

RESİM 63- Alfred Riddle Yalısı, Hacet sokak cephesi
(G.E.E. ve Anıtlar Yüksek Kurulu arşivi)

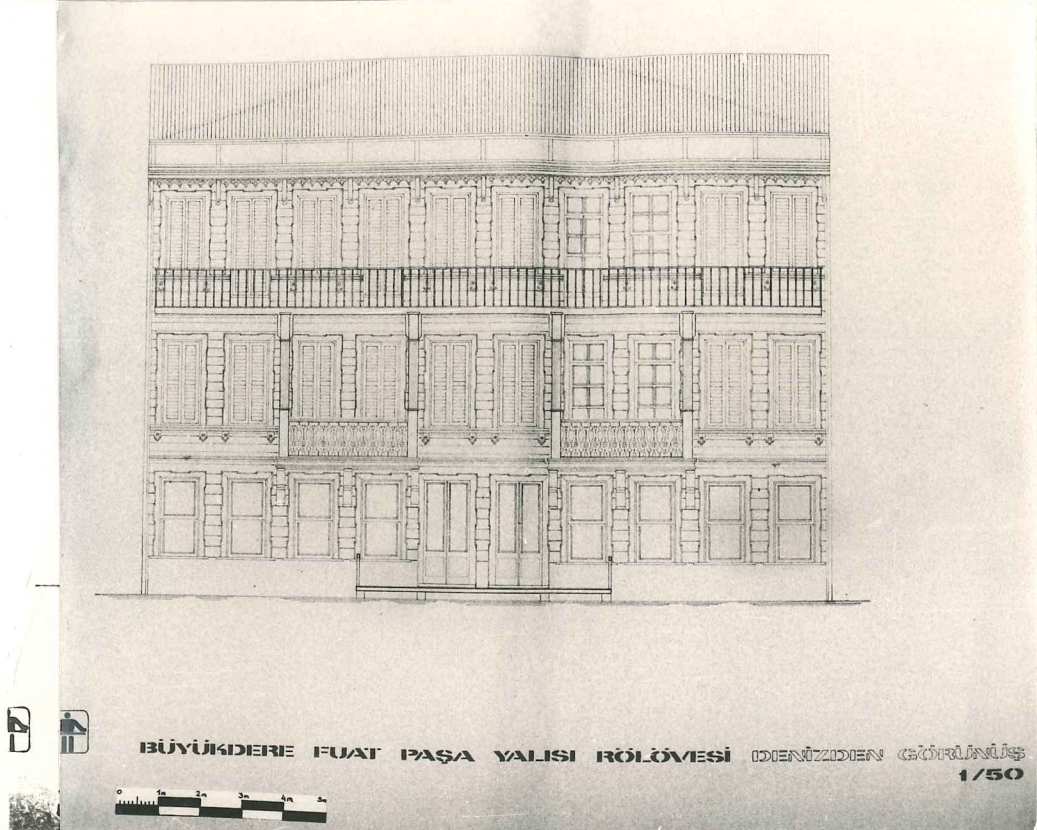
RESİM 64- Alfred Riddle yalısı, Deniz cephesi
(G.E.E. ve Anıtlar Yüksek Kurulu arşivi)

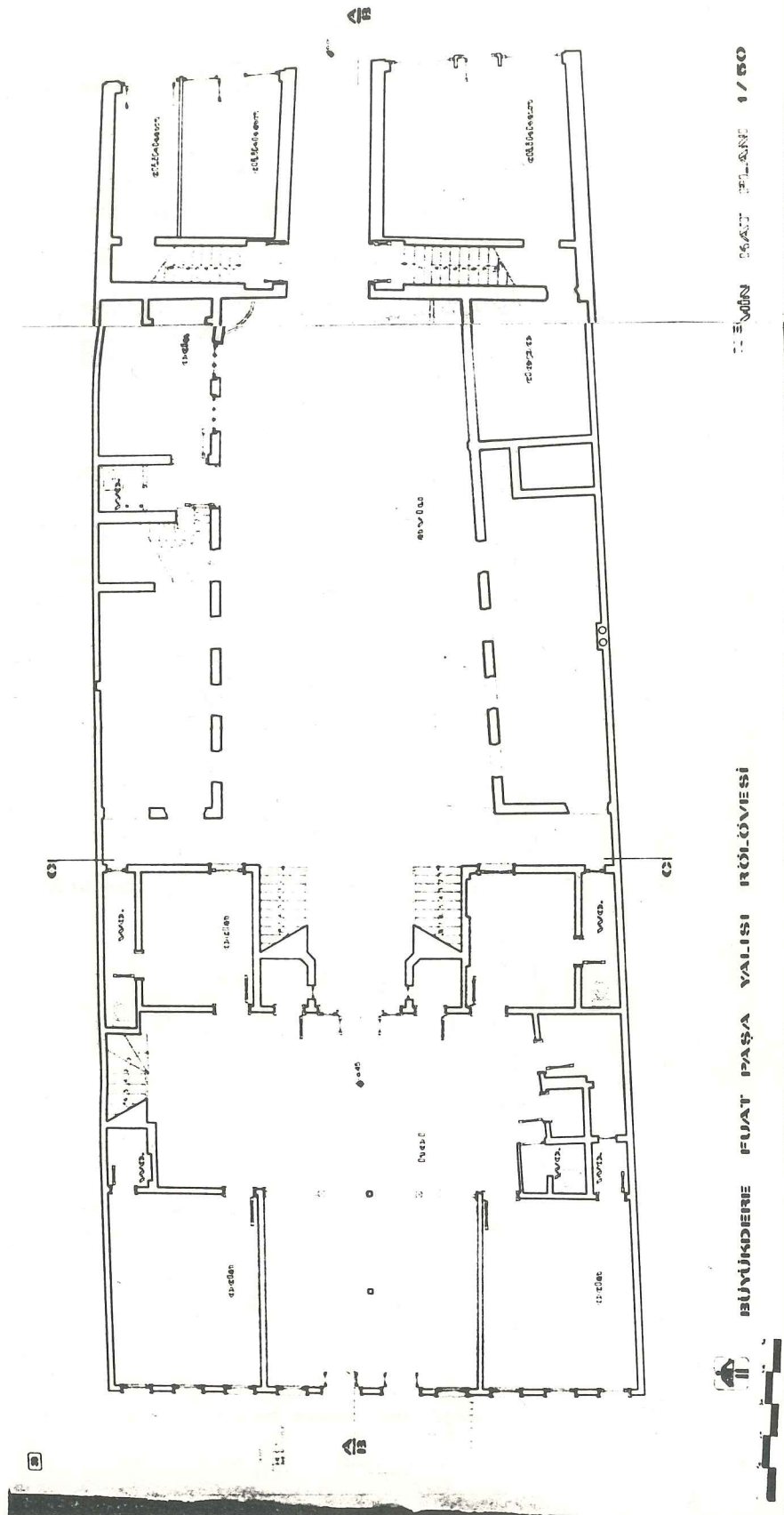

RESİM 65- Alfred Riddle yalısı, Restorasyon sonrası deniz görünüşü
(G.E.E. ve Anıtlar Yüksek Kurulu arşivi)

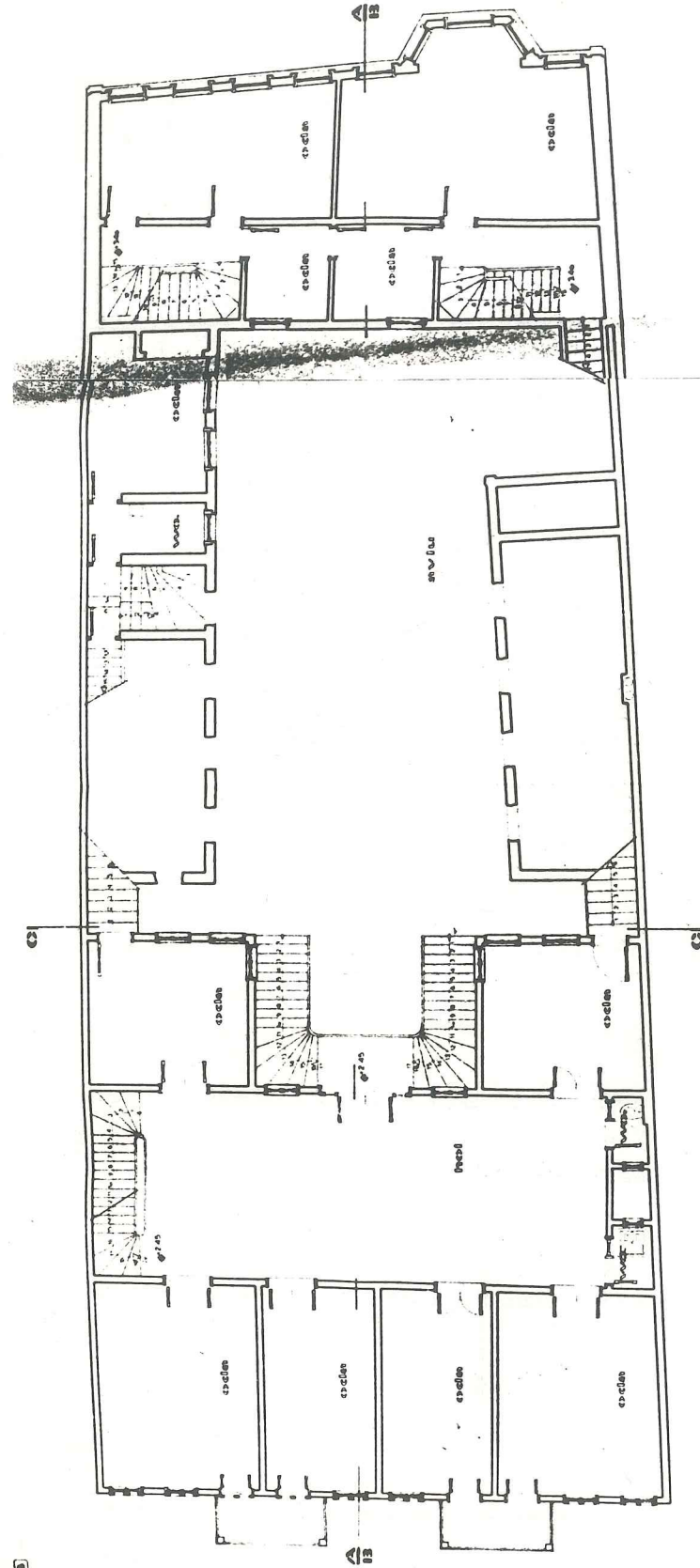
V.II.3.1.2. FUAT PAŞA YALISI

593 ada, 8 parselde bulunur. G.E.E.Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından restorasyon projesi onaylanmış olup restorasyonuna başlanacak olan yalıya eskiden olduğu gibi yine otel fonksiyonu verilmiştir.

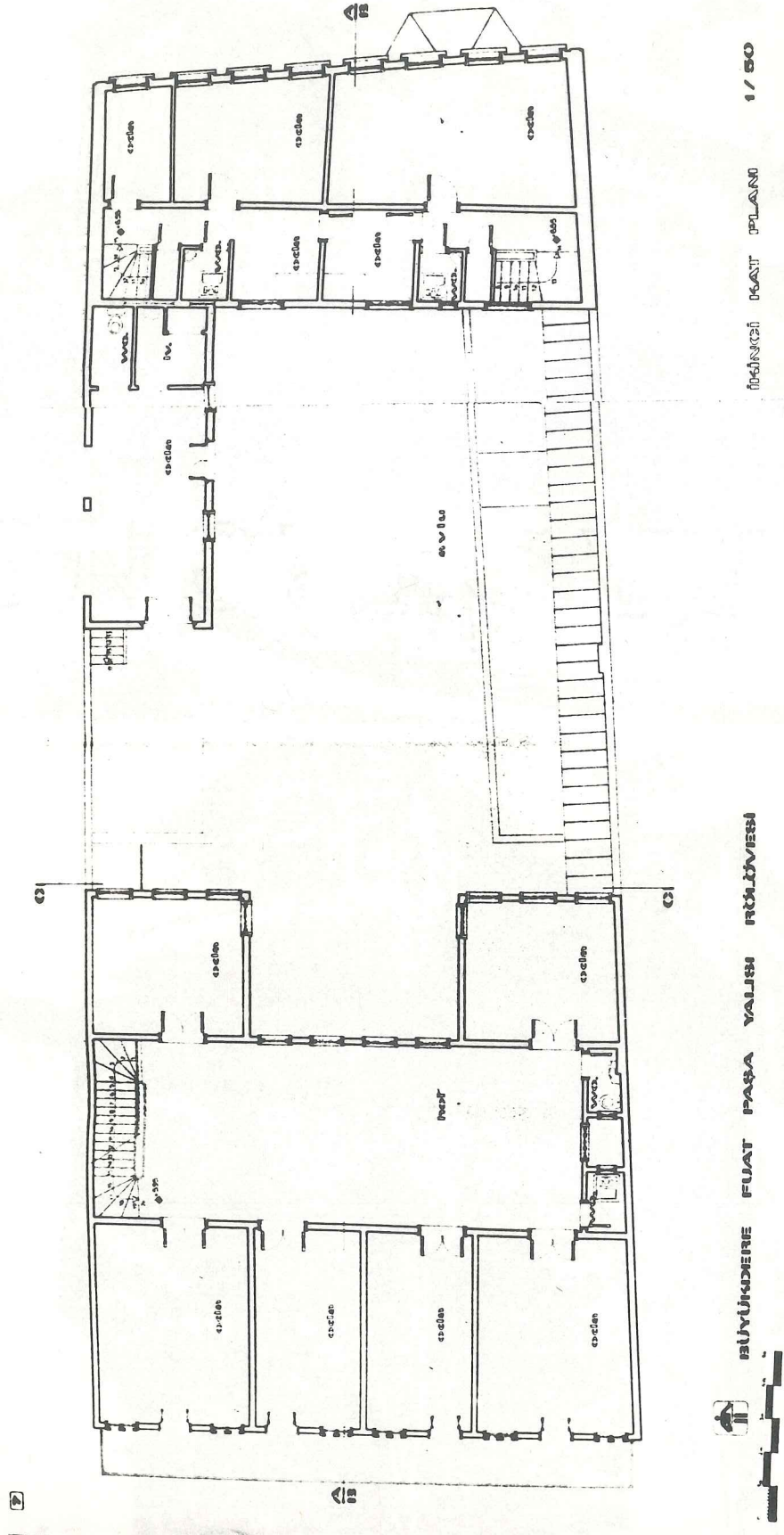
RESİM 67- Zemin Kat planı (G.E.E. ve Anıtlar Yüksek Kurulu arşivi).

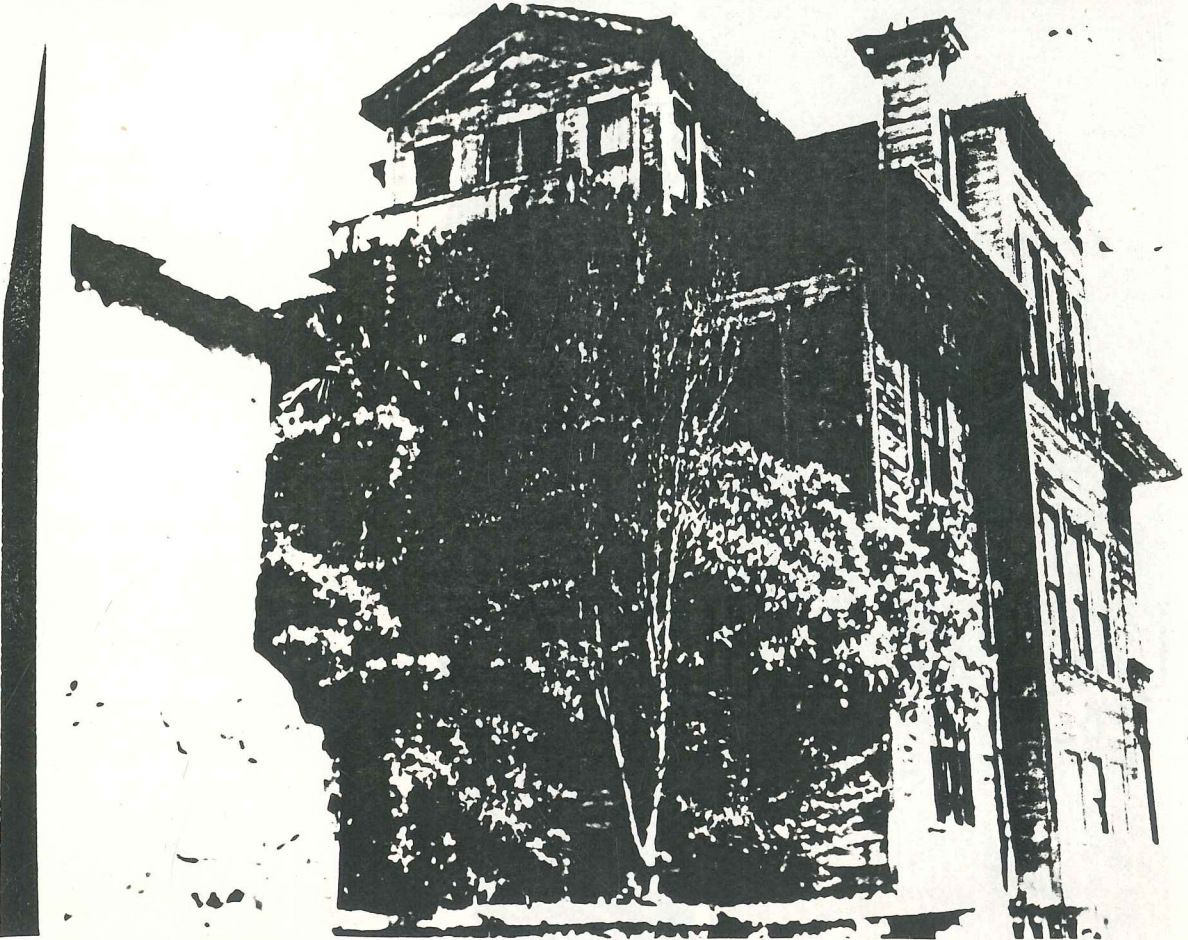
BÜYÜKDİRE FUAAT PAŞA VALİSİ RÜŞDİYESİ

BİRİNCİ KAT PLANI 1/50

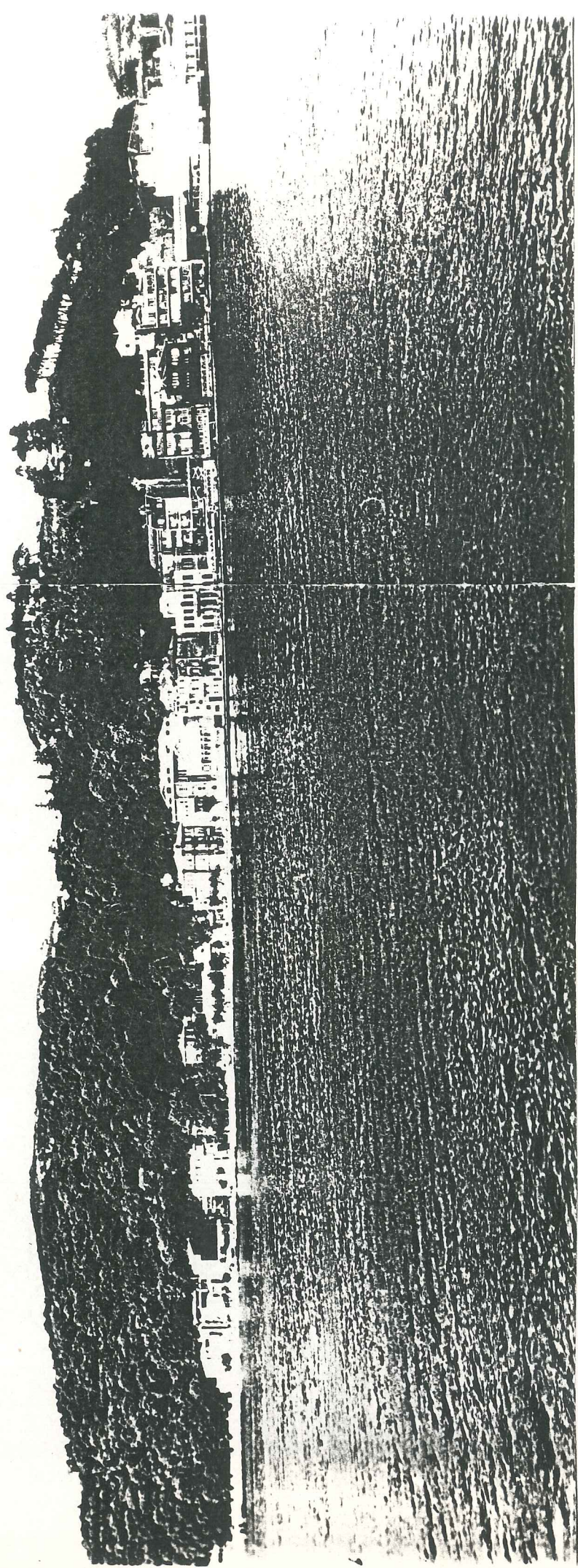
RESİM 68- Birinci kat planı. (G.E.E. ve Anıtlar Yüksek Kurulu arşivi).

RESİM 69- İkinci kat planı. (G.E.E. ve Anıtlar Yüksek Kurulu arşivi).

RESİM 70- Eseyan yalısı, 1970 yılına ait görünümü; 583 ada, 7 parselde bulunan yalı 1971 de sahibi tarafından yıktırılmıştır. (G.E.E. Anıtlar Yüksek Kurulu arşivinden)

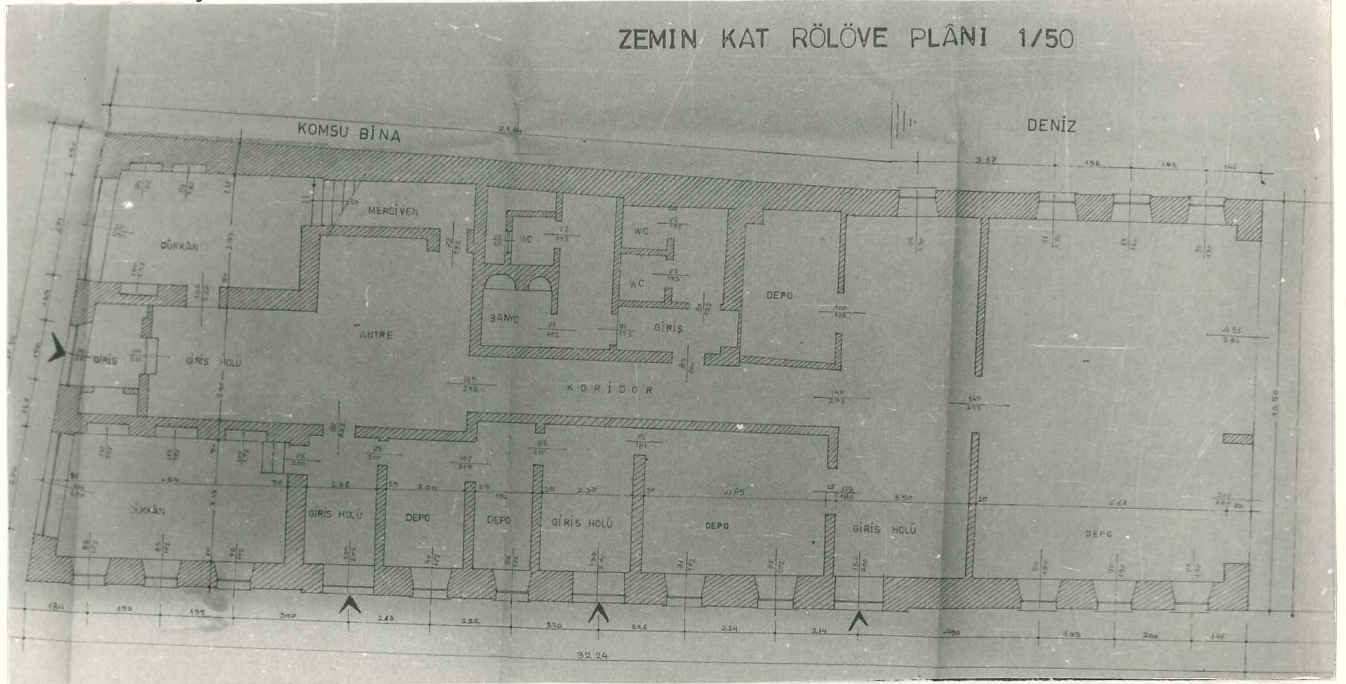

RESİM 71- Piyasa caddesi, Rus elçiligi ile Sarıyer iskelesi arasındaki yalılar

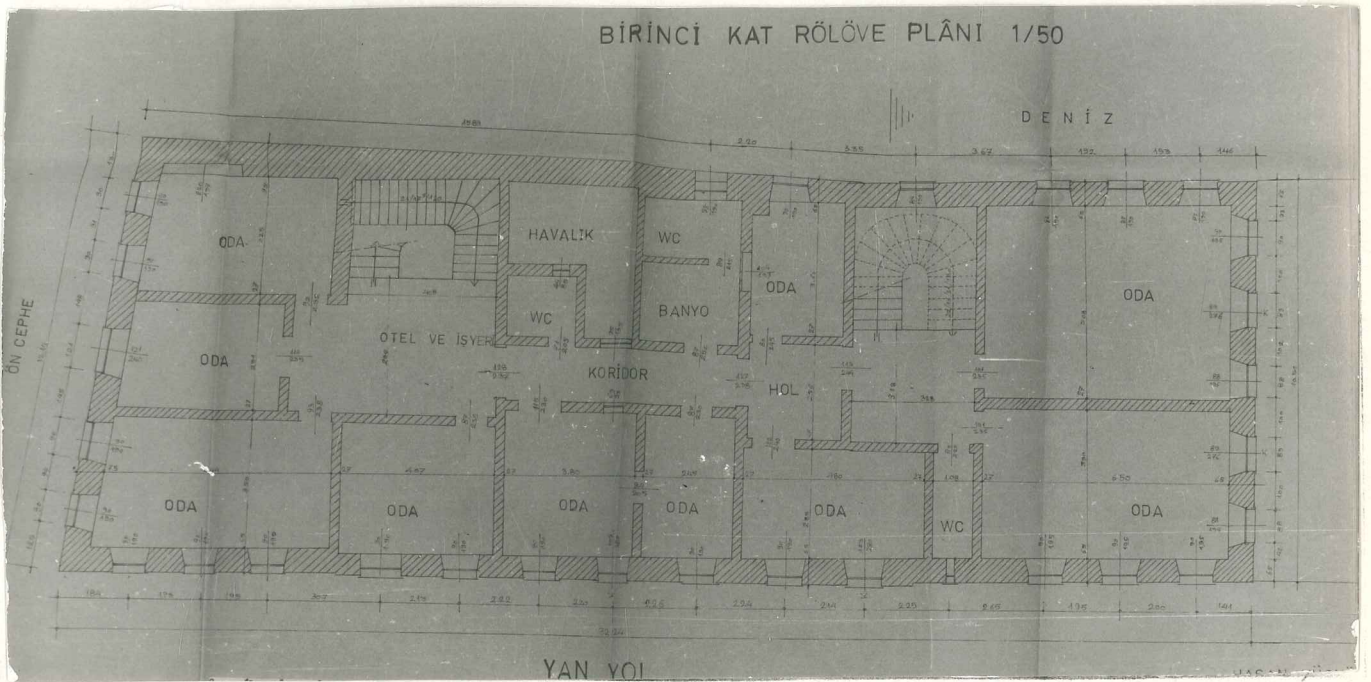
V.II.3.2. KONAKLAR, KÖŞKLER

V.II.3.2.1. BAHİRİYE NAZIRI HASAN HÜSNÜ PAŞA KONAĞI

603 ada, 1 parselde bulunan kagir konak, G.E.E.Anıtlar Yüksek Kurulu kararı ile II.sınıf eski eser olarak tescil edilmiştir.

RESİM 72- Hasan Hüsnü Paşa Konağı (G.E.E. ve Anıtlar Yüksek Kurulu Arşivi).

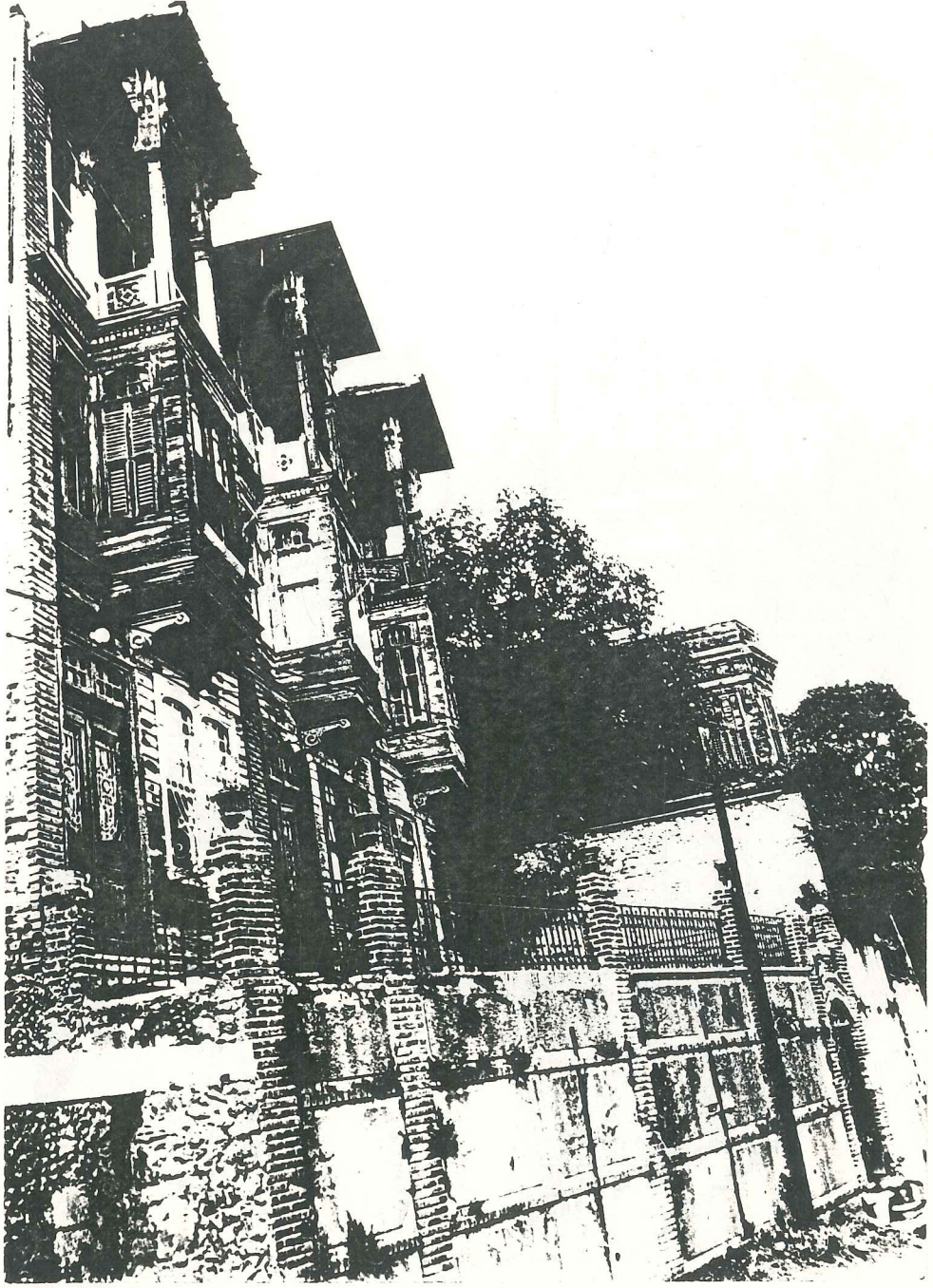
RESİM 73- Hasan Hüsnü Paşa Konağı (G.E.E. ve Anıtlar Yüksek Kurulu Arşivi).

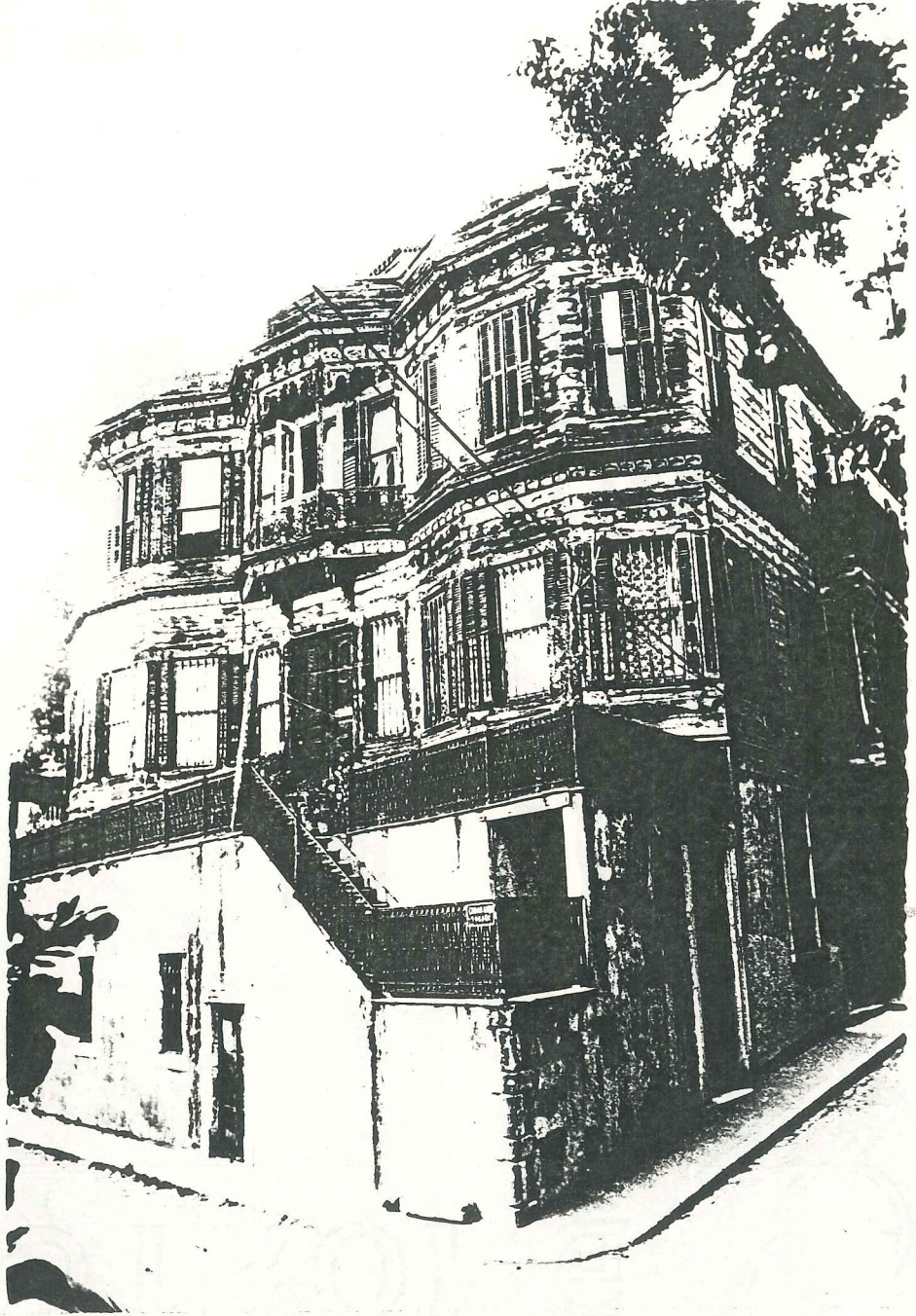
RESİM 76- Hasan Hüsnü Paşa Konağı görünüşü

RESİM 77- Set üstündeki ahşap konakların görünüşü, 590 ada, 2-3 parsel

RESİM 78- Çoban kızı sokak'ta set üstündeki ahşap konaklar
589 ada, 16-15-14 no.lu parseller

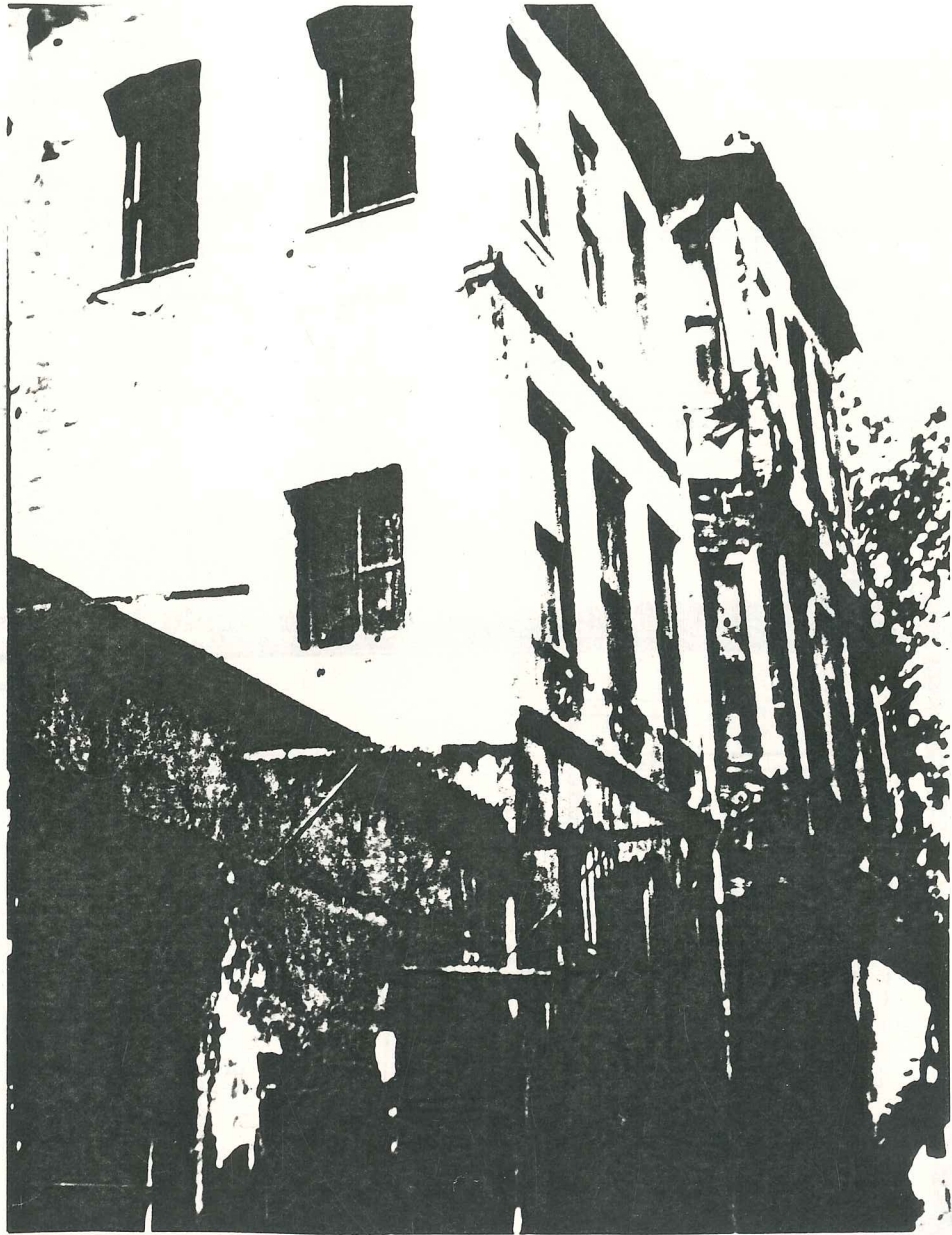

RESİM 79- Çoban kızı sokak'ta set üzerinde ahşap konak
589 ada, 13 parsel

V.II.3.3. AHŞAP VE KAGİR YAPILAR

V.II.3.3.1. DANIŞMEND SOKAK, AHŞAP EV

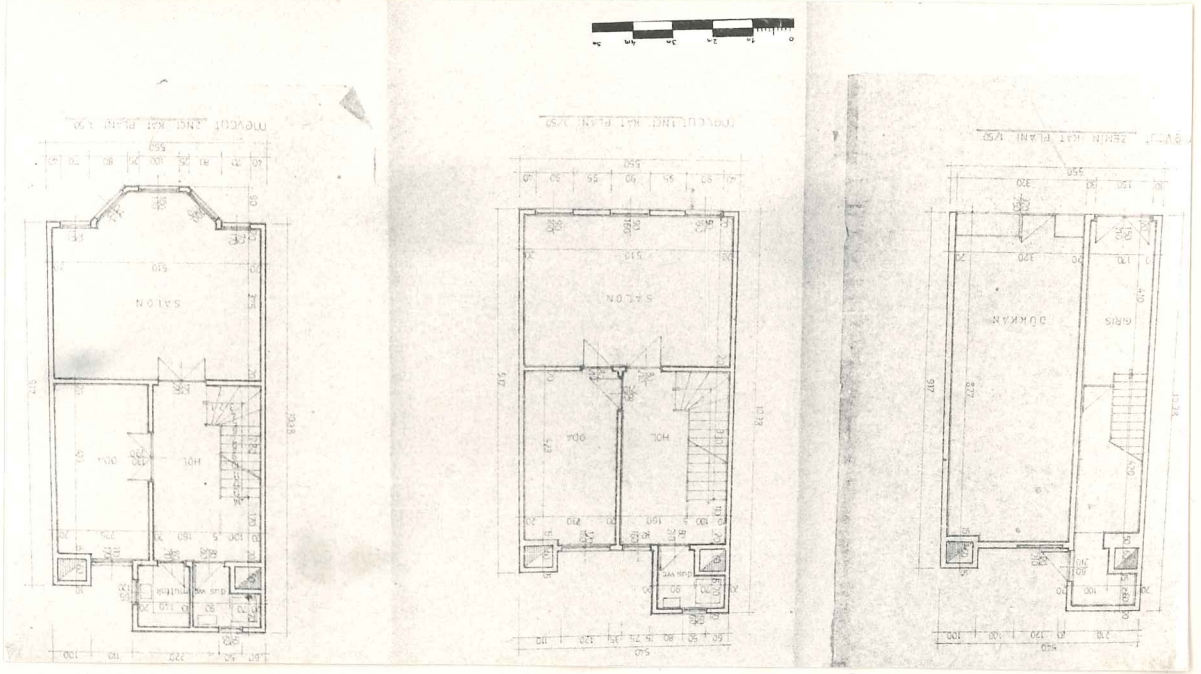
592 ada, 9 parselde bulunan kagir ev, G.E.E.Anıtlar Yüksek Kurulu kararı ile II.grup korunması gerekli eser olarak tescil edilmiştir. Rölöve ve restorasyon projeleri onaylanmış, yıkımı yapılmış arsası boş durmaktadır.

RESİM 80- Danışment sokak 592 ada, 9 parselde bulunan kagir evin 1980 yılına ait fotoğrafı

V.II.4.2.2. ÇAYIRBAŞI CADDESİ, AHŞAP EV

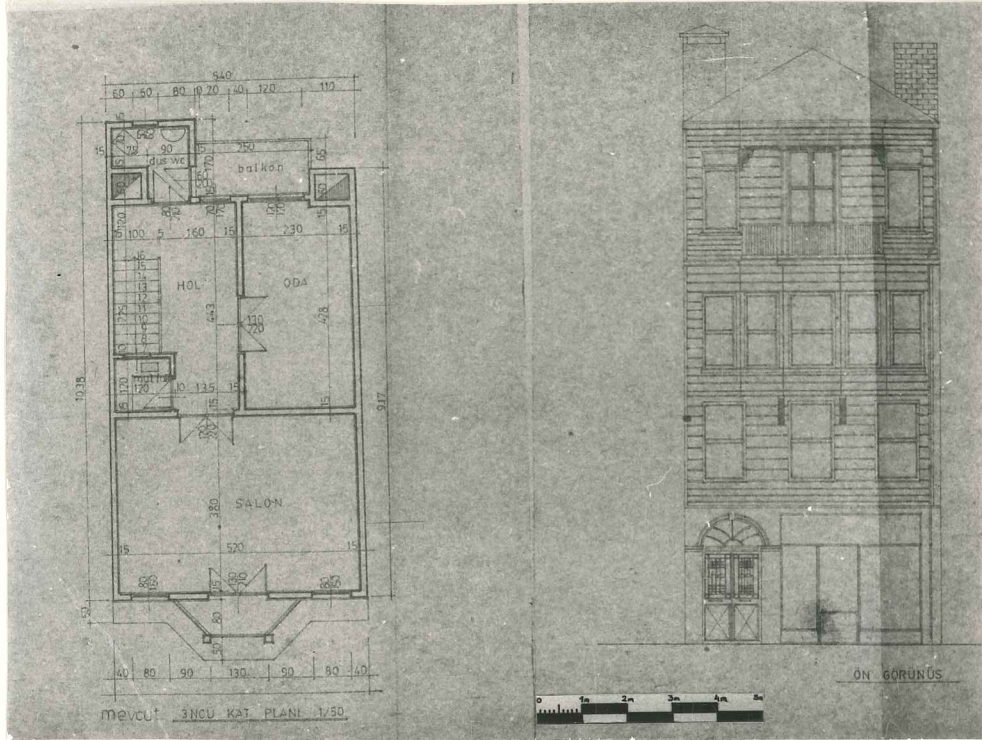
568 ada, 6 parsel'de bulunan yapı korunması gerekli sivil mimari örneklerimizdendir. Zemin katta dükkan yapımı için tadilat yapılmaktadır.

RESİM 82- Zemin kat planı

I. kat planı

II. kat planı

RESİM 83- III. kat planı

Ön görünüş

(G.E.E. ve Anıtlar Yüksek Kurulu arşivi)

V.III. SU YAPILARI

Büyükdere demek su demektir. Şehrin su gereksinimi buradaki vadi içinden, Valide Sultan ve Padişahlarca yaptırılan su bentleriyle sağlanmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Adı	Y e r i	Yapım Tarihi	Yaptıran
Karanlık Bent	Topuzlu dere üzerinde	1620	II.Osman (1618-22)
Bent-i Kebir	Büyükdere	1723	III.Osman (1703-30)
Topuzlu Bent	Bahçeköy deresi	1731	I.Mahmut (1730-54)
III.Mustafa Benti	Ayvat deresi	1765	III.Mustafa (1757-74)
Valide Bendi	Ayvat deresi	1830	II.Mahmut (1800-61)
II.Mahmut Bendi I	Kirazlı dere	1837	II.Mahmut (1800-61)
II.Mahmut Bendi II	Bahçeköy deresi	1839	II.Mahmut (1800-61) ⁸⁹

Bu bentlerden ya da diğer vadi içi su kaynaklarından sağlanan sular ile birçok kaynak başı çeşmeleri kurulmuştur. Ali baba suyu, Sultan Suyu, Fıstıksuyu, Kefeliköy suyu, Kocataş suyu Büyükdere civarının meşhur sularındandır. Umumi sertlik dereceleri sırasıyla 2,4,10,3,2 dir⁹⁰. Kefeliköy suyu yağışlarda bulanır, diğerleri berrak ve lezzetlidir. Bunlardan Kocataş'ın tesisatı olup, hususi bir şekilde işletilmektedir⁹¹. Dere içlerinde Papaz (Toptaşı) suyu, Neraki gibi sular vardır⁹².

V.III.1. ÇEŞMELER

Kanuni devrinde başlayan çeşme yapımı, Türk topluluğu arttığı nisbette gelişmiş, Büyükdere'nin kaynak sularından fadyalanılarak çeşmeler inşa edilmiştir. Köydeki en eski çeşme akma. Çayırbaşı'nda olup, Kanuni'nin Mirahoru Ali Ağa tarafından 1570 senesinde yaptırılmıştır⁹³. Ali Bey çeşmesi, 89. Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, c.II. s.205.

90., Türk Ansiklopedisi, c.9, s.109

91. Ağat, "Boğaziçi'nin Turistik Etüdü", s.87.

92., Türk Ansiklopedisi, c.9, s.109.

93. Kuyucu, "Boğaz'ın Rumeli Sahili Yalıları", s.117.

Kaptan Gazi Hasan Paşa çeşmesi, Damatzade Mehmet Murat Efendi çeşmeleri vardır. 1853 de Mösyö Lapir tarafından yaptırılan çeşme, 1943 de yol düzenlemelerinde kaldırılmıştır.

V.III.1.1. ALİ BEY ÇEŞMESİ

Büyükdere vapur iskelesi karşısındadır. İki satır üzerine hak edilmiş olan iki kıtalık kitabesinin tarihi besti şudur:

Dedi içip Sebati de tarih

"Ayn-i ab numunei kevser"

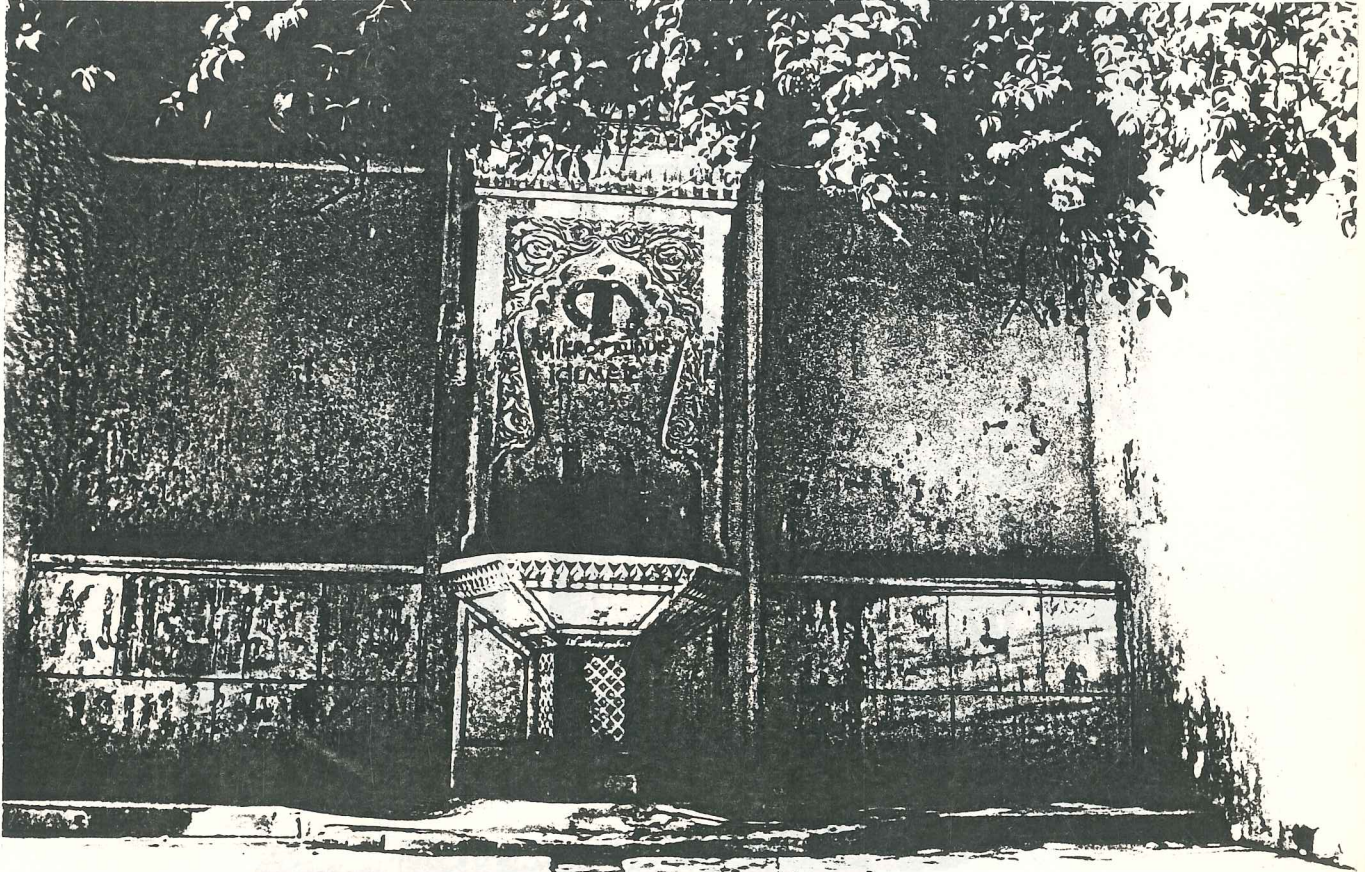
H.1011 - M.1602

Banisi olan Ali Bey'in kim olduğu öğrenilememiştir. Çeşmenin üslubu Türk klasik mimarisidir. Caddenin genişletilmesi sırasında 1943 yılında geriye alınırken, eski şekli tamamen bozularak, resimde görüldüğü gibi mermerden yeniden yapılmış ve kitabesi arka tarafta yeni yapılan bir çeşmeye nakledilmiştir⁹⁴.

Suyun kaynağı, çeşmenin arka tarafındaki bayırda beş dakikalık bir mesafede, fundalıklarla örtülü bir toprak çöküntüsü halindedir. Civar halkı tarafından kullanılan suyun niteliği güzel olup, sertlik derecesi 2 dir⁹⁵.

94. Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, c.II, s.12.

95. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.VI., s.3258.

RESİM 84- Ali Bey Çeşmesi görünüşü

V.III.1.2. KAPTAN GAZİ HASAN PAŞA ÇEŞMESİ

RESİM 85- Gazi Hasan Paşa Çeşmesi

Çayırbaşı'nda Cerrah Mahmud Efendi cami yanındadır. Yontma taştan yapılmış büyük haznesinin cadde yüzüne kaplanmış düz bir mermer ayna taşı ile etrafı kornişleyen sütunlar ve yarım daire şeklindeki kemeri ile sade bir görünüştedir. Ayna üzerinde bulunan kitabe şöyledir:

"Hala Kaptan-ı Derya Cezayirli Hasan Paşa Hazretleri iş bu çeşmenin ve mai-lezizin yollarının tamir-i Müceddeden tamir ve tersimine muvaffak olmalarıyla nam-ı müşirleri Hayr ile tezkir durmak niyaziyle bu mahalle işaret olunmuştur".

Bunun altında şu satır bulunur:

"Bu çeşmenin asla saka gediği yoktur"

H.1197 - M.1782

Bu çeşmenin ve caminin ilk banisi Cerrah Mahmut ağa idi. Hasan Paşa'nın çeşmeyi ve su yollarını tamir ettiği kitabeden anlaşılmaktadır⁹⁶.

V.III.1.3. DAMATZADE MEHMET MURAT EFENDİ ÇEŞMESİ

Büyükdere Vapur iskelesiyle Kethüda cami arasındaki meydancığın ortasında kesme taştan yapılmış bir çeşmedir. Gayet sade olan bu çeşme 1923 yılında yapılmış olup, son devir meydan çeşmelerinin güzel örneklerindendir.

Birinci Kitabede:

Sahib ül hayrat Damatzade
Mehmet Murat Efendi ruhu için

H.1170-M.1756

İkinci Kitabede:

Sahib ül hayrat bani-i sani Rize eşrafından
Kavalızade Hacı Mustafa efendi'nin ruhu için fatiha⁹⁷.

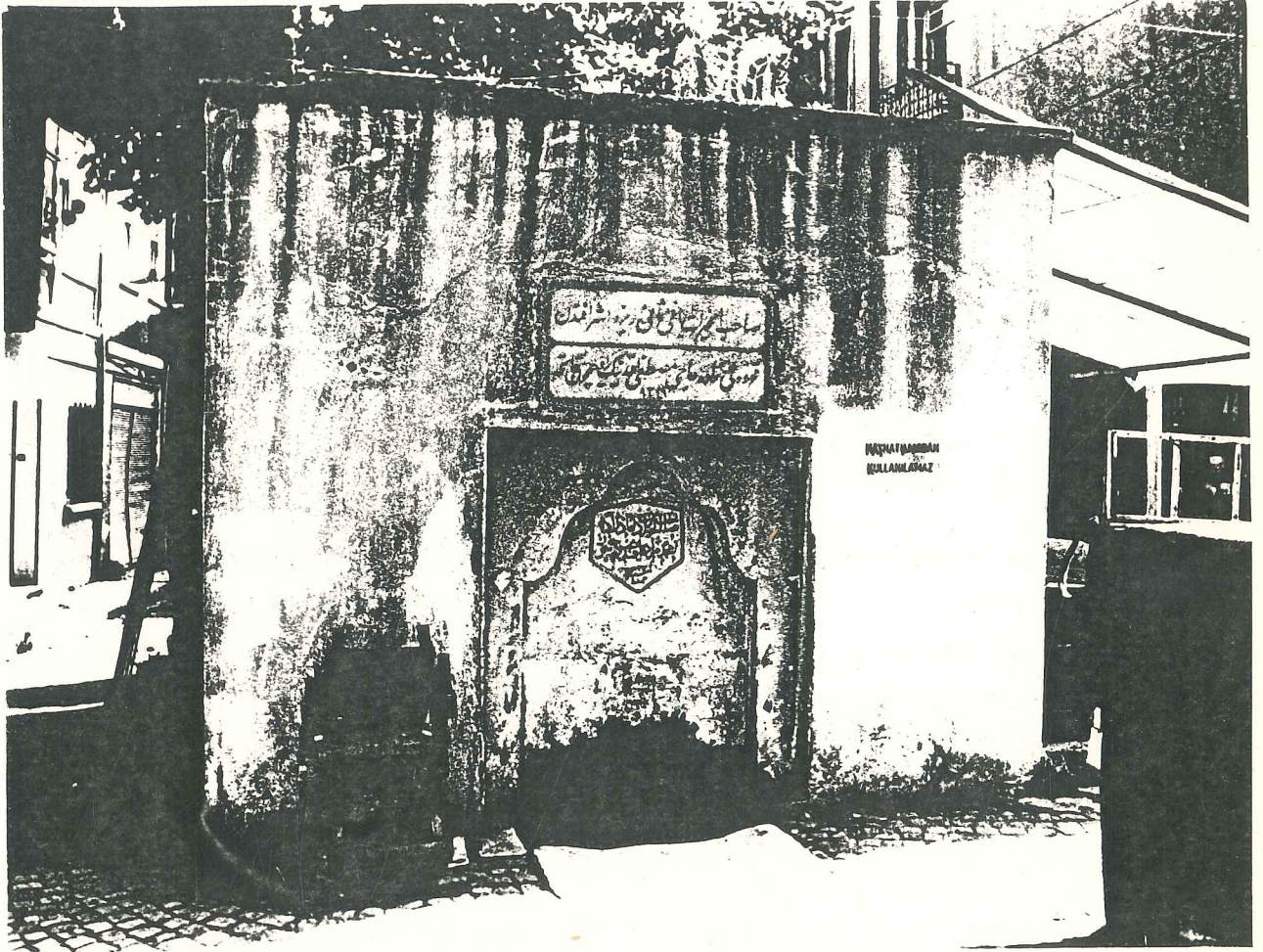
H.1341-M.1923

Teknesi yere gömülü olan bu çeşmenin suyu akmamaktadır⁹⁸.

96. Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, c.II., s.130.

97. Tanışık, op.cit., s.239.

98. Arı, "Boğaz'ın Rumeli Yakası Türk Mimari Eserleri", s.73.

RESİM 86- Damatzade Murat Efendi Çeşmesi

V.IV. SAĞLIK YAPILARI

V.IV.1. BÜYÜKDERE HAMAMI

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde İstanbul'un hamamlarının isimlerini ve hangi esnafa ait olduğunu anlatırken "Büyükdere hamamı balıkçılara mahsustur"⁹⁹ diyor. XVII.yy. ortalarında Büyükdere de bir hamam olduğu anlaşılır.

99. Danışman, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c.II, s.34.

"İstanbul Kadılığıınca tanzim edilen (1734-35) tarihli hamam müstahdemleri defterinde de Büyükdere Hamamı gösterilmiş ve adının yanına Dellaki yokdur kaydı konmuştur; bundan da Büyükdere Hamamının çok küçük bir hamam olduğu anlaşılıyor"¹⁰⁰.

Zamanımızda Büyükdere'de Hamam Sokağı adı ile bir sokak mevcut olup, hamam yoktur. İstanbul Ansiklopedisi için yapılan araştırmada Büyükdere hamamının 1889-1890 da yandığı daha sonra yıkıldığı öğrenilmiştir¹⁰¹.

V.IV.2. DENİZ HAMAMLARI

II.Abdülhamit (1876-1909) zamanında Büyükdere'de bir ermeni kadın, kadınlar ve erkekler için birbirlerinden uzak iki deniz hamamı kurardı. İstanbul'dan tatil günleri Büyükdere'ye gelen ermeniler buradaki deniz hamamlarına ilgi gösterirlerdi¹⁰². Bunun yanında Elçilik ve yalıların önlerinde kazıklar üzerine ahşaptan bina edilmiş deniz hamamları bulunurdu¹⁰³.

1926 da Piyasa caddesinde "Topağaçlar" denilen yerde şahıs tarafından Beyaz Park Gazinosu ve deniz hamamları inşa edildi. Yakın zamana kadar duran bu tesis yıktırılmıştır¹⁰⁴.

100. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, c.6, s.3256.

101. Koçu, loc.cit.

102. Koçu, op.cit., c.5, s.2623.

103. Eldem, Boğaziçi Anıları, s.226.

104. Koçu, loc.cit.

V.V. ULAŞIM YAPILARI

V.V.1. VAPUR İSKELESİ

XIX.y.y.'da Şirket-i Hayriye'nin Boğaziçi'nde deniz ulaşımını sağlamasıyla birlikte inşa edilmiştir. 593 ada, 9 parselde bulunan bina, çevresindeki yalılarda da olduğu gibi iç avlulu bir plan şeması gösterir. Alt kat'da giriş; bekleme salonu ve iskele ile ticari karakterde dükkanlar bulunur. Üst katta ise; Gümrük Muhafaza Memurluğu, Liman Memurluğu, Fener Memurluğu, Deniz Polisi gibi Boğaz'a giriş ve çıkışı kontrol eden resmi müesseseler bulunmaktadır.

Büyükdere'nin ulaşımında etkin rol oynamış iskele binası bugün canlılığını kaybetmiş, bakımsız bir haldedir.

RESİM 87- Vapur iskelesi görünüşü.

V.VI. MESİRE YERLERİ

Sultan suyu, Fıstık suyu, Ali Ağa'nın Bağı, Nektar Bağçesi, Karakâhya Bağçesi, Büyükdere Çayırı eski mesire yerlerindendir. Karakahya Bağçesi 1931'de Meyve İslah İstasyonu olmuştur¹⁰⁵.

Mesire yerlerine cuma ve pazar günlerinde bazen de diğer günlerde gidilir, tenbihnamelerle saptanan kurallara uyulur, uymayanlar cezalandırılırdı¹⁰⁶.

V.VI.1. BÜYÜKDERE ÇAYIRI

Boğaziçinin çok ünlü mesiresi, en büyük çayırlarından biriydi. İçinden Büyükdere (Bakla Deresi) akardı. Bu çayırda bulunan ağaçların ünü Avrupa'ya yayılmış olup, ulu bir çınarın altında 1097 de I.Haçlı Seferi Komutanı Godefroy de Bouillon'un karargahını kurduğu söylenir¹⁰⁷.

XVII.yy.'da yaşamış Evliya Çelebi Büyükdere'yi anlatırken, "Her biri göğe ulaşmış sonsuz ağaçlardır, zeminine güneş işlemez bir ağaçlıktır. Çeşitli çimenlikleri ve nice akan pınarları ile süslenmiş bir gönül alıcı gezinti yeridir"¹⁰⁸. İsmi kaydetmemekle birlikte Büyükdere çayırını anlattığı muhakkaktır. Yine XVII.yy.'da Eremya Çelebi Kömürcüyan'ın eserini türkçeye çeviren Hrand D.Andreasyan "Büyükdere'nin nihayetinde bulunan ve ağaçların topluluğundan dolayı Kırkağaç tesmiye edilen bu güzel gölgeli mevkii, bu havalide ava çıkan padişahların ve daha sonra yerli ve Avrupalı zen-

105. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, C.6, s.3241.

106. Akpınar, "İstanbul'da Mesire Yerleri ve 1852 tarihli Tenbihname", s.10.

107. Koçu, op.cit., s.3249.

108. Danışman, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C.2, s.158.

ginlerin rağbet ettiği bir mahaldi"¹⁰⁹.

XVIII.yy.'da I.Abdülhamit devrinde, Vadinin içinde Hünkarsuyu ve içinde çeşmeler bulunan sahilden özel bir yolla bağlanan Padişah bahçesi vardı¹¹⁰.

Bu çayırda çadırılı ordugahlar da kurulmuştur. II.Mahmud zamanında 1830 yılında ordu burada bulunduğu için Kurban Bayramı merasimi yapılmıştır¹¹¹.

II.Mahmud ve Abdülmecid Büyükdere çayırını çok sever sık sık gelirlerdi. Burada pehlivan güreşi, cirid oyunu, tokmak oyunu gibi oyunlar oynanırdı¹¹².

XVIII.yy. sonunda Melling'in Büyükdere Çayırını konu eden gravürde, Büyükdere Çınarı etrafında mesireye gelen insanlar, atlı arabalar, uzakta Büyükdere köprüsü görülmektedir (Bkz. Resim 11).

II.Abdülhamit devrinde burada bir kır kahvesi vardı. Şehirden birkaç gün için tatile gelenlere hasırlar üzerine yataklar serilerek bir çeşit açık hava otelciliği de yapıyordu¹¹³.

Büyükdere'nin ulaşımı güç ve pahalı olduğu için burası günübirlik gezintiden çok halkın ve sarayın tatilini geçirdiği, oyunlar oynadığı, yarışlar düzenlediği bir rekreasyon alanı idi.

Büyükdere Çayırında bir ulu çınar vardı ki, bu ağaç dünya literatürüne "Büyükdere Çınarı" adı ile geçmiş dünyanın

109. Andreasyan (Körmürcüyan), İstanbul Tarihi, s.280.

110. Andreasyan (İnciciyan), XVIII. Asırda İstanbul, s.120.

111. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, C.6, s.3250.

112. ibid.

113. ibid.

en büyük ve en uzun ömürlü ağacı idi. Bir rivayete göre dörtbin yaşını aşmış olan bu ağaç, üçe ayrılmış dokuz gövdenin tabi şekilde kaynaşması ile meydana gelmiştir. 1865'te yapılan incelemede çevresi 40 metre, boyu 60 metre, hepsinin kapladığı alan 112 metre karedir. 1869'da Dr.Karl Muller tarafından yazılan Das Buch der Pflanzenwelt adlı kitapta, Çınar'ın yaşı dörtbin yıl tahmin edilmektedir. 1880'de de William H.Ablett tarafından basılan English Treres and Plantig adlı kitapta çınar'ın yaşı ikibin yıl olarak tahmin edilmektedir¹¹⁴.

RESİM 88- Büyükdere Çayırı ve Haçlı Seferleri Çınarı (Freres, Constantinople, s.14).

114. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, C.6, s.3255.

Çınarın altında bir kahvehane bulunduğu için buradan çıkan bir yangınla mahvolmuştur. 1914'te birkaç daldan ibaret kalmıştır¹¹⁵.

Büyükdere Çayırı 281.600 metre karelik bir alanı kaplamakta olup, İstanbul ili Büyükdere Bağçe Kùltürleri İstasyonu kurulmuş bulunmaktadır¹¹⁶. Ulu çınarların hepsi kesilmiş yok olmuştur.

115. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, C.6, s.3255.

116. Özgenel, "Boğaz Peyzajının Tahribi Üzerine Düşünceler", s.276.

VI. SONUÇ VE ÖNERİLER

VI.1. SONUÇ

Büyükdere, Rumeli kıyısında, Sarıyer merkez nahiyesi olup yine aynı ismi taşıyan koy üzerinde kurulmuştur.

Eski Çağ'da Bathykolpos (= derin koy), Kalos Agros (= güzel tarla), Libadia (= çayırılık) ve Megaralılar tarafından Saron'a ait bir mabet yapıldığı için Saron koyu da deniyordu. Bu devirlerde yerleşmeye rastlanmamıştır.

Bizans devrinde yine Kalos Agros olarak adlandırılır. İmparator İustinianos tarafından VIII.yy. yaptırılan kilise ve çayırbaşında kuyu kazılırken ele geçen bazı devşirme mimari parçalardan başka kalıntıya rastlanmaması Büyükdere'nin Bizans devrinde mamur edilmediğini göstermektedir.

Büyükdere'nin kurulması ve gelişimi Osmanlı dönemine rastlar. İstanbul'un fethi ile başlayan imar hareketleri XVI.yy.da Kanuni devrinde cami ve çeşme yaptırılarak hızlandırılmıştır.

XVII.yy.da bin kadar evde türkler ve rumlar yaşamaktaydı. II.Selim devrinde Büyükdere Çayırı saray halkına av ve eğlence yeri olmuş, bir biniş köşkü yapılmıştır.

XVIII.yy.da türk, rum, frenk ve az sayıda ermenilerden oluşan bir yerleşim merkezi idi. Sahil araba yolu açılmış, Tarabya'da Kalender Köşkü'nde kalan padişahlar için av ve eğlence yeri olmaya devam etmiştir.

XVIII.yy.sonunda III.Selim'in izin vermesiyle elçilik yazlıkları yapılmaya başlamıştır. Bunların yapımı elçilik yanlısı ve Avrupalıların burada yerleşmesini kolaylaştırmış, lüks

ve gösterişli yazlıklar yapılmış, Avrupa adetlerine göre bahçeler düzenlenmiştir.

Ulaşım preme, çektiri, dolmuşlar ile sağlanırken Büyükdere'nin bir iskelesi ve yalıların da çoğunun özel iskeleleri vardı. Ayrıca Büyükdere'ye ait olan Pazar kayığı buraya eşyaların taşınmasını sağlıyordu.

XIX.yy.ortalarından itibaren Şirket-i Hayriye'nin deniz ulaşımını sağlamasıyla azınlık sosyetesı ve zengin esnaf Büyükdere'ye ilgi göstererek yazlık ev edinme yarışına girmişlerdir. Yabancıların kalacağı İstanbul'un ilk otellerinden olan Lapir ve Belvü otelleri ile Çayırbaşı caddesinin sona erdiği yerde lüks bir lokanta inşa edilmişti.

XIX.yy.sonunda Şişli-Maslak yolunun açılması Beyoğlu-Şişli-Büyükdere ulaşımını sağlamış, böylece Beyoğlu'nun devamı haline gelmiştir. Gösterişli yazlık binalar, setler halindeki bahçelerin ayrılmaz bir parçası olup kameriye, mehtabiye gibi kısımları içeriyordu. Yalı olanların birçoğunun deniz hamamı vardı. Yerli halktan soyutlanmış Avrupa adet ve yaşayışının sergilendiği bir yerleşim yeri idi.

XIX.yy.sonlarında ve XX.yy.başlarında çıkan yangınlarla zarar görmüşse de, daha çok azınlık sosyetesı ve Avrupa hayranı kişilerin yazlık yeri olmaya devam etmiştir.

Cumhuriyet devrinden sonra kıyı yolu genişletilmiş ve üst yol asfaltlanmış, İmar hareketleri devam etmiştir. Fakat nüfus artışı, plansızlık, Büyükdere'nin çekici güzellikleri, teknik olanaklardan yararlanma düşüncesi ile eski görünümü değişmiş, aralıksız ve yeşilin az olduğu bir yerleşim haline gelmiştir. Bahçeler parsellenerek yeni binalar inşa edilmiştir. Bunlar eski doku özelliklerine uyum yerine malzeme ve mimari unsurlarıyla tezat teşkil edencesine çevreyi bozmaktadır.

Tarihi yapıların pek azı günümüze kadar değişmeden kalabilmiş, birçoğunun ayakta tutulabilmesinde iktisadi koşullar ağır bastığı için yeni malzeme ve konstrüksiyon tedbirleri ile korumaya çalışılmıştır.

Mesire yerleri ve tarihi anıt niteliğindeki dev çınarlar ihmal sonucu yok olmuştur.

Yangın, odun kesimi ve gecekondü yerleşme ile bitki örtüsü tahrip edilmiştir. Fundalık görünümünde olan tepelerde gecekondü yapımı artmıştır.

Büyükdere vadisinde sanayi faaliyetleri çok fazla olmamakla birlikte kibrit fabrikası, üstübeç tesisi ve kiremit fabrikaları geniş alanı kaplamaktadır. Yine yanlış uygulama ile koyun kıyısı tersanelerle karakterize edilen sanayi tesislerine ayrılmıştır. Kıyıda bulunan özel iskele ve kum depolarının kaldırılmış olması sevindiricidir.

Büyükdere yüksek sınıfın yazlık ve boş zamanlarını değerlendirme yeri iken, bugün halkın büyük çoğunluğu devamlı oturmakta, daha az bir kısmı geçici olarak oturmaktadır. Yaz tatili, hafta sonu tatili ve günlük tatil geçirmek için herkeşe açık bir durum göstermektedir.

Ulaşım daha çok karayolu ile sağlanmaktadır. Yıllardan beri süregelen deniz ulaşımı unutulmuş gibidir. Vapur bu iskeleye iki defa uğramaktadır. Bu da sabah Eminönü'ne gidiş ve akşam dönüş olduğu için ancak çalışanların faydalanımına aittir. Taksim-Hacıosman bayırı arasındaki büyük sirkülasyon yolu ulaşımında büyük rahatlık sağlamaktadır. Ancak Kefeliköy'e inen bu yol buradan sonra sahilden devam etmekte, Büyükdere merkezinde trafik yoğunlaşmaktadır.

Doku olarak büyük değişiklikler geçirmiş olmasına rağmen

men tarihi, kültürel ve fiziksel değerleri dolayısıyla bir bütün olarak korunması gereklidir.

Büyükdere koruma ve geliştirme imar uygulama planlarının hazırlanmasına yardımcı olmak için 8.9.1978 tarihinde G.E.E ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarihi değerlerin tesbitini yapmıştır.

Bu karara rağmen sivil mimari örneklerinden bazıları sahipleri tarafından kendi haline terkedilmekte ya da yokedilmek istenmektedir.

VI.2. ÖNERİLER

Büyükdere'nin tarihi ve kültürel değerlerinin geleceğe entegrasyonu tek yapı ölçeğinde değil bir bütün olarak düşünülmelidir. Bu da halkın bilinçlenmesi, ekonomik olarak yardım edilmesiyle mümkün olacaktır.

Büyükdere, Nazım plan kararlarına göre tarihi sit alanı içinde kalmaktadır. Tarihi kent alanında G.M.E.E. ve A.Y.K. Kararlarına göre uyarlama yapılarak imar planları hazırlanacaktır.

Büyükdere'nin koruma ve fonksiyon projeleri hazırlanıp mal sahibi, devlet ya da kooperatiflerce koruma gerçekleştirilebilir. Bunun için de uzun vadeli kredi verilmesi, bütün Batı ülkelerinde görüldüğü gibi bizde de öngörülmelidir.

Koruma projesi ve bu bölgeye ait fonksiyon projesi tarihî çevrenin özelliğini koruyarak yapılmalı, tatbikat sırasında uzmanlarca sıkı kontrol edilmelidir.

Büyükdere'ye pansiyon, kültür kulüpleri, müze, kitaplıklar, teşhir salonları turistik endüstrinin gelişmesini sağlayan küçük sanat eylemleri, karakteristik manzara perspektiflerini değerlendiren dinlenme yerleri gibi fonksiyonlar

getirilebilir.

Büyükdere'nin geçmişinin özelliklerini hatırlatan dinlenme, eğlence, mesîre alanları bugünde yaşatılıp, toplumun faydalanacağı şekilde düzenlenmelidir.

Nüfus yoğunluğundaki hızlı artışın durdurulması için belli bir kontenjanın kabulü ile daha fazla yerleşmeye müsaade edilmemesi, gecekondü yerleşmelerinin sıhhileştirilmesi yoluna gidilmelidir.

Büyükdere vadisinde bulunan sanayi tesisleri parlayıcı ve yanıcı özellikte bulunduğu için, koyda bulunan tersanelerin tarihi çevreye olan zararlarından dolayı kaldırılmaları planlanmalıdır.

Bitki örtüsünün fundalık görünümü ve boş arazi halini aldığı alanların hazine tarafından ağaçlandırılmaya ayrılması, kent alanı içindeki avlu ve park ve yeşil alanların korunması önemlidir.

Taksim-Hacıosman bayırı arasındaki üst yolun devam edilerek köyleri üstten bağlayan ana ve tali kollarla beslemesi, kıyı yolunda trafiği azaltacaktır. Deniz ulaşımına önem verilerek buraya daha çok sayıda uzun ve kısa mesafede seferler düzenlenmesi de karayolu trafiğinde olan yoğunluğun azaltılmasına ve turistik yönden ulaşılmasına imkan verecektir kanısındayım.

VII. BİBLİYOGRAFYA

Açıkbaş Ragıp: "Boğaz ve Çevresinin Korunmasında Ağaçlanmanın Yeri" İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Simpozyumu. İstanbul, 1975, s.308-309.

Ağat, Nilüfer: "Boğaziçinin Turistik Etüdü", İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Doktora tezi, 1963.

Akpınar, Seval: "İstanbul'da Mesire Yerleri ve 1852 tarihli Tenbihname. Belgelerle Türk Tarih Dergisi, C.10, s.55, 1952, s.12.

Andreasyan, H.D., P.G.İnciciyan: XVIII. Asırda İstanbul, İstanbul, 1976.

Andreasyan, H.D., Eremya Çelebi Kömürcüyan: İstanbul Tarihi, İstanbul, 1952.

Arı, Nazime: "Boğazın Rumeli Yakası Türk Mimari Eserleri", İ.Ü. Edeb.Fak. Sanat Tarihi Bölümü, Lisans tezi, 1972.

Aysu, Çiğdem: "Boğaziçi ve Çevresinin Doğal Yapısı", İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Simpozyumu, İstanbul, 1975, s.50-64.

Çubuk, Mehmet: Boğaziçi Mekanının Düzenlenmesinde Bazı İlkeler. İstanbul, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, 1971.

Danışman, Zuhuri: Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C.2, İstanbul, 1969.

Eldem, Sedat Hakkı: Boğaziçi Anıları, İstanbul, Aletaş Alarko Eğitim Tesisleri, 1979.

Eyice, Semavi: Bizans Devrinde Boğaziçi, İstanbul, İ.Ü. Edeb. Fak. Yayını, 1976.

Gülersoy, Çelik: "Boğaziçinin Türk Turizmi İçindeki Yeri", İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Simpozyumu. İstanbul, 1975, s.153-155.

....., "Boğaziçi", İslâm Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1942 - 44.

....., "Boğaziçi", Türk Ansiklopedisi, C.7-9. Ankara, 1955-58.

Koçu Reşad Ekrem: İstanbul Ansiklopedisi, C.5-6. İstanbul, 1960-63.

Kuyucu, Ülkan: "Boğazın Rumeli Sahili Yalıları" İ.Ü. Edeb. Fak. Sanat Tarihi Bölümü, Lisans tezi, 1966.

Melling, M. Voyage Pittoresque De Constantinople Et Des Rives Du Bosphore, Paris, MM. Treuttel ve Würtz, 1819.

Öz, Tahsin: İstanbul Camileri, C.II, Ankara, 1965.

Özgenel, Orhon: "Boğaz Peyzajının Tahribi Üzerine Düşünceler" İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Simpozyumu, İstanbul, 1975, s.276.

Pardo, Miss: Bosphorus und Constantinopel's, London, Gvirtue; Hamburg B.S. Berendsohn.

Rado, Şevket: "Bostancıbaşı Defteri Hakkında", Hayat Tarih Mecmuası, s.6, 1972, s.3-18.

Şehsuvaroğlu, Haluk: "Asırlar Boyunca İstanbul", Cumhuriyet Gazetesi ilavesi.

Şehsuvaroğlu, Haluk: "Büyükdere'ye Dair", Cumhuriyet Gazetesi,
15.9.1952.

Tanişık, İ. Hilmi: İstanbul Çeşmeleri, C.II, İstanbul, 1945.

Tümertekin, Erol: "Boğaziçi'nde Coğrafi Görünümü Değiştiren Bir
Faktör Olarak Sanayi", İstanbul Boğazı ve Çevresi So-
runları Simpozyumu, İstanbul, 1975, s.80-82.

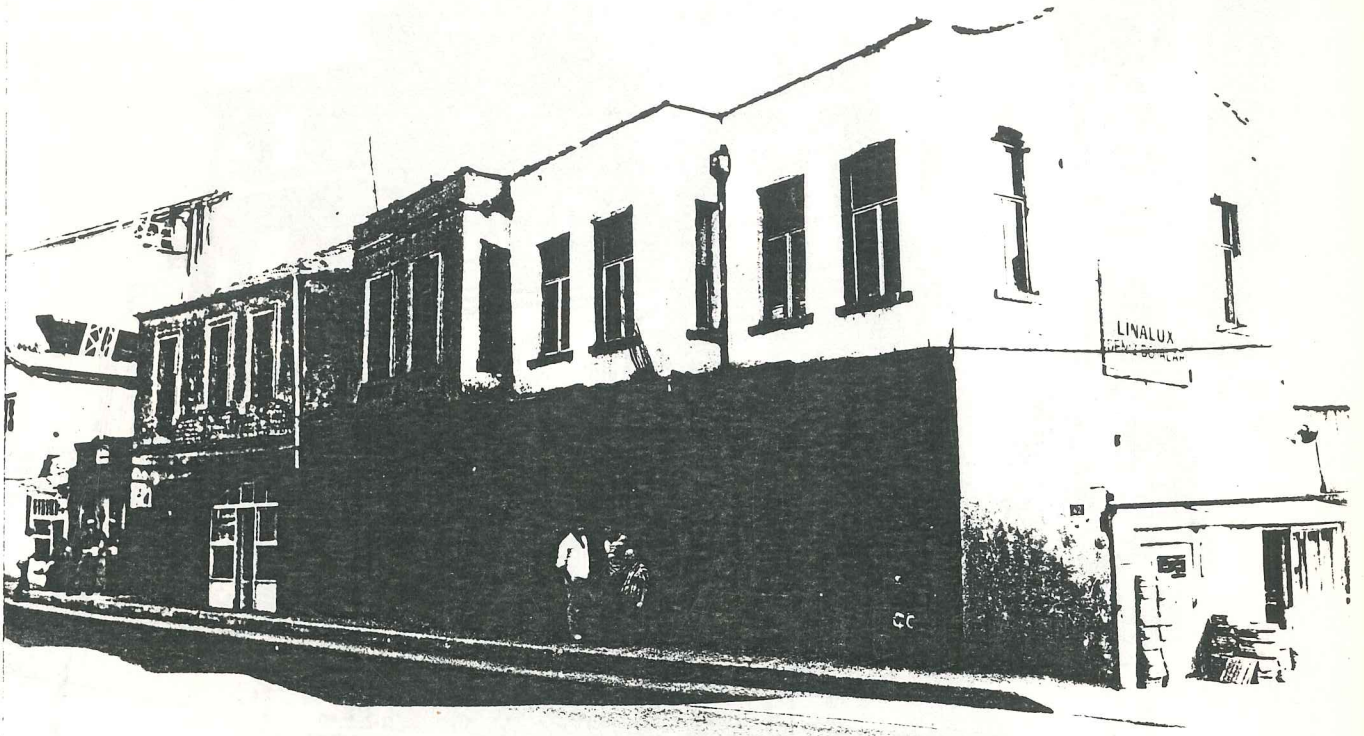
Yenal, Coşkun: "Boğazın Rumeli Yakası Yer Adları", İ.Ü. Edeb.
Fak. Tarih Bölümü, Lisans tezi, 1967.

RESİM 90- Çayırbaşı cad. 543 ada, 3-43-42 parsallerdeki evlerin görünüşü

RESİM 91- Çayırbaşı cad. 543 ada, 40-39-36-35-37 parsellerin görünüşü

RESİM 92- Çayırbaşı cad. 542 ada, 34-33-11-32 parsellerin görünüşü

RESİM 93- Çayırbaşı cad. 542 ada, 18-19 parsellerin görünüşü

RESİM 94- Dede Yusuf sok. 546 ada, 12-11 parseller ve sokağın görünüşü

RESİM 95- Dede Yusuf sok. 546 ada, 8-7 parsellerin görünüşü

RESİM 96- Dede Yusuf Sok. 1054 ada, 64-63-62-60 parsellerdeki evlerin
görünüşü

RESİM 97- İhtifalci Ziya sok. 1054 ada, 80-81 parseldeki ahşap evlerin görünüşü

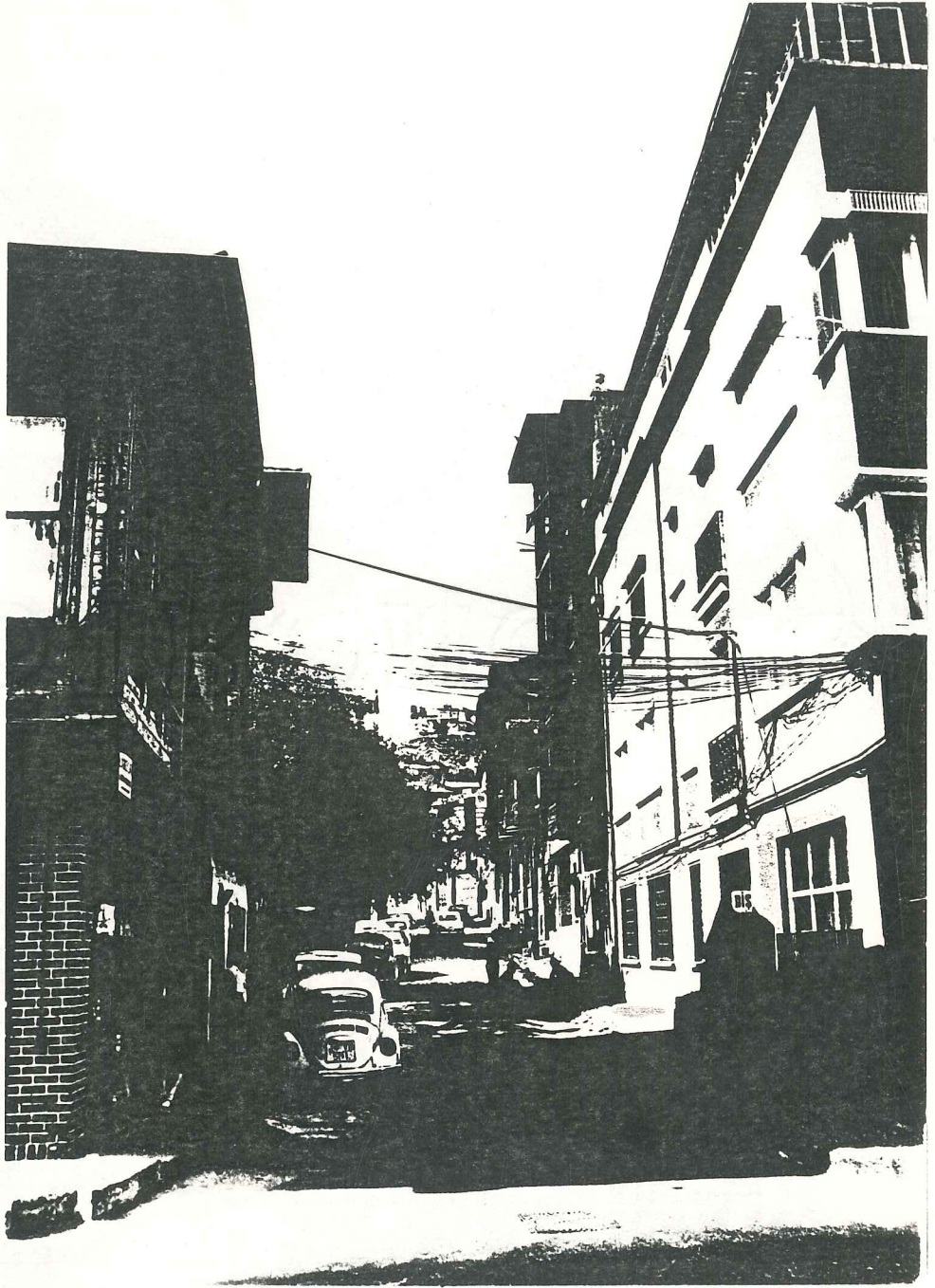
RESİM 98- İhtifalci Ziya sok. sonu, 1054 ada, 82 parseldeki ahşap evin görünüşü

RESİM 99- Çayırbaşı cad. 543-545 ada, 16-10-9 parsellerin görünüşü

RESİM 100- Büyükdere cami sok., 557 ada, 7-6-4 parsel (sol taraf), 562 ada, 14-15-16-17-1 parsellerdeki (sağ taraf) ahşap evlerin görünüşü

RESİM 101- Büyükdere camii sokağının görünüşü

RESİM 102- Çayırbaşı cad. 557-562-567-570 adalar, 17-16-14-12-10-1-2-3 parsellerin görünüşü

RESİM 103- Çayırbaşı cad. 585 ada, 16-13-12-9 parsellerin görünüşü

RESİM 104- Çayırbaşı cad. 592 ada, 19-18-16 parseller ve iskele karşısındaki binaların görünüşü

RESİM 105- Çayırbaşı cad. 556 ada, 1-2-3-17 parsellerin görünüşü

RESİM 106- Çayırbaşı cad. ve Çayırbaşı aralığı sok. 568 ada, 6-7 parsel ve 10-11 parsellerin görünüşü

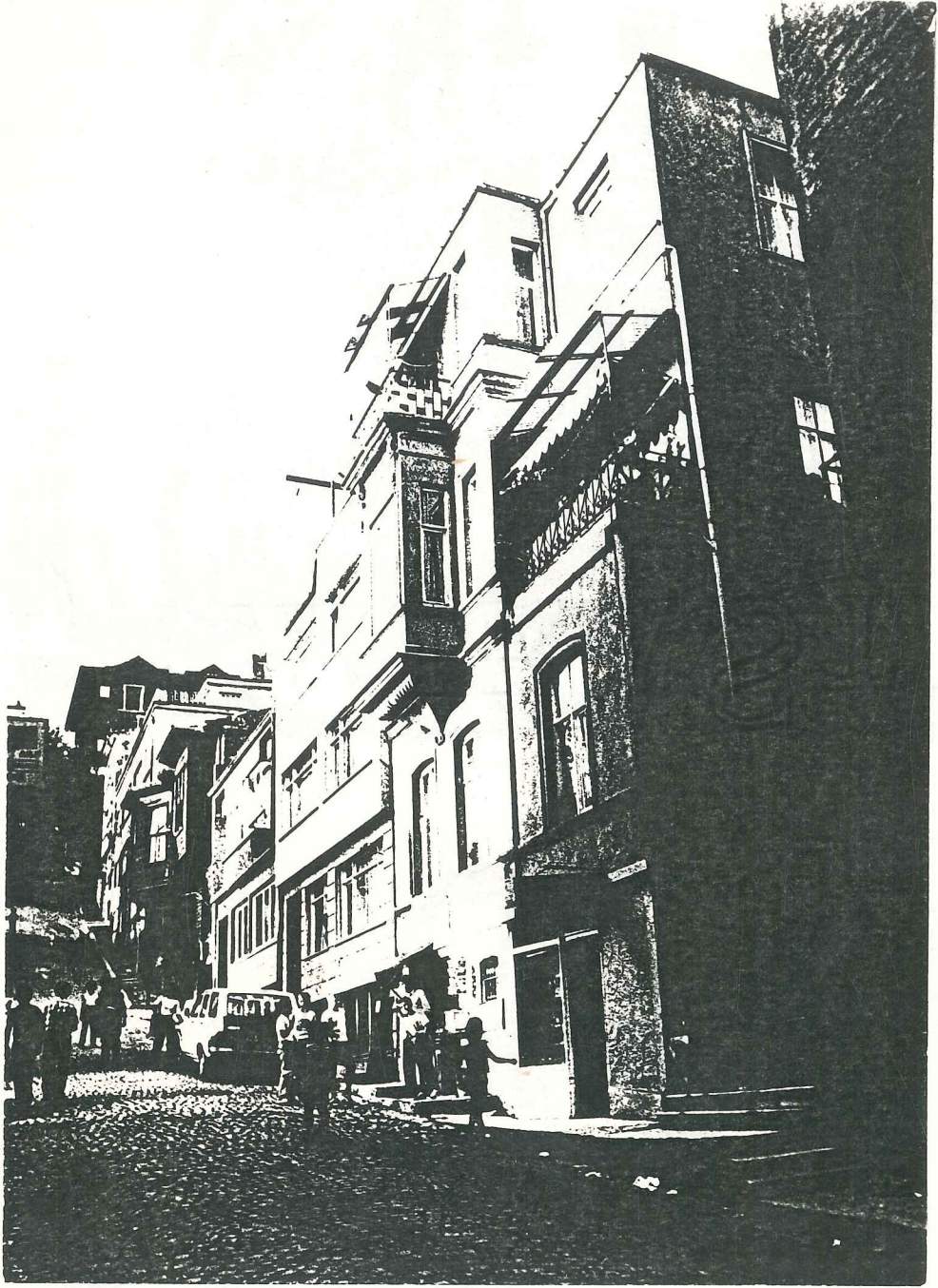
RESİM 107- Çayırbaşı cad. 583 ada, 8-9-10-20 parsellerdeki ahşap yalıların cadde görünüşü

RESİM 108- Çayırbaşı cad. 581-583 adalar, 2-1 parsellerin görünüşü

RESİM 109- Çayırbaşı cad. Vapur iskelesi çevresi, 593 ada, 2-3-4-5-6-7-8 parsellerin görünüşü

RESİM 110- Hançerli çavuş sok. 585-584 ada 17-22-14 parsellerin görünüşü

RESİM 111- Hacet sok. 584 ada, 7-8 parseller ve sokağın denize doğru görünüşü

RESİM 112- Hacet sok. 585 ada, 2-3-4-5-7-8 parsellerin görünüşü

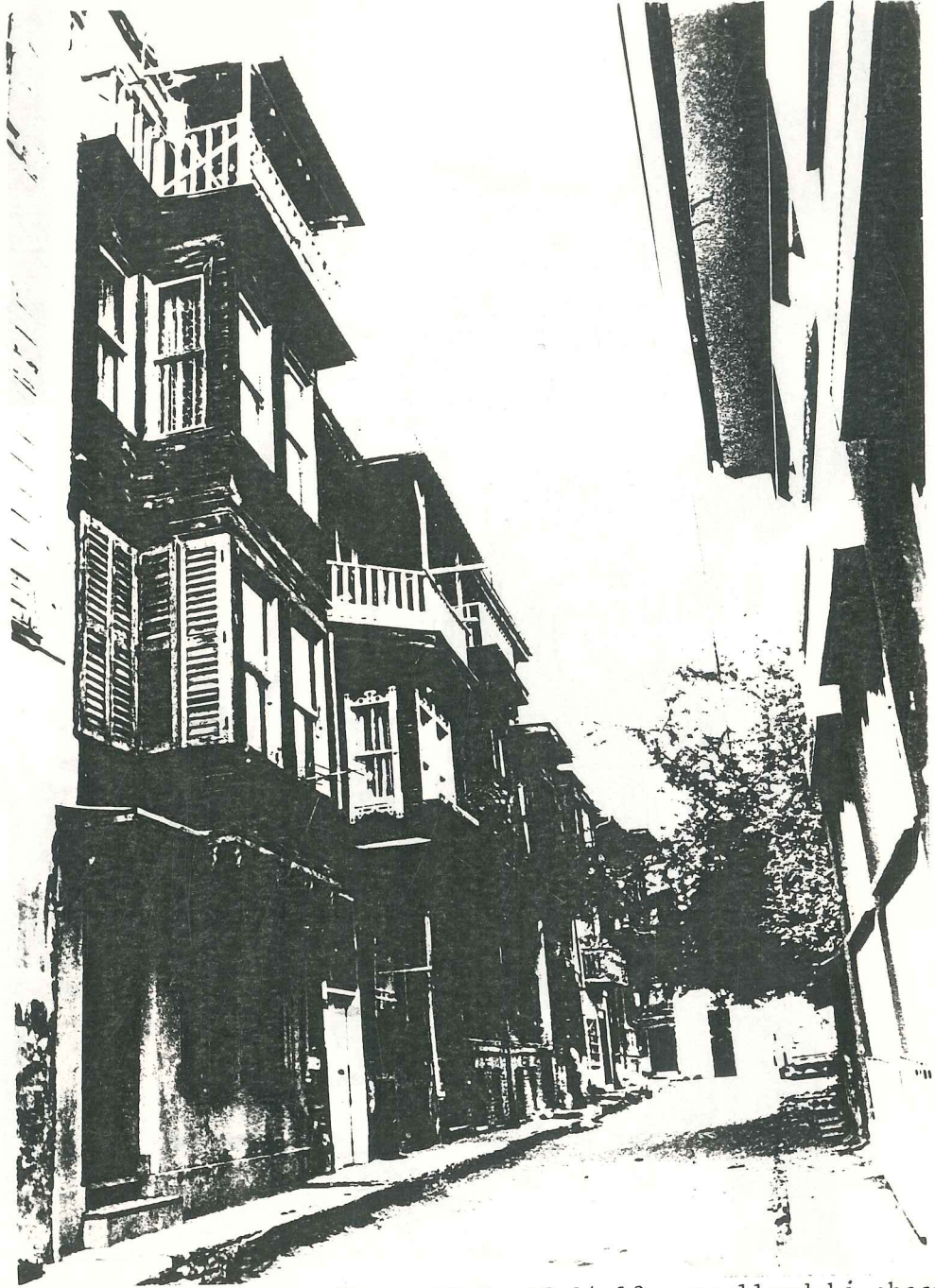
RESİM 113- Hacet sok. 592 ada, 23-22-21 parsellerin denize doğru görünüşü

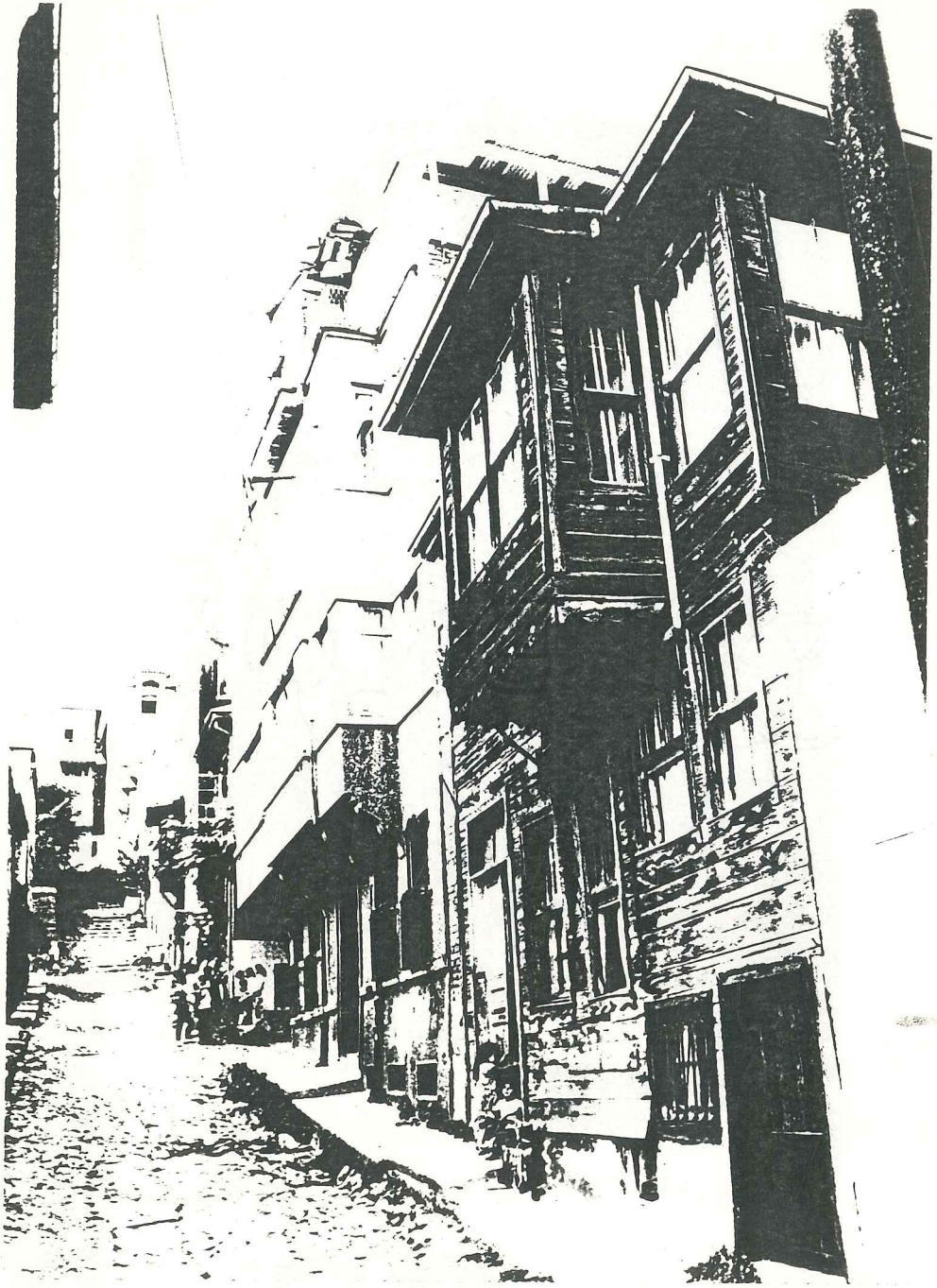
RESİM 114- Hacet sokağı üstten denize doğru bakış

RESİM 115- Hacet sok. 590 ada, 14-1 parsellerdeki ahşap evlerin görünüşü. 16 parselde bulunan ahşap yapı korunması gerekli eski eser olmasına rağmen yıkılıp yeni inşaat yapılmak istenmişse de Belediye tarafından durdurulmuştur.

RESİM 117- Rum mektebi sok. 591 a, 17-16-15-14-12 parsellerdeki ahşap evlerin görünüşü

RESİM 118- Asmalı yalı sok. 595 ada, 4, 43, 40, 39, 37 parsellerin görünüşü

RESİM 119- Gülmez Hasan sok. 584 ada, 1-2-3-5-6-7 parsellerdeki ahşap evlerin görünüşü

RESİM 120- Gülmez Hasan sok. 591 ada, 3-4 parsellerdeki ahşap evlerin görünüşü 5 no.lu parsel eski eser niteliğinde ahşap yapı olarak tesbiti yapılmasına rağmen resimde görüldüğü gibi yıkılıp yerine yeni bina yapılmıştır.

RESİM 121- Hançerli çavuş sok. 575 ada, 4-3-2 parsellerin görünüşü

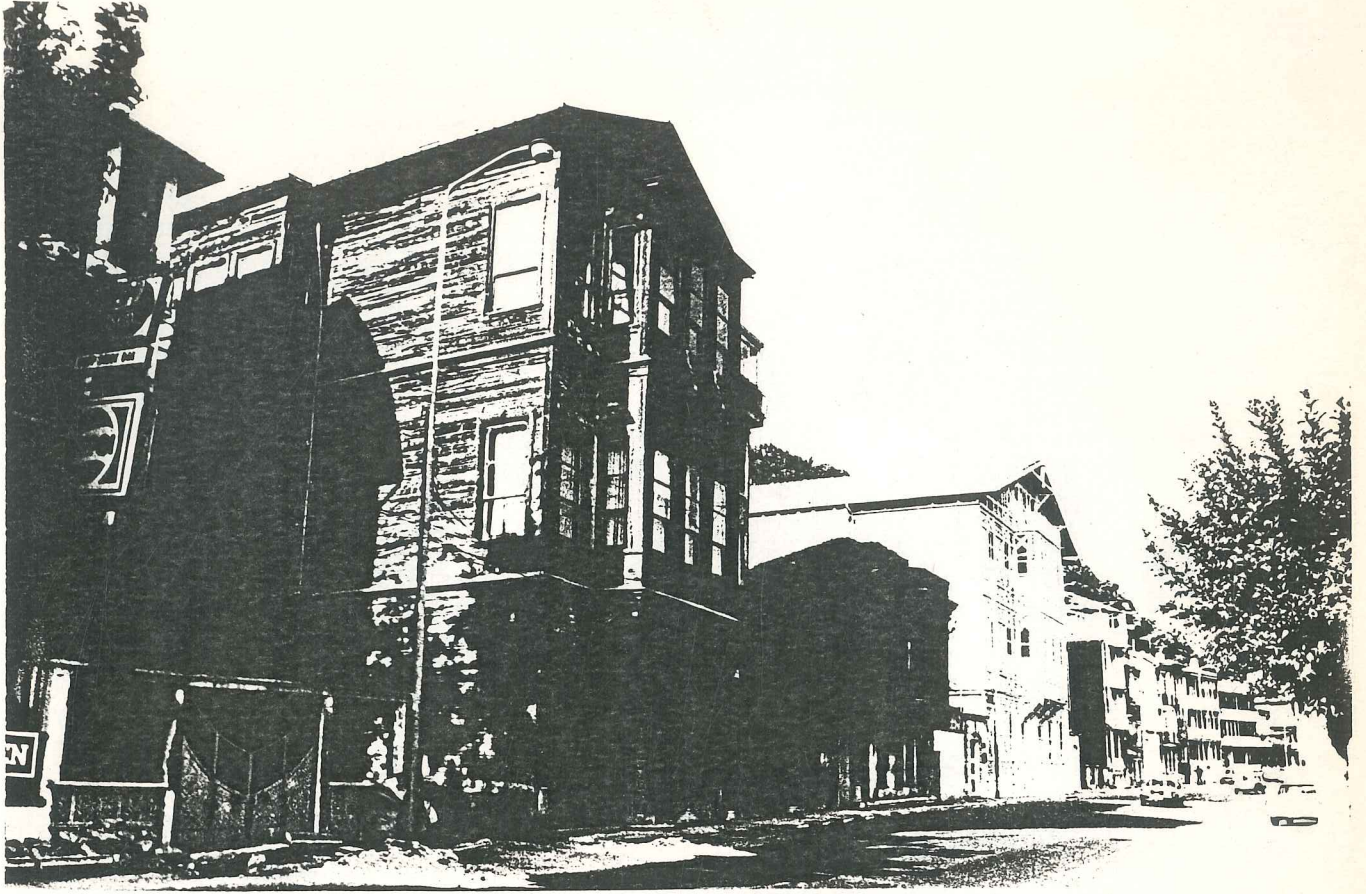
RESİM 122- Danişment sok. 597 ada, 11-10-8-9 parsellerde bulunan ahşap evlerin görünüşü

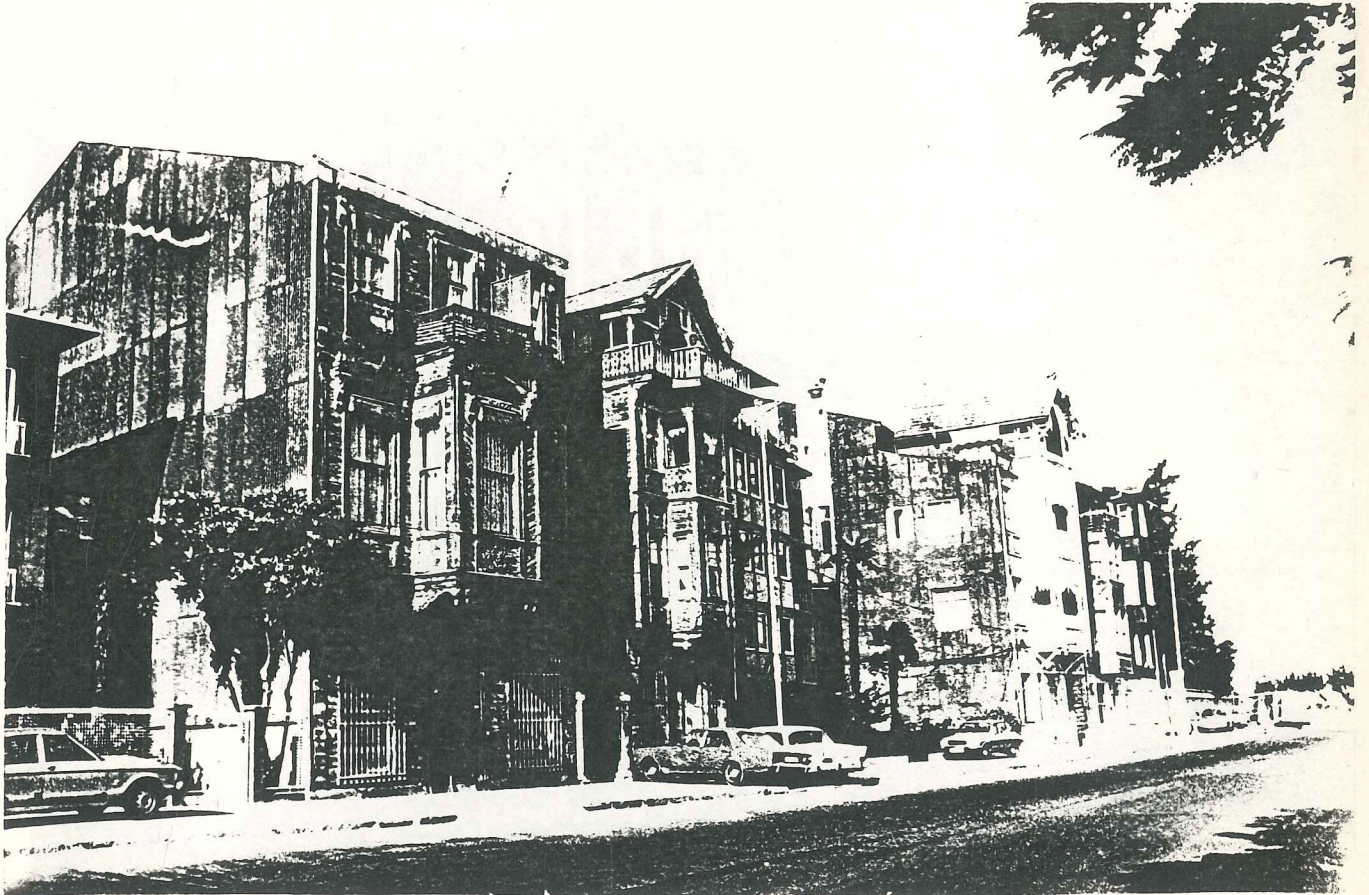
RESİM 123- Piyasa caddesi; Başlangıcından Mesar burnuna doğru bakış

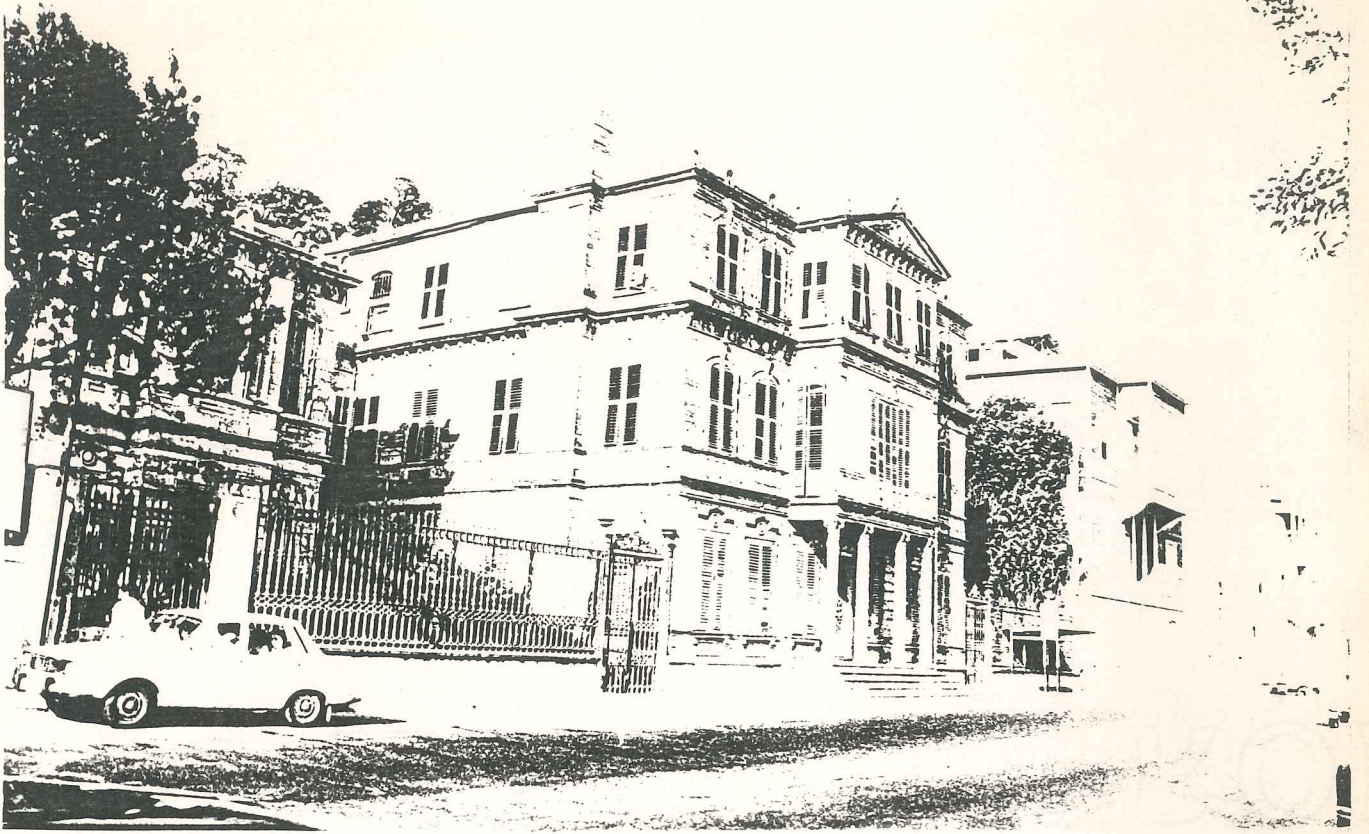
RESİM 124- Piyasa caddesi; Rusya elçilik binası önlerinden itibaren Mesar Burnuna doğru bakış

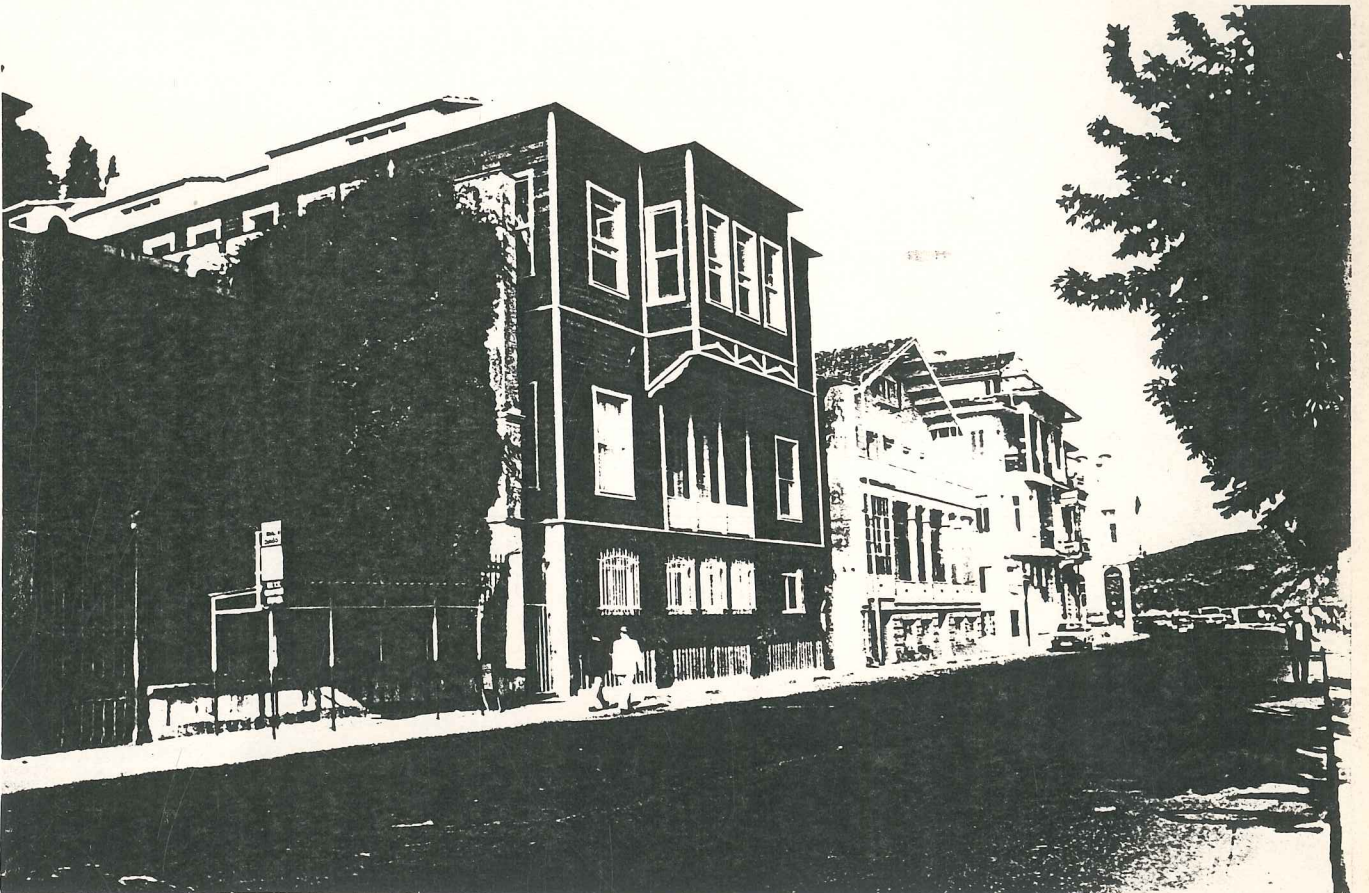
RESİM 125- Piyasa cad. 605 ada, 134-131-130 parsellerdeki ahşap yalılarının görünüşü

RESİM 126- Piyasa cad. 605 ada, 115-114-215-112-108 parsellerdeki ahşap yalılarının görünüşü

RESİM 127- Piyasa cad. 605 ada, 86-85 parsellerde bulunan ahşap yalılarının görünüşü

RESİM 128- Piyasa cad. 605 ada, 85-84-79-78-77 parsellerdeki yalılar ve resmin sonunda Sarıyer Lisesi görülmektedir.